

№ 4 (102) 2022

НАША БЕРА

Найсвятейшая Панна Марья Ружаныстоцкая.

Запалім жа нашыя сэрцы
падчас сёлетняга Адвэнту ласкай ад Пана
і з гэтым святлом пойдзем туды, дзе пануе цемра,
каб цеплынёй любові да Бога сагрэць свет,
скаваны льдом грахоўнасці.

*Арцыбіскуп Юзаф Станеўскі
Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі.*

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Юзаф Станеўскі, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Аксана Данільчык, Ірына Жарнасек, Аляксандр Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, Марына Пашук, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Аркадзь Шпунт.

Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.

Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.

Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

- Інтэрв'ю**
*Інтэрв'ю Крыстыны ЛЯЛЬКО з
арцыбіскупам Юзафам СТАНЕЎСКИМ*
2 *Мітрапалітам Мінска-Магілёўскім*
«КАБ НАПІСАЦЬ ЕВАНГЕЛЛЕ
ПАВОДЛЕ СВАЙГО ЖЫЦЦЯ...»
- Нашы святыні**
10 *Ігар СУРМАЧЭЎСКИ*
АЗДАБЛЕННЕ ІКОНЫ БУДСЛАЎСКОЙ
БАГАРОДЗІЦЫ Ў 1632–1783 ГГ.
- Размова**
22 *З а. Станіславам ПАМЫКАЛАМ SJ*
размаўляў а. Юзаф АЎГУСТЫН SJ
ЛЮБОУ І СЛУЖЭННЕ
- Каталіцкія місіі**
26 *Алесь СІМАКОЎ*
«ІНДЗЕЙСКАЯ СПРАВА» Ў ПЫТАННЯХ І АДКАЗАХ
Адлюстраванне тэмы каталіцкіх місіі сярод індзейцаў
у даследчай перапісцы
- Постаці**
32 *Андрэй ШПУНТ*
МІСІЯНЕР
- Спадчына**
38 *Франц СІЎКО*
ПРАБЛЕМА НАЦЫЯНАЛЬнай САМАДЭНТЫФІКАЦЫ
КАТОЛІКАЎ ПАЎНОЧНА-ЎСХОДНІЙ ВІЦЕБШЧЫНЫ
І ПРЫЛЕГЛЫХ ДА ЯЕ ТЭРЫТОРЫЙ У СШЫТКАХ
ВЫДАВЕЦКАЙ СЕРЫІ «НАШЫ КАСЦЁЛЫ»
Д. БАНЧКОЎСКАГА І Ф. ЖЫСКАРА
- In memoriam**
42 *Аксана ДАНІЛЬЧЫК*
СЛЯДЫ НА ПЕРШЫМ СНЕЗЕ...
Светлай памяці Яна Чыквіна
- Да 100-годдзя Алены Васілевіч**
44 *Алена ВАСІЛЕВІЧ*
ВЯРТАННЕ
- Культура**
46 *Паліна ГРЫБ*
ЦІ ВАРТАЕ ХХІ СТАГОДДЗЕ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ,
альбо Летуценны пакутнік доктар Раўс
- Юбілеі**
48 *Анатоль БРУСЕВІЧ*
ПРАСТОРА ПРАЎДЗІВАГА СЛОВА
Да 85-годдзя з дня нараджэння Дануты Бічэль
- Паэзія**
50 *Аксана ДАНІЛЬЧЫК*
ВЕРШЫ
- Проза**
52 *Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК*
САМСОН, ПАНЧЫХА І СІВАЧОК
- Літаратуразнаўства**
57 *Ірына БАГДАНОВІЧ*
«ХАЙ ТАБЕ ПЕСНІ СКЛАДАЦЬ ДАПАМОЖА
ЗОФ'Я СВЯТАЯ!»:
Зоф'я Манькоўская як спадкаемніца
паэтычнай лютні Уладзіслава Сыракомлі
Да 175-годдзя з дня нараджэння паэткі
- Мастацтва**
62 *Паліна ГРЫБ*
ТАЯМНІЦЫ ЖАНОЧАГА РОДУ

«КАБ НАПІСАЦЬ ЕВАНГЕЛЛЕ ПАВОДЛЕ СВАЙГО ЖЫЦЦЯ...»

Інтэрв'ю з арцыбіскупам Юзафам Станеўскім
Мітрапалітам Мінска-Магілёўскім

— *Ваша Эксіэленцыя, вось ужо мінуў год, як Вы былі менаваныя арцыбіскупам Мітрапалітам Мінска-Магілёўскім. Напэўна, можна падвесці некаторыя вынікі гэтага першага года...*

— Жывучы ў гэтым свеце, мы прызвычаліся падводзіць вынікі. Напрыклад, калі прэм'ер-міністр займае пасаду, то ад яго вынікаў чакаюць яшчэ хутчэй, чым праз год, аналізуюць, што ён зрабіў за 100 дзён...

З майго служэння на новай пасадзе прайшло ўжо 365 дзён, і гэта дні, якія даў нам Пан. За іх мы дзякуем Пану Богу... На працягу гэтага года я ўваходзіў у сучаснасць і гісторыю Мінска-Магілёўскага Касцёла. Паколькі я сам беларус, паходжу з Гродзеншчыны, то напачатку мне здавалася, што я тут усё ведаю, усё разумею, аднак на самай справе гэта для мяне новая рэчаіснасць, новы Касцёл, новыя людзі і традыцыі... Як кожная рэчка, кожны ручай аддае мору свае сілы, сваю моц, каб яно было прыгожае і вабнае, так я хачу ўвайсці ў гэтую плынь Касцёла Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі, і думаю, што ўжо ў нейкім сэнсе ўвайшоў. І гэты ўваход таксама забраў нямала сілаў і энергіі.

Якім быў пражыты год? Безумоўна, Вы і самі ведаеце, што гэты год быў незвычайны, па-рознаму можна яго характарызаваць, але ён быў цяжкі... Пандэмія... Людзі, па магчымасці, імкнуліся ізалявацца, аднак важна тое, што не былі закрытыя іх сэрцы. Мы

маглі камунікаваць праз радыё, тэлебачанне, інтэрнэт... Так ці інакш гэта былі крокі наперад. Папа Францішак заклікае: «Устань і ідзі», бо затрымацца — гэта значыць не рухацца наперад. Мінска-Магілёўскі Касцёл ідзе наперад.

— *«Шукаю крыніцы майго паклікання», — пісаў у кнізе «Устаньце, хадзем!» святы Ян Павел II. Дзе бярэ пачатак крыніца Вашага паклікання?*

— Услед за святым Янам Паўлам II так можа сказаць кожны з нас, бо ўсе мы — дзеці Божыя, і задоўга да таго, як мы прыйшлі ў гэты свет, мы нарадзіліся ў сэрцы Бога, у Яго думках, у Яго планах. Езус Хрыстус сказаў: «Не вы Мяне выбралі, але Я выбраў вас і прызначыў, каб вы ішлі і прыносілі плён».

Калі я вяртаюся да першага ў маім жыцці слова пра Бога, да першай пачутай малітвы, можа, тады яшчэ не зразуметай, то ду-

маю, што мае вытокі — у сям'і, ад маіх бацькоў, якіх я з дзяцінства бачыў на каленях, у малітве — вечарам і раніцаю. Бачыў, як яны ездзілі ў касцёл... Тады я яшчэ не разумеў, але адчуваў, што гэта стыль іх жыцця, што гэта нязмушана, гэта так натуральна, як ва-рыць есці, карміць дзяцей — гэтаксама і маліцца. Малітва была часткаю іх штодзённага жыцця, і не толькі іх, але і майго старэйшага брата, старэйшых сяцёр. Я паходжу з невялічкай парафіі Найсвяцейшага Сэрца Пана Езуса і святога Язафата Кунцэвіча ў Заневічах каля Гродна. На сённяшні дзень там крыху больш за 40 парафіянаў. У найлепшы час там было 962 чалавекі. Але гэта было даўно... Ды галоўнае не ў колькасці. Многія з тых, хто нарадзіўся ў гэтай парафіі, сталі святарамі: ксёндз Юзаф Занеўскі, ксёндз Ян Занеўскі, ксёндз Міхал Стэцкевіч... Некаторыя з тых, чые бабулі ці дзядулі паходзяць з Заневічаў, з кім мы разам у маленстве гулялі, кантактавалі, таксама абралі служэнне Богу. Гэта больш за 10 святароў, а таксама сёстры назарэтанкі...

— *Сапраўды, вялікі плён...*

— Людзі казалі: «Гэта ўсё дзякуючы сёстрам законным»... У семінарыю мяне завёз святой памяці айцец езуіт Казімір Жыліс. Прыехаўшы ў нашу парафію першы раз, ён прамовіў казанне пра пакліканне да святарства — і ў парафіянаў адкрыліся вочы на тое, як чалавек можа адчуць пакліканне, стаць клерыкам, святаром. На жаль, раней ніхто з нас пра гэта не чуў... Ксёндз пацягнуў нас — аднаго, другога, трэцяга хлопца — за руку ў сакрыстыю. Мы тады яшчэ не разумелі, як можам служыць у касцёле... Мы маліліся, сябравалі і думалі, што так усё і застанецца да канца жыцця. А святар сказаў кожнаму з нас: «Будзеш міністрантам» і даў у рукі лекцыянарый, які мы ўпершыню ўбачылі...

Мая мама сядзела на першай лаўцы і заўважыла, што ксёндз са мною размаўляў. Гэта была вялікая падзея — ксёндз загаварыў з дзіцем. «Пра што ты размаўляў з ксяндзом?» — пыталася яна потым у хаце. «Пытаў, ці буду ксяндзом». — «І што ты сказаў?» — «Сказаў, што не ведаю...» — «Як гэта, не ведаеш?» Бацькі настолькі натхніліся казаннем айца Казіміра Жыліса, што гатовыя былі сваіх сыноў адразу аддаць у семінарыю...

— *А колькі вас у сям'і?*

— Чацвёрта. Яшчэ ёсць старэйшы брат і дзве сястры. Хачу адзначыць, што наша парафіяльная святыня — гэта пахавальная капліца Бажэнцкіх. У свой час у нашай парафіі жыла і малілася благаслаўлёная Цэліна Бажэнцкая, якая разам са сваёй дачкой заснавала Кангрэгацыю сяцёр змёртвыхпаўстанак. Вось адкуль у нас столькі пакліканняў — Неба нам дапамагае. Адсюль і вытокі майго паклікання. Гэта ў першую чаргу сям'я, але сям'я не сама па сабе, а ў супольнасці парафіяльнай сям'і. Парафіяне ў гэтай адной духоўнай сям'і даюць сведчанне свайго жыцця і веры. Думаю, што людзі вымалілі маё пакліканне. Варты я таго ці не, але калі Пан выбраў мяне і распачаў дыялог са мною, значыць, палічыў мяне вартым гэтага дыялогу. Дзякую Богу за пакліканне і за тое, што Ён далей да мяне прамаўляе...

— *У такой парафіі цяжка не стаць святаром...*

— У нас праз кожныя дзве хаты жыве сям'я, з якой паходзіць ксёндз...

— *Вы, Эксцэленцыя, атрымалі вышэйшую ступень святарства, сталі біскупам, наступнікам Апосталаў. Вядома, што гэтая апостальская пераемнасць — не толькі вялікі гонар, але і вялікая адказнасць. Што асабіста для*

Вас самае важнае і адказнае ў гэтай апостальскай традыцыі?

— Можна звярнуцца да словаў з Евангелля пра тое, што добры пастыр ведае сваіх авечак. Папа Францішак таксама заўсёды заклікае нас, святароў і духоўных асобаў, каб мы адчувалі і ведалі «пах авечак», інакш кажучы, каб мы былі з людзьмі і ведалі, як жывуць людзі. Святы Аўгустын казаў: «З вамі я хрысціянін, а для вас я біскуп». Адна справа — заклікаць чалавека да збаўлення, што многія з нас і робяць, а іншая справа — крочыць па жыцці ў адпаведнасці з тым, чаму мы навучаем людзей... Трэба ўвайсці ў жыццё людзей і ісці з імі, інакш яны застануцца на месцы... Гэта вельмі складана, але вельмі важна. Як заставацца сабою, быць пастырам, але адначасова прабываць з імі, каб мы крочылі разам? Важна ісці з Езусам. Аднак галоўнае не проста ісці, але і весці тых, хто нам давераны. Гэта няпростая справа, гэта патрабуе вельмі вялікіх намаганняў і часу, але будзем старацца...

— *Мітрапаліты ў знак еднасці з Хрыстом, Добрым Пастырам, і з Яго Вікарыем, Рымскім Папам, носяць на плячах палій. Гэта глыбокі і сімвалічны знак. Вы таксама нядаўна яго атрымалі. Што асабіста для Вас ён значыць?*

— Сапраўды, гэтая падзея адбылася 29 чэрвеня ў Рыме. Я бачыўся з Папам Рымскім. Як вядома, палій — гэта маленькі лёгкі шалік, але гэта яшчэ вялікая і цяжкая адказнасць. Я запытаў у папы Францішка, ці здолею несці гэтую адказнасць на сваіх плячах, ці дам рады... І тады ён сказаў: «Ідзі і задай гэтае пытанне святому Пятру...»

Падчас ускладання палія Апостальскім Нунцыем Антэ Ёзічам у архікатэдры я больш чым калі адчуў гэтую адказнасць мітрапаліта. Да гэтага часу як біскуп, арцыбіскуп, я атаясамліваю сябе

з пастырам Мінска-Магілёўскага Касцёла, але тут дадалася яшчэ і іншая адзнака, улада мітрапаліта, якая змянілася пасля Другога Ватыканскага Сабору. Справа не толькі ў гэтай кананічнай адказнасці, але і ў маральнай, духоўнай. Несумненна, гэта вельмі вялікая адказнасць, гэта сувязь з Касцёлам, з Папам, адказнасць за Касцёл. Толькі супольна, разам са святарамі, разам з дзяццэзіяльнымі біскупамі, з біскупамі нашага Касцёла ў Беларусі, з духоўнымі асобамі, з сёстрамі законнымі, а таксама з усімі веруючымі людзьмі мы можам учыніць тое, аб чым нас просіць Езус Хрыстус, — «каб усе былі адно». Пры вырабе такога палія выкарыстоўваецца воўна, асобныя нітачкі воўны, і гэтак жа як адна нітачка нічога не значыць, бо яе лёгка парваць або згубіць, так і пастырская ўлада: толькі калі мы з'яднаем нашыя лёсы, малітвы і веру, то сапраўды будзем прыгожаю сям'ёю дзяцей Божых Касцёла ў Беларусі — сям'ёю, якая рухаецца за сваім Настаўнікам і Пастырам Езусам Хрыстом.

— *Добры Пастыр ведае сваіх авечак, і яны ведаюць яго. А ці можаце Вы сказаць, што ведаеце сваіх авечак?*

— Цікавае пытанне, і не толькі

пытанне, бо ў ім, несумненна, ёсць таксама наказ Езуса Хрыста і Пантыфіка Францішка, каб мы ведалі «пах» сваіх авечак. На гэтае пытанне я мушу адказаць адкрыта: і так, і не. І ведаю, і не ведаю... Калі мы з вернікамі сустракаемся ў касцёле на малітве, на святой Імшы, то, зразумела, бачым і пазнаем адзін аднаго. Тысячам людзей біскуп кажа: «Супакой вам». І яны адказваюць... Аднак, на маю думку, можна праверыць, ці сапраўды я ведаю сваіх авечак і ці ведаюць людзі мяне як біскупа, наступным чынам: пасля Імшы стаць проста ў сутане на выхадзе з касцёла або ісці насустрач вернікам. Такія выпадкі былі ў мяне раней, калі я служыў у Гродзенскай дзяццэзіі. Людзі выходзілі з касцёла, і з тысячы людзей, можа, дзесяць чалавек віталіся. Усе іншыя ў гэты час рабілі штосьці нібыта вельмі важнае: або глядзелі нешта ў тэлефоне, або былі занятыя дзецямі, або проста адварочваліся... Так было не адзін раз. Я задумваўся над гэтым і вельмі часта пра гэта казаў. На жаль, мы не ведаем адзін аднаго. Людзі, можа, ведаюць і пазнаюць мяне, але не адважваюцца штосьці запытаць, паразмаўляць...

Ёзаф Ратцынгер, будучы папа Бэнэдыкт XVI, у свой час, яшчэ ў далёкім 1969 годзе, казаў, што

будучыню Касцёла ён бачыць у маленькіх супольнасцях. Добра, калі парафія вялікая, але ў ёй вернікі прыходзяць і сыходзяць, а маленькія супольнасці, ружанцовыя ці біблейныя колы існуюць для таго, каб людзі маглі сапраўды збірацца разам... Вера, малітва, святая Камунія, Імша — гэта вельмі важна, але сустрэча з Езусам Хрыстом павінна весці да сустрэчы з іншым чалавекам. І па сваім прызначэнні маленькія супольнасці адрозніваюцца: калі мы штосьці не разумеем у веры, гэтае неразуменне заахвае нас, напрыклад, увайсці ў біблейнае кола, каб пачытаць Святое Пісанне і глыбей яго зразумець... Нездарма ж Пан Езус сказаў вучням, калі сабраўся на той жа людзей: «Загадайце ім сесці групамі па пяцьдзясят чалавек». Гэта знак для нас. Калі вернікі пазнаюць мяне ў тралейбусе ці аўтобусе, у метро ці ў краме, то можна сказаць, што мы ведаем адзін аднаго, але калі не пазнаюць або ўцякаюць, то над гэтым нам трэба працаваць, трэба выйсці «за агароджу»...

— *Так, на жаль, ёсць абмежаванасць гэтай прасторы, і сапраўды трэба яе пераадолюваць... Ваш біскупскі дэвіз — «Evangelii gaudium». Напэўна, гэтая радасць Евангелля дапаможа Вам выходзіць за ўсе «агароджы» і прыцягваць людзей. У чым асабіста для Вас евангельская радасць, і як Вы яе перажываеце, рэалізуеце ў сваім пастырскім служэнні?*

— Кажуць, што Бог дае нам тых людзей і ў той час, калі яны павінны выканаць пэўнае заданне, рэалізаваць сваё пакліканне і місію ад Бога. Слова *Evangelii gaudium* — «Радасць Евангелля» — належаць папу Францішку... Пастыр адчуў, што сучаснаму свету неабходная гэтая радасць. Пра гэта гаварыў святы Ян Павел II, які распачаў правядзенне Сусветных дзён моладзі. Дэвіз

Evangelii gaudium я абраў яшчэ падчас свайго служэння ў Гродне, дзе быў дапаможным біскупам. Тады папа Францішак выдаў таксама апостальскую адгартацыю *Christus vivit* («Хрыстус жыве»), скіраваную да моладзі. У ёй Пантыфік нагадвае, што Хрыстус сапраўды ёсць тут, з намі, не толькі падчас святой Імшы, не толькі ў Эўхарыстыі, Ён ёсць у табе, калі ты сустрэўся з Хрыстом праз Яго слова, прыняў Яго ў сэрца падчас святой Камуніі! Вось гэта і ёсць радасць Евангелля — Ён жыве сёння! Мы чытаем Евангелле не толькі як апісанне гістарычных падзей. Так, пасля ўкрыжавання Хрыста вучні сапраўды сустрэлі Яго жывога, уваскрослага. Аднак Ён менавіта цяпер ёсць побач з табою! Гэтыя словы, гэты дэвіз, гэты заклік і гэтая праўда так моцна запалі мне ў душу, што я, прымаючы волю Святога Айца Францішка і ўступаючы на пасаду арцыбіскупа Мітрапаліта Мінска-Магілёўскага, дадаю «Хрыстус жыве». Евангелле сапраўды дае нам радасную вестку, але гэтая радасць менавіта ў тым, што Езус Хрыстус уваскрос і жыве. Таму я ўсімі сіламі, з Божаю дапамогаю, з дапамогаю Духа Святога хачу рэалізаваць гэты дэвіз і данесці да ўсіх, каб усе людзі зразумелі і прынялі гэтую праўду, каб яны крочылі за жывым Езусам Хрыстом.

— *Ваша Эксцэленцыя, у Вас былі выбітныя папярэднікі, пастыры, якія зрабілі вельмі шмат для адраджэння Касцёла ў Беларусі, — кардынал Казімір Свѣнтэк, арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч. Што найбольш ценіце ў іх служэнні, што хацелася б Вам наследваць з іх пастырскай спадчыны?*

— Гэта, несумненна, важнае пытанне. Святой памяці кардынал Казімір Свѣнтэк, 108-ю гадавіну нараджэння якога мы нядаўна адзначалі ў Касцёле,

молячыся за яго, і арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч — гэта сапраўды мае вялікія папярэднікі. Адзін з іх — першы мітрапаліт, другі — першы біскуп у Беларусі... І я на гэты шлях ступіў...

Святой памяці ксѣндз кардынал Казімір Свѣнтэк — сведка веры, ксѣндз арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, можна сказаць, апостал Расіі — яны, як і я, як і кожны з нас, пакліканыя Панам. Езус Хрыстус сказаў: «Ідзі за Мною». Кажучы сучаснаю моваю, цяпер Ён падпісаў «дамову» са мною. Акрамя таго, Езус заклікаў не проста ісці за Ім, але і наследваць Яго. Кардынал Свѣнтэк верна наследваў Хрыста. Як сведка веры шмат вытрываў, ён меў мужнасць узяць на свае плечы бичаванне свайго часу; арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч таксама не баяўся ісці ў далёкі шлях за Езусам, нават невядомымі дарогамі... Адчуваю, што напэўна і на маё пакаленне, на маё пакліканне мітрапаліта выпадае тое, што трэба будзе перажыць, пераадолець, вытрываць. Праз заступніцтва святых я прашу кардынала аб малітве ў Небе, перад Панам, а ў арцыбіскупа Тадэвуша тут, на зямлі, прашу парады на гэтым шляху і падтрымкі, каб я гэтак жа, як яны, мог споўніць сваё пакліканне, сваё заданне, і каб яно прынесла духоўнае дабро

веруючаму народу і Касцёлу.

— *Вядомая Ваша асаблівая зацікаўленасць выхаваннем моладзі — будучыні нашага Касцёла. Як Вы ацэньваеце ўзровень душпастырства моладзі ў Касцёле ў Беларусі? Як бачыцца Вам перспектыва развіцця гэтага душпастырства?*

— Святы Ян Павел II любіў паўтараць польскую прымаўку: «Z kim przystajesz, takim się stajesz» («З кім павядзешся, ад таго і набярэшся»). Аднойчы я падвозіў дзвюх жанчынаў са сваёй парафіі пасля таго, як сам даўно ўжо там не быў. Па дарозе адна з іх кажа: «Як добра, што Вы зноў да нас прыехалі. Дзякуй, што Вы нас падвезеце... Але ж Вы і пастарэлі...». Я ў той час яшчэ не быў біскупам. Такім чынам, каб не састарыцца, я ўслед за святым Янам Паўлам II вырашыў быць бліжэй да моладзі, бо яна мае шмат энергіі і вялікі запал...

Яшчэ калі я быў рэктарам, прэфектам семінарыі, мы арганізавалі тэматычныя сустрэчы, рэкалекцыі пра пакліканні для хлопцаў-міністрантаў. Летам гэтыя сустрэчы праходзілі ў два туры, бо жадаючых было вельмі шмат, і ўсе не змяшчаліся ў нашых памяшканнях.

Калі я стаў біскупам, мяне прызначылі адказным за душа-

стырства моладзі ад епіскапата. Шчыра кажучы, я не задаволены рэалізацыяй свайго задання, бо ведаю, што моладзь чакае нашмат большага ад мяне, ад душпастыраў і наогул ад Касцёла, бо ў кожнай дыяцэзіі ёсць святар, адказны за гэтую сферу. Прыехаўшы ў Мінска-Магілёўскую архідыяцэзію, я прасіў, каб прынамсі ў кожным дэканаце быў святар, адказны за душпастырства моладзі. Неабходна, каб мы крочылі разам. У нашай архідыяцэзіі адказны за душпастырства моладзі ксёндз Андрэй Бурак, ён робіць вельмі шмат... Цяпер вядзецца падрыхтоўка да сустрэчы моладзі з папам Францішкам у Лісабоне, якая адбудзецца ў 2023 годзе.

«Сабраўшыся, Марыя ў тых дні паспяшыла ў горную краіну», — напісана ў Евангеллі. Услед за

Марыяй трэба спяшацца і нам. Кажуць, што для таго, каб паспець за гэтым светам, за думкамі і марамі моладзі, трэба бегчы. Не проста быць з маладымі людзьмі, а спяшацца за імі, даганяць іх... Благаслаўлены Карло Акуціс, які памёр вельмі маладым, лічыцца апекуном карыстальнікаў інтэрнэту. Ён таксама з'яўляецца адным з апекуноў будучых Сусветных дзён моладзі. З сямі гадоў, пасля Першай святой Камуніі, Карло Акуціс ужо пазнаў Езуса і меў вельмі глыбокія адносіны з Панам. Святыя і благаслаўленыя дапамагаюць нам вучыцца такім адносінам, а для сучаснай моладзі асабліваю каштоўнасць мае прыклад святых маладых людзей.

Вельмі важна весці дыялог з моладдзю, не толькі запрашаць на святую Імшу, але і рыхтаваць

да Эўхарыстыі, распавядаць пра яе, каб маладыя людзі разумелі кожны момант святой Імшы. Неабходна, каб яны між сабой размаўлялі на гэтыя тэмы. Нядаўна ў мінскай архікатэдры да моладзі прамаўлялі маладыя хлопцы з Наваельні Андрэй і Віктар, якія стварылі сайт *Imsha.by*. Прыехаўшы ўпершыню ў Мінск, яны не ведалі, куды пайсці ў касцёл, дзе ў які час цэлебраецца святая Імша, таму вырашылі стварыць сайт, дзе можна знайсці ўсю актуальную інфармацыю. Я бачыў, як ажыўлена яны размаўлялі з моладдзю, і моладзь разумела іх, у тым ліку іх слэнг. Нам здаецца, што калі мы, старэйшыя, у свае 70–80 гадоў гаворым з моладдзю, яна нас добра разумее. Аднак ці разумеем мы іх? Можна сказаць маладому чалавеку: нельга тое ці іншае... Напрыклад, у пятніцу Касцёл наказвае не есці мяса. А чаму? Проста нельга? Калі ты ўваходзіш у таямніцу адкуплення чалавека, то, можа, таксама можаш унесці ў гэта сваю лепту. На жаль, у нас не хапае маладых святароў — не векам, а духам... Хоць яны ёсць, але іх усё яшчэ замала. Важна, каб тыя, хто ўжо крочыць разам з моладдзю, не расчараваліся, не ўпалі ў распач, а цвёрда трымаліся і далей, каб яны дапамагалі маладым людзям наблізіцца да Езуса, бо папа Францішак казаў, што той, хто дакрануўся да Езуса, незалежна ад узросту, становіцца маладым.

— *Ніколі не было ў жыцці Касцёла і ў яго гісторыі простых і спакойных часоў. Яшчэ папа Грыгорый Вялікі напракаў сваіх біскупаў: «Тыя, хто быў нам давераны, пакідаюць Бога, а мы маўчым». Як Вы, Эксцэленцыя, ацэньваеце сучасны стан Касцёла і ролю ягоных пастыраў у гэты складаны драматычны час?*

— Можна было б адказаць словамі са Святога Пісання: «Калі Мяне пераследавалі, то і вас будучь пераследаваць». Ця-

пер па тэлебачанні ці па радыё, у сродках масавай камунікацыі ці ў размове з людзьмі часта можна пачуць, што настаў драматычны час, вельмі цяжкі час... Асэнсавачь яго нам можа дапамагчы гісторыя. Той, хто цікавіцца гісторыяй нашых продкаў, нашых земляў, зразумее, што гэты час не найцяжэйшы, але гэта менавіта наш час, час нашых выпрабаванняў. Нашыя продкі, дзякаваць Богу, перажылі свой цяжкі, драматычны час, трымаючыся Бога. «Зло не баіцца канфрантацыі — зло баіцца любові», — запамнілася мне такое выказванне з фільма пра папу Яна Паўла II «Караль, які стаў Папам». Благаслаўлены Стэфан Вышынскі, з жыццём і постаццю якога я бліжэй пазнаёміўся, сказаў: «Калі да цябе хтосьці ідзе з каменем, ты дастань ружанец».

Мы прызвычаеныя ўсё мець адразу, тут і цяпер. Захацеў — і тут жа купіў. А калісьці было інакш: каб атрымаць нейкую рэч, чалавек мусіў напрацавацца — ці то звязць шкарпэткі, ці то спячы хлеб... Цяпер жа мы ўсё купляем і адразу маем. Гэта адбываецца на псіхалогіі чалавека: калі мы штосьці сказалі — нам павінны гэта сёння ж даць або зрабіць. Не, усё трэба прамаліць... Ва ўсім трэба знайсці свой сэнс...

Магчыма, за ўсе гэтыя 25 ці 30 гадоў радасці, якую мы атрымалі дзякуючы свабодзе веравызнання, у некаторых людзей нават не было часу на сапраўдную малітву. 25 гадоў прайшло — і хтосьці ўпершыню стаў на калені... Магчыма, дзеля таго, каб хутчэй распачаліся святыя Імшы ў Чырвоным касцёле...

— Вы анярэдзілі маё наступнае пытанне, якое цяпер найбольш хвалюе католікаў, і не толькі мінскіх, але і з усёй Беларусі. Ці ёсць надзея на хутчэйшае вяртанне гэтай святыні?

— Безумоўна, надзея ёсць, хоць на ўсё гэта неабходны да-

волі працяглы час... Ужо ў гэтым годзе адбыліся істотныя зрухі: напрыклад, катэдра Унебаўзятца Найсвяцейшай Панны Марыі і святога Станіслава ў Магілёве па дакументах таксама належыць дзяржаве, і да гэтага часу католікі былі арандатарамі, але сёлета Прэзідэнт падпісаў дакумент, паводле якога святыня аддаецца католікам у бязвыплатнае карыстанне. Гэта ўжо рух наперад. Нам хацелася б хутчэй атрымаць жаданае, але ва ўсім ёсць свае «за» і «супраць».

Вядзецца працэс вяртання іншых касцёлаў. А тое, што адбылося з Чырвоным касцёлам, — сапраўды трагедыя, бяда... Агонь не толькі грэе, але таксама і нішчыць. Улады тлумачаць, што тыя, каму па дакументах належыць гэты касцёл, пасля пажару ў такім стане не могуць нам забяспечыць доступ да яго, бо не выконваюцца ўмовы дамовы — не можа быць здадзена ў арэнду тое, што не мае належнага тэхнічнага, супрацьпажарнага стану. Іх мэта — зрабіць там капітальны рамонт. Мы як веруючыя гаворым, што хочам там маліцца. Улады ж кажуць, што яны не супраць, каб мы там маліліся, але яны хочуць, каб мы там маліліся ў бяспецы. Колькі часу зойме рамонт, гэта могуць сказаць толькі спецыялісты. Нам вельмі хочацца, каб усё было як мага хутчэй: Ружанец памаліўся, папасціў — і назаўтра атрымаў жаданае. Трэба «ўзброіцца цярдлівацю». Але ніхто не казаў пра тое, што касцёл у нас забіраюць або што нас выганяюць.

— Будзем маліцца і спадзявацца на лепшае... Ваша Эксцэленцыя, вядома, што на плечы арцыбіскупа кладзецца шмат абавязкаў і шмат адказнасці. Ці знаходзіцца ў гэтай Вашай занятасці час на добрую кнігу, на добры фільм і ўвогуле на Вашае хобі, калі яно ёсць?

— Першы год майго служэння

ў Мінску быў вельмі напружаным і складаным. Пэўныя карэктывы ўнесла таксама пандэмія. Калі я прыехаў сюды, у парафіях дзейнічалі абмежаванні ў сувязі з ёю. Многія вернікі і святары перахварэлі на каранавірус. Аднак малітва і духоўнае чытанне заўсёды заставаліся для мяне абавязковымі. Апошнім часам я прачытаў біяграфічную кнігу пра благаслаўленага Тэафіліуса Матулёніса. Там цудоўна апісана прыгажосць яго першай прыміцыі, яго пастырская праца... Потым у жыцці біскупа Тэафіліуса былі ссылка, зняволенне, у сувязі з чым ён пісаў: «Дзякуй Табе, Божа, за тое, што Ты прыслаў мяне сюды, да гэтых авечак, пра якіх я раней нават не ведаў». Ён дзякаваў Богу за тое, што трапіў у вязніцу, у лагер, дзе ніхто, дарэчы, не ведаў пра тое, што ён біскуп...

— А ўвогуле якую літаратуру больш любіце? Біяграфічную, дакументальную?

— Біяграфічную і дакументальную літаратуру сапраўды люблю чытаць. Пры гэтым у думках люблю вандраваць па іншых мясцінах, пазнаваць іншага чалавека і абставіны, у якіх ён жыў... Як чытач не люблю лунаць у аблоках...

— У дэкрэце Другога Ватыканскага Сабору «*Inter mirifica*» шмат увагі ўдзяляецца ролі каталіцкіх масмедыя. У прыватнасці, там сказана: «Вернікаў трэба вучыць, што чытанне і распаўсюджванне каталіцкай прэсы неабходна для таго, каб фармаваць у сабе хрысціянскае меркаванне пра ўсе падзеі». Як ацэньваеце Вы развіццё каталіцкай прэсы ў Беларусі і што для гэтага развіцця яшчэ плануеце зрабіць як арцыбіскуп?

— Безумоўна, многія меркаванні і звычкі мы выносім са сваіх сем'яў. У мяне дома вельмі любілі чытаць. Мама звычайна

чытала часопісы і газеты, у тым ліку выпісаныя з-за мяжы. Тата чытаў шмат кніг, старэйшы брат і старэйшыя сёстры — таксама. У сельскай бібліятэцы ў Заневічах не было ніводнай кніжкі, якую брат бы не прачытаў. Ідучы на рыбалку, ён таксама браў з сабою кнігу і чытаў. Цяпер я заўважаю імкненне да чытання і ў сваіх маладых пляменнікаў, у іх дзецях. Многія з іх вельмі любяць чытаць.

У наш час кажуць, што кніга ўжо адыходзіць у мінулае. Каб лесу не высякаць, паліцы не рабіць, усё пераводзіцца ў электронны выгляд... Але найбольш істотнае не гэта: важна заахваціць чалавека пісаць, дзяліцца сваім вопытам, пазнаваць жыццё іншага чалавека, яго думкі і погляды — у гэтым сэнсе не мае вялікага значэння, ці гэта напісана рукой, ці гэта выдадзена кнігаю, ці на дыску, ці змешчана ў інтэрнэце... Важна таксама, каб мы знаёміліся менавіта з добрымі кнігамі, з добра і інфармацыйнай. Адзін пажылы прафесар калісьці ў семінары казаў нам: «Не чытайце добрых кніг — чытайце найлепшыя». З-за разнастайнага выбару не хопіць жыцця, каб прачытаць, прагледзець або праслухаць усё, што ёсць, таму можа не хапіць часу на самае лепшае.

Што датычыць каталіцкіх масмедыя і таго, што яны прапануюць людзям, то неабходна ўмець прывабіць чытача ці глядача да таго, што мы хочам яму перадаць. Нядаўна папа Францішак назваў інтэрнэт «шостым кантынентам». Сапраўды, на гэтым «шостым кантыненте» віртуальна больш людзей, чым на іншых. Як да іх дайсці? Часам людзі кажуць, што ў інтэрнэце нічога добрага няма. Так можа гаварыць чалавек, які проста наведвае не тыя старонкі. Добрага ў інтэрнэце таксама шмат, і сёння Касцёлу патрэбныя місіянеры «шостага кантыненту». Можна нават сказаць, што гэта «арэпаг»

сённяшняга дня, і па прыкладзе святога Паўла трэба абвясчаць там Добрую Навіну. Праўда, ёсць небяспека, што мы страцім жывы, візуальны кантакт з чалавекам, але мусім згадзіцца, што няма сэнсу змагацца з ветракамі, трэба ўмець ўвайсці ў гэтую прастору... Што датычыць каталіцкіх масмедыя ў Беларусі, то, на жаль, сёння на *Catholic.by* праблема з кадрамі. Там працуюць толькі тры чалавекі...

Планы і пажаданні адносна каталіцкіх масмедыя ў нас не малыя. У гэтым годзе мы распачалі спецыяльны курс сурдаперакладу ў тэалагічным каледжы імя святога Яна Паўла II. Гэта была мая ініцыятыва, бо я заўважыў, што глуханямыя людзі, якія наведваюць *Catholic.by*, маюць таксама патрэбу праслухоўваць аўдыёфайлы і відэа на гэтым партале.

Чаму б не заахваціць таксама святара, які быў бы спецыялістам у сурдаперакладзе, перакладаць дзеля глуханямых людзей казанні... Гэта не вельмі вялікія грошы... Дзякуй Богу, многія згадзіліся і выказалі гатоўнасць заняцца сурдаперакладам, каб Божае слова, якое не толькі гаворыць пра любоў, але і нясе любоў, магло дайсці да людзей не толькі вербальным спосабам...

— *«Можна сказаць, што дзяццэзія адлюстроўвае стыль жыцця яе біскупа»*, — пісаў у кнізе *«Устаньце, хадзем!»* святы папа Ян Павел II. Хацелася б ад Вас асабіста пачуць пра Ваш стыль жыцця, пра найбольш адметныя рысы гэтага стылю.

— Стыль жыцця біскупа разглядаецца як прыклад для наслідавання, хоць у пэўным сэнсе мне не вельмі выпадае так казаць. Так ці інакш стыль жыцця біскупа павінен адпавядаць стылю жыцця Касцёла — такога Касцёла, пра які гавораць Езус Хрыстус і папа Францішак, гэта значыць, сінадальнага. У ім мы прабываем

разам і крочым разам. Сумесны шлях, над якім мы разважаем цяпер у межах сінадальнага працэсу, патрабуе таго, каб мы разам шукалі супольны стыль жыцця і каб гэта адбывалася ў атмасферы братэрства, каб мы разумелі, што ўсе мы браты і сёстры.

Вяртаючыся да папярэдніх разважанняў пра сённяшні драматычны час, хачу падкрэсліць: для таго, каб наш час быў шчаслівы, Бог нам даў дзесяць заповедзяў. Калі чалавек захоўвае іх або прынамсі стараецца жыць у адпаведнасці з імі, то ўсё будзе нармальна: і з Богам, і з іншым чалавекам у нас будуць добрыя ўзаемаадносіны. Сёння нам трэба яшчэ глыбей усвядоміць і адчуць, што ўсе мы — браты і сёстры. Калі мы зразумеем і адчуем, што наш сусед — гэта наш брат, што якісьці далёкі чалавек за мяжой — гэта таксама наша сястра ці наш брат, то ў нас не будзе іншых думак, як толькі ўчыніць для яго штосьці добрае, мілае, высакароднае, дапамагчы яму стаць шчаслівым. Як жа пайсці па гэтым шляху? Пачаць жыць так, як вучыць Бог. Любіць, пазнаваць і прабачаць. Тады час не будзе складаным, драматычным, а будзе толькі добрым. І стыль жыцця біскупа, яго служэнне павінны дапамагаць у гэтым, быць, па вялікім рахунку, прыкладам.

— *Ваша Эксцэленцыя, напрыканцы хачу запытаць пра планы на наступны год.*

— Наступны літургічны год будзе з цыклу «А». Распачнем мы яго з Евангелля... Вядома, што ў Касцёле тры гадавыя цыклы: «А», «В» і «С». У адпаведнасці з імі на святой Імшы чытаюцца канкрэтныя перыкопы з Евангелляў паводле святога Марка, святога Мацвея, святога Лукі і крыху менш — паводле святога Яна. Настаў час нам напісаць евангелле паводле свайго ўласнага жыцця...

— *Гэта цікава. Значыць, Вы для сябе таксама бярэце заданне напісаць евангелле наводле арцыбіскупа Юзафа?*

— Так. А калі кожны з нас закончыць гэтую справу, трэба будзе супаставіць: ці завяршаецца маё евангелле маім уваскрасеннем і маім жыццём вечным разам з Езусам Хрыстом? Старыя людзі часта любяць гаварыць, што ім настаў час паміраць... Сапраўды, калі чалавеку 92 гады, цяжка спадзявацца, што жыццё яшчэ працягнецца доўга... Але ж чалавек усё жыццё маліўся... Усё жыццё верыў. Напрыклад, бабуля, якая баіцца смерці, наракае, што прыйшло цяргпенне, а ўнукі пытаюцца: «Як жа так? Яна ж веруючая, нас прымушае маліцца, а сама баіцца смерці...»

Мы не заўважаем, што наш стыль жыцця — гэта таксама старонкі евангелля, якія чытаюць нашыя нашчадкі. Мы гаворым ім пра Евангелле Езуса Хрыста, а самі не ствараем для іх «кладачкі». Ёсць толькі прынука, мы іх усё толькі гонім... З дзяцінства памятаю, што не перагоніш каня ці авечку праз кладку, пакуль сам першы па ёй не пойдзеш, бі ты жывёлу ці не бі... Я бачыў не раз, як хтосьці спрабаваў так перагнаць... Нічога не атрымлівалася. Адным словам, найлепш, найбольш пераканаўча прамаўляе ўласны прыклад...

Што датычыць планаў на наступны год, то мы запрашаем вернікаў наведаць Маці Божую Будслаўскую. Як я гаварыў нядаўна ў адным са сваіх казанняў, Маці Божая, якая прыйшла калісьці да нас, да нашых продкаў, на нашыя землі, цяпер Яна таксама наведвае нас у перагрынацыі сваіх чудатворных абразоў па парафіях Беларусі і нават за яе межамі, прыходзіць, каб паглядзець, як мы жывем, каб адведаць сваіх дзяцей. Цяпер прыйшоў час і нам адведаць Матулю.

Будслаўская святыня — наш

Нацыянальныя санктуарый, Марыя — наша Маці і Каралева, Апякунка Беларусі, і таму трэба нам, Яе дзецям, часцей прыязджаць да сваёй Маці. Яна запрашае ўсіх нас... Такая была галоўная ідэя Вялікай навэнны да 25-годдзя каранацыі абраза Маці Божай... Спачатку планавалася, каб гэтая навэнна праводзілася ва ўсіх парафіях, але потым было вырашана арганізоўваць малітоўныя сустрэчы менавіта ў Будславе. Колькі людзей прыедзе, столькі і добра... Але той, хто прыедзе, напэўна не пашкадуе... А там ужо, побач з Ёю, сумленне ці магчымасці падкажуць кожнаму, наколькі ён можа зрабіць гэты дом больш прыгожым, прывабным...

— *Эксцэленцыя, можа, Вы хацелі б адказаць на пытанне, якое тут не прагучала. Можа, штосьці ляжыць у Вас на сэрцы такое, пра што яшчэ хацелася б сказаць у гэтай размове...*

— Хочацца сказаць пра пакліканні... У нас вельмі не хапае святароў, сясцёр законных. Калісьці падчас адкрыцця духоўнай семінарыі ў Гродне арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч заўважыў: «Вось цяпер арганізм, якім з'яўляецца дыяцэзія, б'е сваім сэрцам і пульсуе сваёй уласнай крывёю». Што датычыць Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі, то тут у мінулым таксама былі свае семінарыі, а гэта значыць, былі тыя маладыя людзі, якія прагнулі шукаць Бога і дзяліцца Ім з іншымі. Гэты прыток быў пастаянны. Не было гадоў «засухі». Жыла надзея і была лучнасць пакаленняў, перадача адзін аднаму душпастырскіх здольнасцяў і намаганняў, і гэта давала вялікія плады...

Тое ж самае з манаскім жыццём, з законнымі братамі і сёстрамі. Не хапае ў нашай дыяцэзіі кляштароў як месцаў малітвы. Так, ёсць манаскія супольнасці, кангрэгацыі, але кляштар —

гэта больш чым супольнасць... Надзвычай неабходны кантэмпляцыйны кляштар, куды я мог бы звярнуцца з пэўнаю просьбаю і ведаць, што там дзень і ноч будзе трываць малітва перад Панам...

Кажуць, хто моліцца песняю, той двойчы Пана Бога хваліць... Нам вельмі патрэбная школа арганістаў. Раней такія школы заўсёды былі, хоць мы мала пра гэта задумваемся. З арганнаю музыкаю, са спевам Імша набывае асаблівую веліч і прыгажосць, больш кранае. Напрыклад, пасля Камуніі арганіст спевам падказвае мне, як праслаўляць Пана Бога, як дзякаваць Яму, а калі спеву няма і стаіць цішыня, то і сама Імша можа доўжыцца ўсяго 20–25 хвілінаў. Гэта наша літургічная, святарская праблема, асабліва ў вёсках. На ўсё гэта — семінарыю, кантэмпляцыйны кляштар, школу арганістаў — знайшліся б будынкі, а вось людзі... Папа Францішак на адной з сустрэчаў заклікаў моладзь «дакучаць» сваім пастырам, старым ці маладым, не баяцца ісці да іх са сваімі пытаннямі. Для гэтага таксама патрэбная адвага, але ж на тое пастыры і пастаўленыя, каб дапамагаць нам знаходзіць адказы...

— *Дай, Божа, каб мы знаходзілі такую адвагу і каб усе гэтыя важныя праблемы вырашыліся.*

— Абы толькі вайны не было... Трэба маліцца, каб Бог даў нам усім час спакою...

— *Дзякуй вялікі, Эксцэленцыя, за размову.*

*Размаўляла
Крыстына Лялько.*

Крыж з кароны Дзіцяткі Езуса.
Абраз Будслаўскай Багародзіцы.
Срэбра, залачэнне, крышталі.
XVIII ст. Фота падчас рэстаўрацыі.
09. 2021 г.

Крыж з кароны Божай Маці.
Абраз Будслаўскай Багародзіцы.
Бронза, залачэнне, крышталі,
каляровы лак. XVII ст.
Фота падчас рэстаўрацыі.
09.2021 г.

Ігар Сурмачэўскі

Аздабленне іконы Будслаўскай Багародзіцы ў 1632–1783 гг.

Кароны. 1632–1649 гг.

У каронах, якія вячаюць Будслаўскую Багародзіцу і Дзіцятка Езуса, на першы погляд няма таямніцы: выглядаюць здалёк яны аднолькава і здаецца, што зроблены адначасова, — гэта 1649 год. Аднак пры рэстаўрацыі адкрываюцца цікавыя нюансы. На думку рэстаўратара Аляксандра Петракова, які вывучаў не толькі кароны, але і заглядаў у таямніцу будслаўскіх каштоўных камянёў, што ўпрыгожваюць срэбраную аснову, кароны розняцца не толькі па часе стварэння, але і па якасці металу. Карона Дзіцяткі Езуса зроблена раней, больш дасціпна і густоўна са срэбра высокага гатунку, а карона Божай Маці — гэта «капяванне» кароны Езуса, прычым на яе пайшло срэбра з прымессю медзі. Абапіраючыся на карпатлівую працу рэстаўратара, паспрабуем і мы заглянуць у вэчка мікраскопа,

каб разгледзець розніцу паміж гэтымі каронамі.

З пункту гледжання геральдыкі будслаўскія кароны зроблены на ўзор кароны «манархічнай» прускага тыпу, то бок, яны маюць абруч, ад якога па акружнасці адыходзяць восем зубцоў. Ад зубцоў уверх, маючы на пачатку валютны завіток, адыходзяць восем дугаў, якія яднаюцца пад каралеўскім «яблыкам» (ад лац. *globus cruciger* — *крыжаносная сфера*), і на самым версе ўсю карону і «яблык» вячае крыж. Імаверна, што мы бачым кароны, зробленыя ў ракурсе і невялікім рэльефе, таму ў полі нашага зроку толькі пяць дугаў і абруч у выглядзе паласы з невялікім вігібам уверх.

Цяпер — пра адрозненні. Калі прасочваць гісторыю кароны Езуса па запісах цудаў з кнігі Э. Зяялевіча «Задзяк на зямлі» 1651 года, то яе з'яўленне магчы-

ма аднесці да тэксту: «Год Панскі 1632. Пан Ян Вроньскі, ротмістр прыдворнай харугвы яснавельможнага яго міласці пана Януша Кішкі, ваяводы полацкага і Вялікага Гетмана, у маскоўскім паходзе быў паранены і ўзяты ў палон. Але калі сябра ягоны, пан Лукаш Уладоўскі, прысвяціў яго цудоўнаму Будслаўскаму абразу Найсвяцейшай Панны, а сам ён абяцаў, што калі яго Пан Бог у добрым здароўі выведзе з палону, то ён на 10 чырвоных золотых дасць кароне чыстага золата на галаву Пану Езусу, — то з палону па ласцы Божай выйшаў у добрым здароўі і выканаў сваё абяцанне». Гэтыя словы магчыма тлумачыць так: ротмістр прыдворнай харугвы пан Ян Вроньскі ахвяраваў на карону Хрыста 10 чырвоных золотых, а значыць карона Дзіцяткі Езуса была зроблена ў 1632–1633 гады. Прапорцыі яе вельмі дасканалыя, яна

Ігар Сурмачэўскі — мастак, рэстаўратар, калекцыянер. Нарадзіўся 3 кастрычніка 1961 года ў вёсцы Вязань Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці (былы маёнтак Багдашэўскіх). У 1979–1984 гг. вучыўся ў Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце на кафедры «Інтэр'ер і абсталяванне». З 1988 года ўвайшоў у склад моладзевай секцыі Саюза мастакоў БССР. З 1980 года збірае калекцыю рэчаў і дакументаў па гісторыі беларускай культуры, якой цікавіўся яшчэ з дзяцінства. З 1988 года займаецца рэстаўрацыяй абразоў і жывапісу. У 2010 годзе ўзнагароджаны ордэнам святой Еўфрасінні Полацкай за заслугі перад Беларускай Праваслаўнай Царквой.

Карона Дзіцяткі Езуса з абраза Будслаўскай Багародзіцы. Срэбра, залачэнне, рубіны, смарагды, гранаты, крышталі. 1632 г. Фота падчас рэстаўрацыі 09.2021 г.

А. Геранім Плёнскі, бр. Бэнэдыкт Росман. Карона Божай Маці з абраза Будслаўскай Багародзіцы. 1649 г. Срэбра, залачэнне, рубінавыя «дуплеты», яспіс, крышталі. Фота падчас рэстаўрацыі. 09.2021 г.

глядзіцца мярэжыстай і лёгкай. Карона мае пяць бачных зубцоў: тры павялічаных крыжападобных і два ў выглядзе кветак лілеі а трох пялёстках. Крыжападобныя зубцы маюць вельмі складаную форму з выкарыстаннем завіткаў і храсткаў — такі далікатны арнамент перыяду маньерызму меў назву «кнорпельверк» (ад ням. *knorpel* — *храсток* і *werk* — *праца*). Па краю зубцы маюць паясок канфарэння. Імаверна, гэта быў той жа чакан-пуансон, якім прабіты кветкі на самой шаце. Магчыма, гэта быў адзін майстар, які рабіў і шаты і карону Дзіцяткі Езуса. Разважаючы пра арнамент будслаўскай кароны Дзіцяткі Езуса, хачу звярнуць увагу на ювелірную працу срэбранай рамы Чэнстахоўскай Багародзіцы. Хвалісты «чэнстахоўскі» арнамент увесь складаецца з вытанчаных завіткаў і храсткаў («кнорпельверк») перыяду маньерызму, вельмі падобных да будслаўскіх. Працаваў над срэбранай рамай у Чэнстахове з 1645-га па 1650 г. знакаміты прыдворны каралеўскі злотнік нямецкага паходжання *Johann Christian Bierpfaff* (1600–1680), аўтар усяго срэбранага ўпрыго-

жвання галоўнага чорнага алтара ў Яснагурскім кляштары. Можа, віленскі злотнік-ювелір у 1632 годзе браў за аснову сваёй працы тая ж арнаментальныя прыклады, якімі карыстаўся *Johann Christian Bierpfaff*. Звонку ўся карона Дзіцяткі Езуса вызалачана з дапамогай ртутнай амальгамы. Пяць дугаў і ніжні абруч кароны ўпрыгожаны кастамі з камянямі табліцовай агранкі. Сярод камянёў ёсць смарагды, рубіны, гранаты, каляровае шкло (магчыма, з Чэхіі). Усе касты прымацаваны да кароны дасціпна з дапамогай штыфта і квадратнай гайкі. Дугі па знешняму краю маюць выбітыя ў срэбры зярняткі-пярдліны, якія памяншаюцца ад зубцоў уверх да «яблыка-дзяржавы». Верх каралеўскага «яблыка» вянчае невялікі пектаральны крыж, прымацаваны на паверхню раўнабаковага лапчастага крыжа «яблыка». Назва пектаральнага крыжа паходзіць ад лацінскага *rectus* — *грудзі* (па-руску — *наперстны*); зазвычай яго насілі святары, але ў XVI–XVII стагоддзях (у перыяд Контррэфармацыі) было модна насіць крыжы і свецкім асобам, асабліва дамам з магнатэрыі і каралеўска-

Срэбраныя кароны з выкарыстаннем арнаменту «кнорпельверк». Маці Божая Снежная. Санктуарый Маці Божай Кіянскай (Кіяны, Люблінскае ваяводства, Польшча). На кароне Божай Маці Кіянскай выбіты надпіс: *offert votum ad 1653 15 august* (ахвяраванне 1653 года 15 жніўня).

га двара. Пектаральны крыж з будслаўскай кароны Дзіцяткі Езуса зроблены са срэбра: аснова яго — срэбраная пласціна класічнага лацінскага крыжа, на які прымацавана срэбраная фігура ўкрыжаванага Езуса, зробленая метадам ліцця. Наконт стылістыкі будслаўскага круцыфікса

Крыж пектаральны, які належаў каралеве Ганне Ягелонцы (1523–1596). Другая палова XVI ст. Золата, сапфіры. Крыж знік падчас вайны 1939–1945 гг.

Марцін Кобер (1550–1598). Партрэт Ганны Ягелонкі (з пектаральным крыжам). 1595 г. Палатно, алей. Палац-музей Вілянув, Польшча.

Пражскі грош Вацлава II. Срэбра. 1300–1305 гг.

ўдакладню, што Ён зроблены па візантыйскім тыпе: ступні ног Хрыста не перакрываюцца, як у каталіцкім распяцці — бачныя гэтак, як на крыжы святога Дам'яна. Крыж з чатырох канцоў упрыгожаны акруглымі кастамі з натуральным крышталём старажытнай агранкі «ружы», а зверху маецца пяцелька для мацавання ланцужка. Падобны пектаральны крыж XVII стагоддзя ёсць у Зборы мастацтва вотаў (Чэнстахоўскі кляштар, Польшча). Імаверна, што такі пектаральны крыж з распяццем належаў асобе з вышэйшых іерархаў Касцёла: біскупу, правінцыялу ці гвардыяну. У дадзеным выпадку мяркую, што крыж з кароны Хрыста мог належаць у 1632–1633 гадах біскупу Віленскаму Абрагаму Войну (1569–1649), які 28 жніўня 1633 года даў благаслаўленне на вуглавы камень а. Галембіёўскаму, пробашчу парафіі Солы; гвардыяну бэрнардынскага канвенту Фларыяну Калецкаму (1580–1641); гвардыяну будслаўскага кляштара Элеўтэрыю Зелевічу (1610–?).

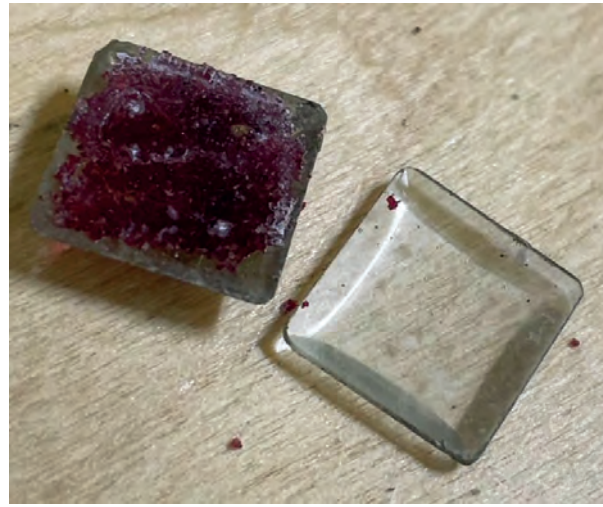
Падобныя срэбраныя кароны сярэдзіны XVII стагоддзя з выкарыстаннем арнаменту «кнорпельверк» вячаюць ікону Божай Маці Снежнай у санктуарыі Маці Божай Кіянскай (Кіяны, Люблінскае ваяводства, Польшча). На кароне Божай Маці Кіянскай выбіты надпіс: *offert votum ad 1653 15 augus* (ахвяраванне 1653 года 15 жніўня).

Разгледзім карону Божай Маці Будслаўскай. Нават у прапорцыях бачна яе адрозненне ад кароны Дзіяткі Езуса. Яна больш масіўная не толькі па памерах, але і па суадносінах аб'ёмаў абруча з зубцамі і дугамі — тут яны аднолькавыя, што надае кароне грувасткасць, прыхаваную мноствам кастаў з яспісам. Сам абруч зроблены ў

выглядзе пласціны, аточанай па краях паскамі-вянкамі расліннага арнаменту (лаўра), маюнак якіх разыходзіцца ад цэнтра. Між вянкамі бачым аздабленне абруча кароны каштоўнымі камянямі ў кастах: пяць — авальнай формы з яспісам, і адзін вялікі квадратны каст з «рубінавым» шклом і г. д. Пры гэтым яспіс і касты са шклом закатаны ў касты, прыпаяныя да асновы кароны. Над абручом бачым шырокі пояс, які абазначае зубцы. Уверсе яго ёсць яшчэ кволая ўзгадка арнаменту маньерызму паміж завіткамі, што прытрымліваюць дугі. Між дугамі (трохі пад вуглом) у напрамку верхняй кропкі кароны нахілены чатыры стылізаваныя кветкі лілеі з трыма тычачкамі на канцах. Шырокая «зубцовая» паверхня ўся ўпрыгожана кастамі з камянямі: пяць кастаў з яспісам — крыжападобныя, за імі — квадратны вялікі каст з рубінавым шклом і г. д. Касты прымацаваны да асновы кароны такім жа чынам, як і на абручы. Роўніца срэбра між кастамі ўсеяна канфарнай працай у выглядзе хвалепадобных рысак. Пяць дугаў ідуць ад «зубцовага» пояса ўверх да каралеўскага «яблыка». Кожная дуга ўпрыгожана срэбранымі зярняткамі-пярлінамі, зробленымі метадам ліцця і, згодна з перспектываю, паменшаным кверху. Каралеўскі «яблык» вячае пектаральны крыж. Пектаральны крыж з каралеўскага «яблыка» кароны Божай Маці імаверна таксама ахвяра, але зусім іншага кшталту, чым крыж на кароне Езуса. Ён хутчэй належаў да ўпрыгожванняў, якія насілі дамы ў XVI–XVII стагоддзях, і падобны на пектаральны крыж Анны Ягелонкі (1523–1596), страчаны ў Другую сусветную вайну. Крыж з кароны Будслаўскай Багародзіцы — гэта тып лацінскага крыжа, зробленага метадам ліцця з бронзы і вызалчанага

Рубінавыя дуплеты на кароне Божай Маці з абразы Будслаўскай Багародзіцы. Сярэдзіна XVII ст. Фота падчас рэстаўрацыі. 09.2021 г.

Рубінавы дуплет, разабраны на дзве часткі. Крышталёвае шкло, рубінавы каляровы лак. Сярэдзіна XVII ст. Фота падчас рэстаўрацыі. 09.2021 г.

ртутнай амальгамай. Большую частку паверхні крыжа займаюць стразы з крышталя агранкі «ружа»: цэнтральны квадратны і пяць круглых. З адваротнага боку крышталёвыя стразы пацягнуты кармінавым шэллакам, каб надаць стразам колер рубіна. Вакол цэнтральнага квадратнага страза маюцца восем невялікіх адтулінаў для мацавання пярлінаў. З адваротнага боку ўверсе — невялікае «вушка» для мацавання крыжа на ланцужок. Хто мог ахвяраваць такі пектаральны крыж? Магчыма, што гэта была жонка аднаго з ахвярадаўцаў Будслаўскага кляштара сярэдзіны XVII стагоддзя: Крысціна з Друцкіх-Сакалінскіх (1580–1640; жонка Януша Кішкі); Кацярына Стахоўская (1590–?; жонка Аляксандра Слізня); Ганна Пац (1610–?; жонка Пятра-Караля Далмат-Ісакоўскага).

Год стварэння кароны для іконы Будслаўскай Багародзіцы магчыма супадае з тэкстам на драўлянай аснове: «...за айца Гераніма Плёнскага і брата Бэнэдыкта Росмана, братоў законных, залатароў, якія свяёю працаю ўкаранавалі гэтую срэбраную справу ў год Панскі 1649, і так уккрытых прадстаў нас Твайму Сыну». З тэксту

вынікае, што карона Багародзіцы была зроблена праз 15–16 гадоў пасля кароны Хрыста. Чаму так сталася? Тут магчымыя толькі здагадкі... Выкажу нават супярэчлівую думку: можа карона Божай Маці працы 1649 года была страчана падчас ваеннага ліхалецця 1655–1665 гадоў і заменена другой?

На дрэварыце з выявай старога алтара (рэтабля) у кнізе «Задьяк нябесны» (1647–1649) мы наогул бачым на будслаўскім абразе іншыя кароны — гэта трохзубцовая карона гатычнага тыпу, узорам для якой была карона святога Вацлава з «пражскага гроша» (1300–1547).

Рубінавыя дуплеты на кароне іконы Будслаўскай Божай Маці.

Сярэдзіна XVII стагоддзя

З цягам часу, а прайшло амаль 400 гадоў, вялікія квадратныя рубіны на кароне Божай Маці ўжо не зіхацелі, як у XVII стагоддзі. Рэстаўратар Аляксандр Петракоў пры карпатлівай разманцёўцы каста выявіў тайну рубінавых камянёў мясцовага паходжання. Справа ў тым, што вытворчасць рубінавага шкла вымгала вялікіх выдаткаў і вопыту. Тэхналогія залатога рубі-

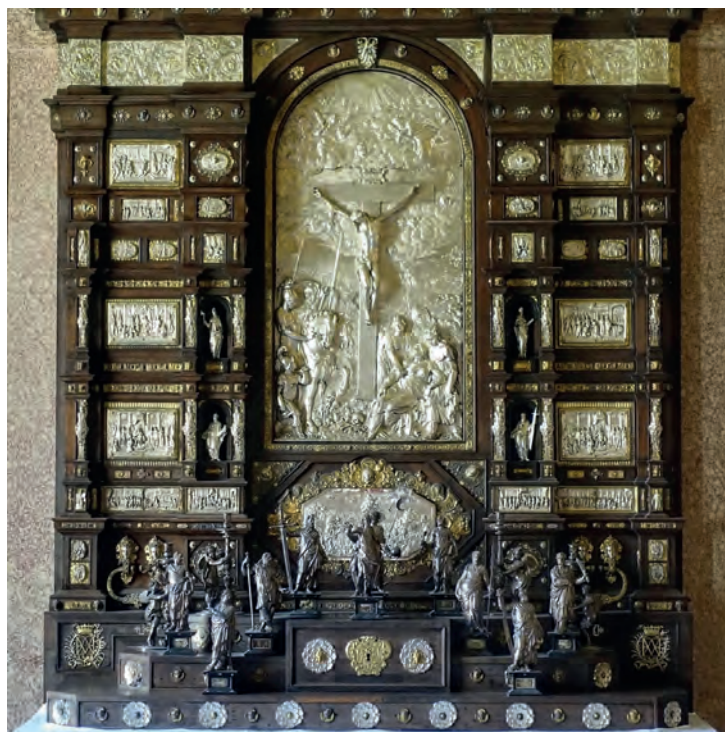
на была выпадкова знойдзена алхімікам Ёганам Кункелем (1630–1703) паміж 1678–1684 гадамі, калі ён працаваў у тайнай лабараторыі на «Востраве паўлінаў» (каля Патсдама) па замове брандэнбургскага курфюрста Фрыдрых Вільгельма. Гэта вынаходніцтва трымалася пад вялікім сакрэтам, тым не менш у першай палове XVIII стагоддзя рубінавае шкло і крышталёвае шкло з рубінавымі ніцямі сталі вельмі папулярнымі ў Еўропе. Мясцовае так званае рубінавае шкло, імаверна, з'явілася яшчэ да вынаходніцтва Кункеля. Будслаўскія квадратныя рубіны зроблены па тэхналогіі *дуплет* (*двайны камень*) — камень для ювелірнага ўпрыгожвання, які складаецца з дзвюх частак. Звычайна верхняя частка дуплета пад назвай «карона» выраблена з прыроднага каштоўнага каменя ці крышталя, а ніжняя частка, «павільён», выконваецца з таннейшага матэрыялу. Верхняя «карона» будслаўскага дуплета выканана з празрыстага свінцовага шкла (магчыма, крышталя) табліцавай агранкі; ніжняя пляцоўка «кароны» пакрыта празрыстым шэллакам з дадаткам кашанілі для эфекту гульні промняў у кармінавым

адценні; ніжняя частка дуплета, «павільён», таксама выканана з табліцавай агранкай, але больш падоўжанай пляцоўкай уніз і з акруглымі гранямі, пры гэтым у некаторых дуплетах верхняя пляцоўка «павільёна» прарэзана крыж-накрыж падвойнымі барознамі для ўзмацнення гульні святла; пад дуплет знізу прыкладалася срэбная фальга для люстранага адбіцця промняў — увесь гэты «пірог» трымаўся на пчаліным воску і закатваўся з усіх бакоў у срэбраны каст.

Срэбраная рама. 1668 (?) г.

Срэбраная рама, якая аздабляе ікону Будслаўскай Багародзіцы, выклікае ў мяне шмат пытанняў і здагадак. Звонку адразу магчыма прыкмеціць, што арнаментыка і прыёмы працы майстра па срэбру рамы адрозніваюцца ад вырабу каронаў і шатаў. З навуковай літаратуры вынікае, што гэта ледзьве не самае старажытнае ўпрыгожванне цудатворнага абраза, але ці так на самай справе?

Адкуль у сакральнае мастацтва Рэчы Паспалітай прыйшоў мастацкі прыём аздаблення срэбранымі накладкамі малых архітэктурных формаў, кшталту абразоў і алтароў у XVII–XVIII стагоддзях? Апроч Будслава, аздабленне рамы срэбранымі накладкамі-арабескамі магчыма знайсці на абразе «Святое Сямейства са св. Антоніем» канца XVI — першай паловы XVII стагоддзя з францішканскага касцёла ў Пінску. Срэбранымі накладкамі і барэльефамі аздаблены табэрнакулюм чорнага дрэва (трэцяя чвэрць XVII ст.) у касцёле Божага Цела ў Нясвіжы. І самы вядомы прыклад — аздабленне срэбрам чорнага алтара і рамы Чэнстахоўскай Багародзіцы, над якімі працаваў з 1645 па 1650 гады знакаміты прыдворны каралеўскі злотнік нямецкага паходжання *Johann Christian*

Ханс Крумпер (1570–1634), скульптар і архітэктар; Ханс Шэбель (Hans Schebel), Якуб Антоні (Jacob Anthoni), аўгсбургскія златарнікі. Галоўны алтар *Reichen Kapelle* ў рэзідэнцыі курфюрста Максіміліяна I. Чорнае дрэва, срэбра, залачэнне. 1607 г. Мюнхен, Баварыя.

Bierpfaff (1600–1680). Адзначу цікавую акалічнасць і супадзенне датаў: стварэнне алтара ў Чэнстахоўскім кляштары і яго аздабленне супадае з працай над алтаром у Будславе. Задуму і ўвасабленне алтара Чэнстахоўскай Багародзіцы магчыма прасачыць па архіўных дакументах. Менавіта кароль Рэчы Паспалітай Уладзіслаў IV (1595–1648), які адзначыў сваё пяцідзесяцігоддзе ў Яснай Гуры ў 1645 годзе, выказаў вялікаму канцлеру кароннаму Ежы Асалінскаму (1595–1650), асноўнаму ахвярадаўцу Чэнстаховы, сваё жаданне: каб алтар быў зроблены «частка з чорнага дрэва, частка са срэбра». Яшчэ да Уладзіслава IV яго бацька, кароль Польшчы Жыгімонт III, цікавіўся працай выбітнейшых златароў Еўропы з Аўгсбурга. Вядома, што Уладзіслаў IV у 1624 годзе вандраваў па Еўропе і дзевяць дзён гасцяваў у баварскага курфюрста Максіміліяна I (1573–1651) у Мюнхене. На польскага каралевіча вялікае ўражанне зрабіў інтэр’ер *Reichen Kapelle* (прыватная капліца курфюрста Максіміліяна і яго жонкі Альжбеты Рэнаты Латарынгскай) у

Мюнхенскай рэзідэнцыі і асабліва алтар з чорнага дрэва, упрыгожаны срэбрам. Аўтарам алтара, узведзенага да 1607 года, быў прыдворны архітэктар і скульптар Ханс Крумпер (1570–1634), а златарнікамі былі аўгсбургскія майстры Ханс Шэбель (*Hans Schebel*) і Якуб Антоні (*Jacob Anthoni*).

Уплыў Паўночнага Адраджэння, асабліва нямецкага маньерызму, відавочны ў аздабленні рамы іконы Будслаўскай Багародзіцы. На гэта ўказвае і спасылка доктара мастацтвазнаўства Н. Ф. Высоцкай на арнаменты XVI ст. у кнізе «*CATALOGUE ILLUSTRÉ d'une belle collection D'ORNEMENTS dessinés et gravés...*», выдадзенай у Мюнхене ў 1920 годзе.

Сама рама складаецца з двух рэгістраў: ніжняга, ніхіленага пад вуглом да цудатворнага абраза, і верхняга, які атачае раму-ківатас па краю. Верхні рэгістр у два разы вузейшы за ніжні і ўпрыгожаны асобнымі срэбранымі мярэжыстымі накладкамі-разеткамі, размешчанымі пачаргова: вялікая прадаўгаватая і меншая крыжападобная. Вуглы рамы

*Johann Christian Bierpfaff (1600–1680).
Алтар Чэнстахоўскай Багародзіцы. Чорнае дрэва,
срэбра, залачэнне. 1645–1650 гг.
Яснагурскі кляштар. Чэнстахова, Польшча.*

*Стары алтар (рэтабль) Будслаўскай Багародзіцы. 1647–1649 гг.
Дрэварыт з кнігі Е. Зеляевіча «Задзяк на зямлі...».*

верхняга рэгістра ўпрыгожаны галоўкамі херубімаў. Ніжні рэгістр рамы складаецца з чатырох частак. Ніжняя і верхняя часткі па кампазіцыі аднолькавыя: цэнтр трымае галоўка херубіма, у бакі ад яе адыходзяць крылы, перкі якіх ператвараюцца ў завіткі мудрагелістага арнаменту арабескі, характэрнага для позняга Паўночнага Адраджэння. На бакавых часткі ніжняга рэгістра рамы паміж завіткаў арнаменту змешчаны фігуры святых: праваруч ад Багародзіцы — святога Казіміра, а леваруч — святой Алены. Святы Казімір у княскай кароне трымае ў руках сімвалы веры (распяцце) і цноты (лілея), а святая Алена ў імпертарскай кароне трымае жыватворны крыж, які яна знайшла падчас пілігрымкі на Святую Зямлю. Уся мярэжыстая кампазіцыя рамы фланкуецца па баках двума валікамі карнізаў, упрыгожаных

раслінным хвалепадобным арнамантам. Мне падаецца, што менавіта выявы святых даюць ключ да разгадкі часу стварэння рамы. Звычайна на абразях збоку ці знізу ад галоўнай іканаграфіі змяшчалі выявы нябесных заступнікаў ахвярадаўцаў ці нават постаці саміх фундатараў, што было характэрна для сакральнага мастацтва Заходняй Еўропы пачынаючы з эпохі Сярэднявечча (Мемлінг, Ян ван Эйк і інш.). Ва Усходняй Царкве таксама была традыцыя напісання на бакавых палях іконы нябесных апекуноў тых, хто замаўляў ікону, пад назвай «*палеосные или предстоящие святые*». Я сам больш працую па рэстаўрацыі праваслаўных іконаў XVII–XIX стагоддзяў, таму адразу звярнуў увагу на постаці бакавых святых. І узнікла пытанне: хто з ахвярадаўцаў Будслаўскага кляштара стаіць за гэтымі нябеснымі заступнікамі?

Хто замаўляў раму, той і загадаў зрабіць фігуры сваіх нябесных абаронцаў, якія «*денно и ночью*» павінны чуваць ля Будслаўскай Багародзіцы.

Такою дарагуя ахвяру мог прынесці ў Будслаў толькі вядомы ахвярадаўца, імаверна за сябе (Казіміра) і сваю жонку (Алену). З вядомых фундатараў выбар выпадае толькі на Аляксандра Казіміра Слізеня (?–1684) і яго другую жонку Алену Філіповіч (?–1682). Аляксандр Слізень, які, магчыма, абраў пры бежмаванні сваім нябесным заступнікам святога Казіміра, быў стольнікам ашмянскім, старостай мядзельскім і займаў пасаду каралеўскага сакратара. Сям'я стольніка ашмянскага вядома нам па цуду, атрыманым ад Будслаўскай Багародзіцы, і запісаным у кнізе Э. Зеляевіча «*Задзяк на зямлі...*» (1651). Цудоўная з'ява тычыцца сына Аляксандра Слізеня Яна

Выява святой Алены і святога Казіміра на раме іконы Будслаўскай Багародзіцы. Срэбра, залачэнне. 1668 (?). Фота 1984 г.

Хрызастома і гучыць у кнізе так: «1649 год. Ян Хрызастом Слізень, сынок яго міласці Аляксандра Слізеня, падстолія ашмянскага, нарадзіўся ад маці сваёй, яе міласці пані Тэадоры, народжанай Мялешка, мёртвым, і перад абразом Найсвяцейшай Панны, які ў той час знаходзіўся ў доме, з вялікай верай і плачам бацькоў над сынам сваім першынцам быў

прысвечаны цудоўнаму Будскаму абразу і ў закон абяцаны ў кляштар, які знаходзіўся ўсяго за мілю ад дома іхняга, і немаўля ажыло і дагэтуль, дзякуючы заступніцтву Найсвяцейшай Панны, з Божай дапамогай жыве і здаровае. Той жа яго міласць пан Слізень, падстолій ашмянскі, які за некалькі тыдняў да таго цуду і такой вялікай ласкі Божай,

Галоўка херубіма з рамы іконы Будслаўскай Багародзіцы. Срэбра, залачэнне. 1668 (?). Фота 1984 г.

на месцы Будскай атрыманай, пісаў да мяне ліст, прыведзены вышэй у гэтай кнізе, у якім сам па сваёй волі, даведаўшыся толькі, што я задумаў выдаць кніжку пра гэтыя цуды, напісаў пад моцнай прысягай, прызнаючы, што на тым Будскім месцы ёсць *consolatio affictorum*, гэта значыць суцяшэнне засмучаных, якія шчыра імкнуцца пад крылы гэтай Арліцы Нябеснай».

Якім жа чынам магла з'явіцца ахвярная рама на іконе Будслаўскай Багародзіцы ад ашмянскага стольніка? На дрэварыце з выявай старога алтара (рэтабля) у кнізе «Задзяк нябесны» рама не пазначана. На думку літоўскага гісторыка мастацтва *Rūta Janonienė*, дрэварыт з'явіўся трохі раней, чым была надрукавана сама кніга: па вывучэнні цудаў, якія рэпрэзентаваны на ніжняй частцы дрэварыта на антэпендыуме алтара, — гэта 1647–1649 гады. То бок, у гэты час рамы не было. Можа яна з'явілася падчас усталявання знакамітага чорнага алтара ў 1649 годзе?

Наступнае дзесяцігоддзе з 1655-га па 1665 г., якое надыйшло пасля пабудовы першага мураванага касцёла і з'яўлення чорнага алтара, было трагічным для ўсіх жыхароў Вялікага Княства Літоўскага. У 1651 годзе памірае бацька Аляксандра Казіміра Слізеня, каралеўскі сакратар Аляксандр Слізень (1580–1651). Ён пахаваны ў крыпце будслаўскага касцёла і на адной з калонаў (ці пілястраў?) з'яўляецца памінальнай пліта з чырвонага «каралеўскага» мармуру ў гонар памерлага, які быў знакавым фундатарам святыні. У 1654 годзе Маскоўскае царства пачынае вусцішную вайну супраць ВКЛ за вяртанне «исконных земель». Наваля з Усходу знішчыла на сваім шляху каталіцкія святыні і мясцовае насельніцтва. Бэрнардынскія манахі ратуцца ад вайны на Падляшшы і напрыканцы

Сляды на жывапісным слоі ад васьміграннай «зоркі» злева і ад дзвюх васьмігранных «зорак» справа ад німба Божай Маці Будслаўскай.
Фота падчас рэстаўрацыі. 09.2021 г.

1654 года вывозяць Будслаўскую Багародзіцу ў Саколку, як самае бяспечнае месца на шляху з Беластока ў Гродна. З XVI стагоддзя тут знаходзіўся невялікі каралеўскі «двор паляўнічы», заснаваны пры каралеве Боне. На многія сотні кіламетраў ад ракі Нячеч (прыток Нёмана) да Гарадка тут распасціраліся Пераломская і Гарадзенская пушчы. У рамане Г. Сянкевіча «Патоп» ёсць апісанне падобных мясцін на Падляшшы (Бельск, Гайнаўка), дзе Ян Скшэтускі падчас вайны са Швецыяй і Масковіяй хаваў сваю сям'ю. Менавіта ў такіх цёмных гушчарах ратавалі мамахі Будслаўскую Багародзіцу з 1654-га па 1667 год. Будслаў двойчы цяпеў напады маскоўскіх войскаў. З 16-ці законнікаў двое былі забіты, а кляштар і касцёл спустошаны. Мяркую, што ў гэты час чорны алтар быў разабраны і схаваны, магчыма, побач у Матыцка-Маркаўскай пушчы ці вывезены разам з чудатворным абразом у Саколку.

Цікавы той факт, што ў гэты ж час побач з Будслаўскай Багародзіцай на Падляшшы знаходзіўся Аляксандр Казімір Слізень, які ў

1661 годзе атрымаў пасаду камісара сеймовага па справах межаў падляшскіх і брэсцкіх. Мяркую, як і ў далёкім 1613 годзе бацька Аляксандра Казіміра Аляксандр Слізень у Вялікі чацвер (4 красавіка) суправаджаў на двух белых конях цудатворны абраз пры пераездзе з Даўгінава ў Будслаў, так і сын меў магчымасць быць верным паладзінам пры Будслаўскай Багародзіцы, калі Яна вярталася ў родныя мясціны з Саколкі ў 1665 годзе. У 1667 годзе было падпісана Андрусаўскае замірэньне і на спустошаныя землі ВКЛ прыйшоў нарэшце супакой. Пачалося аднаўленне Будслаўскага касцёла і кляштара — нанова быў складзены чорны алтар, і Будслаўская Багародзіца зноў заняла сваё пачэснае месца ў галоўным алтары. Магчыма, што ў час мантажу цудатворнага абраза магла з'явіцца срэбраная рама з выявамі святых абаронцаў сям'і Слізеняў. У 1668 годзе памірае жонка Аляксандра Слізеня Тэадора Мялешка і ён бярэ другі шлюб з Аленай Філіповіч — гэта была важкая нагода для ахвяры на цудатворны абраз.

...Зраблю яшчэ невялікую заўвагу: мне падаецца, што знешні верхні вузкі рэгістр рамы, які складаецца з асобных срэбраных мярэжыстых накладкак-разетак, быў дапоўнены пры перанясенні абраза з чорнага алтара ў новы вялікі алтар, зроблены ў стылі неакласіцызму ў 1783 годзе. Такое меркаванне абгрунтаванае

Маці Божая Будслаўская.
Паходзіць з г. Глыбокае. 1738 г.
Палатно, алей. МСБК НАН РБ.

Альбрэхт Дзюрэр (1471–1528)
«Жанчына Апакаліпсісу». Медзярыт. 1511 г.
Музей Метраполітан. Нью-Ёрк.

Вастрабрамская Багародзіца.
Вострая Брама. Вільнюс.
12 «зорак» на німбе-промях.

ўважлівым вывучэннем стылю і якасці срэбраных дэталей верхняга і ніжняга рэгістраў рамы.

«Зоркі» па фоне. 1668–1750 гг.

Пра будслаўскія «зоркі» я даведаўся ад рэстаўратара, які займаўся раскрыццём жывапісу, — Аркадзя Шпунта. Менавіта ён першай вераснёўскай раніцай 2021 года патэлефанаваў мне з пытаннем: «А ці ведаеш ты, што на фоне іконы Будслаўскай Багародзіцы былі

„зоркі“?» Нідзе ў навуковай літаратуры аб гэтым цудзе не ўзгадана. Разам з Аркадзем разглядаем паверхню жывапісу XVI стагоддзя на яго працоўным сталі. Насамрэч, нават і без цэйсаўскай оптыкі мікраскопа бачныя рыскі васьміканцовых «зорак» на жывапісным слоі.

...Вось збіраюся апісаць колер фону на палатне Будслаўскай Багародзіцы, але зрабіць гэта не так проста. Як вядома, будслаўскі абраз паходзіць з Італіі, то імаверна, што італьянскі мастак пісаў райскія нябёсы сваёй радзімы, але абраз зрабіў доўгую вандроўку праз альпійскія горы, карпацкія лясы, палескія балоты і апынуўся ў беларускай пушчы, і фон абраза набыў новае гучанне для мясцовых вернікаў. Сфуматавыя пераходы колераў цёплага ззяння ў халодную шэрань нагадваюць змяні надвечорак у будслаўскай пушчы з неабсяжнымі нябесамі крышталёвай глыбіні, ад колеру няспелага яблыка на захадзе і пераходам у шэра-блакітныя аблокі, набрынялыя снежнай завей, на ўсходзе. У гэты час, калі снег рыпіць, як крамяная антонаўка, у здранцвелае дрымоце наваколля можна заўважыць нясмелы, дрыготкі пробліск зорак. І такія нябёсы нагадваюць мне словы Ігната Ходзькі (1794–1861) з яго ўспамінаў «Смерць майго дзядулі» аб заснаванні будслаўскага касцёла: «Аднойчы зімою, дзіця маё, адзін з трох братоў, аб'язджаючы лясы, вяртаўся пад вечар у свае буды. Ноч наступіла раптоўна. Быў мароз і страшэнны вецер, цемра — хоць вока выкалі, ваўкі вылі жудасна. Таму бедны браток адчуў распач і даверыўся Богу, дрыжучы ад халаду і страху... Не ведаў ён, блізка ці далёка яшчэ да дому, калі знянацку ўбачыў моцнае ззянне, быццам нейкі агонь прасвечваўся праз дрэвы. Узрадаваны, ён стаў хутчэй кіравацца ў той бок, думаючы, што натрапіў калі не на

ўласныя буды, з якіх ніколі так не свяцілася, дык на якое-небудзь іншае чалавечае жыллё; але ж як ён здзівіўся, калі, выбраўшыся з зараснікаў па вузкай сцежцы, апынуўся менавіта каля сваёй каплічкі, а над ёю ў незвычайнай яснасці, нібы ў сонцы, убачыў аблічча Маці Божай, акурат такое, якое было на абразе ў алтары аднаго з віленскіх касцёлаў».

...Ашчадна прыбраўшы панаўленні-запісы XX стагоддзя і плямістыя рэшткі старога лаку, Аркадзь Шпунт адкрыў 12 «зорак» на будслаўскіх нябёсах і пры гэтым выказаў меркаванне, што стары лак за дзесяцігоддзі пацямнеў не толькі ад часу, перападаў тэмпературы і вільгаці, але і ад лампадак, знічаў і свечак; напэўна, яго фон да сярэдзіны XVII стагоддзя ўжо не быў такі светлы, як першапачаткова ў Італіі. Агульны выгляд абраза ў срэбранай шаце вымагаў нешта рабіць і з цёмным плямістым фонам... магчыма, так з'явіліся «зоркі» вакол Багародзіцы. Пры гэтым Аркадзь параіў паглядзець абраз Будслаўскай Багародзіцы з Глыбокага першай паловы XVIII стагоддзя з кнігі А. А. Ярашэвіча. Так і ёсць, абраз з анатацыяй: «Маці Божая Будслаўская. МСБК НАН РБ. Паходзіць з г. Глыбокае. 1738. Палатно, алей». Прасторы паміж ніжняй планкай рамы і палатном запаўняе нешырокая драўляная дошчачка, на якой і змешчаны надпіс з датай на лацінскай мове: «S. MARIA MATER DEI. Anno 1738». Магчыма зрабіць выснову, што абраз паходзіць з кармэліцкага касцёла Святой Тройцы, узвядзенне якога фундаваў мсціслаўскі ваявода Юзаф Корсак (1570–1643). У 1639 годзе Корсак сваім тэстамэнтам аддае частку мястэчка Глыбокае і маёнтку Ластавічы, Свіла, Перадолы, Вольберавічы, Гняздзілава ордэну кармэлітаў босых, абавязваючы іх пабудаваць касцёл і кляштар. Пры гэтым у тэстамэн-

Фон і німба з промнямі
Будслаўскай Багародзіцы. Срэбра, залачэнне.
Фота падчас рэстаўрацыі. 09.2021 г.

це ваявода робіць удакладненне: «...każdego roku należą przekazać część dochodów z Hnieździtowa oo. Bernardynom z Budy» («...кожны год належыць перадаваць частку даходаў з Гняздзілава айцам бэрнардынам з Буды»). Імаверна, што род Корсакаў меў асаблівую прызнасць да Будслаўскай Багародзіцы, таму з'яўленне з цягам часу Яе спісу ў глыбоцкіх кармэлітаў не выпадкавае. На глыбоцкім абразе адлюстравана 12 васьміпромяных «зорак», згрупаваных і размешчаных так, як і на першакрыніцы, на фоне Будслаўскай Багародзіцы. «Зоркі», а іх па шэсць справа і злева ад Багародзіцы з Дзіяткам, змешчаны не вакол німбаў, як у большасці іканаграфій, заснаваных паводле словаў Яна Багаслова «І з'явілася на небе вялікая азнака — жанчына, адзетая ў сонца; пад нагамі ў яе месяц, і на галаве ў яе вянок з дванаццаці зорак» (Адкр 12, 1), а «пльвуць» яны на фоні знізу ўверх каля ўсяго контура Багародзіцы. Такое размяшчэнне «зорак» рэдка, але сустракаецца на іканаграфіі Імакулата XVIII

стагоддзя. Наогул, пачынаючы з X стагоддзя, 12 «зорак» вакол Багародзіцы маглі групавацца па волі мастака ці ілюмінітара, які аздабляў мініяцюрамі рукапісны аркуш Евангелля. Самыя знакамітыя іканаграфіі такога кшталту — гэта ілюстрацыі да твораў Беата Лібанскага, святара і багаслова VIII ст., асабліва да яго «Каментараў на Апакаліпсіс». У манускрыпце Эскарыяльскі Беатус (X ст.) у ілюстрацыі «Жанчына і цмок» вакол Жанчыны Апакаліпсісу лунае 9 васьміканцовых «зорак» зверху і 7 «зорак» знізу — таксама даволі сакральныя лічбы. У манускрыпце пад назвай «*Beati in Apocalipsin libri duodecim*» (Беатус з Кнігі Адкрыцця, X ст., Нацыянальная бібліятэка Іспаніі) Жанчына Апакаліпсісу адлюстравана з зялёным нібам, на тле якога раскіданы 12 васьміканцовых чырвоных «зорак». Амаль такі ж прыём скарыстаны ў німбе над Багародзіцай у чорна-белым медзярыце «Святы Ян Багаслоў на востраве Патмас» нямецкім мастаком Марцінам Шонгаўэрам (1450–1491). У абрысе німба, які атачае лік Багародзіцы, бліжэй да чала свабодна раскіданы 12 шасціканцовых «зорак». У эпоху Сярэднявечча 12 «зорак» пачалі адлюстроўваць у іканаграфіі больш упарадкавана: напрыклад, Жанчына Апакаліпсісу з манускрыпта 1420 года *Wellcome Apocalypsis* (Бібліятэка *Wellcome*, Лондан) намалювана ў залатой кароне а сямі зубцах, а на чаторых з іх гараць па тры васьміканцовыя «зоркі». Альбрэхт Дзюрэр (1471–1528) у медзярыце «Жанчына Апакаліпсісу» (1511) адлюстраваная Багародзіца з крыламі — Яна стаіць на Месяцы, укаранаваная пяцізубцовай каронай, на якой між зубцамі з'яўляюць 6 «зорак» зверху і ніжэй на абручы змешчана яшчэ 6. Цікава, што дзюрэраўскія «зоркі» маюць 12 промняў: шэсць трохкутных

Частка німба-промняў каля
Дзіяткі Езуса. Срэбра, залачэнне.
Фота падчас рэстаўрацыі. 09.2021 г.

і шэсць промняў-рысак. Самая вядомая дзюжына сакральных шасціканцовых «зорак» для беларусаў католікаў — гэта «зоркі» на промнях німба XVIII стагоддзя Вастрабрамскай Багародзіцы. Будслаўскія «зоркі» маюць васьміканцовы контур, і мацаваліся яны да абраза цэнтральнай шпількай, якая праходзіла праз палотно да драўлянай асновы.

Час паходжання будслаўскіх «зорак» магчыма толькі вылічыць тэарэтычна, аналізуючы выявы Будслаўскай Багародзіцы і гістарычныя падзеі XVII–XVIII стагоддзяў. Дрэварыт з выявай старога будслаўскага алтара (рэтабля) з кнігі «Задзяк нябесны» падае нам абраз Будслаўскай Багародзіцы без «зорак», толькі ў гатычных каронах. Дзве гравюры Гіршы Ляйбовіча (1700–1786) сярэдзіны XVIII ст. «Маці Божая Будслаўская» (Нацыянальны мастацкі музей Літвы) таксама не маюць «зорак» на фоне абраза. Пакуль што адзінай вядомай выявай Будслаўскай Багародзіцы

«Жанчына, апранутая ў сонца». Ілюмінацыя з галандскага Часаслова. 1464 г. Баварская бібліятэка, Мюнхен.

Майстар працятага сэрца. Мадонна на маладзіку. 1500–1525 гг. Рэйксмузеум. Амстэрдам.

Маці Божая Беззаганнага Зачацця. 1460–1470 гг. Касцёл Наведвання Паннай Марыяй Альжбеты. Пачултовіцы, Кракаўскі павет, Польшча.

з «зоркамі» з’яўляецца абраз з Глыбокага 1738 года, то бок, «зоркі» з’явіліся як упрыгожанне на іконе Будслаўскай Багародзіцы дзесьці паміж 1665 і 1739 гадамі — датамі, які азначаюць сумныя падзеі для Будслава. 1665 — год вяртання цудатворнага абраза з вымушанай вандроўкі цягам дзесяці гадоў на Падляшшы, а 28 мая 1739 палыхнуў пажар у будслаўскім кляштары, які цалкам знішчыў жылы драўляны корпус (*coenobiolum*), злучаны з мураваным касцёлам злева. Таксама пацярпеў і касцёл, але абраз быў выратаваны. Магчыма, пацярпеў фон абраза, стары лак якога быў закрануты дымам пажару. Ці не гэта здарэнне вымагала замены залацістых «зорак» на італьянскіх нябёсах вакол Багародзіцы ў сярэдзіне XVIII стагоддзя фонам з дзвюх вялікіх вызалачаных срэбраных пласцінаў, якія мы і бачым сёння?

Фон, німбы і промні-ззянне. 1750–1783 гг.

Лікі Будслаўскай Багародзіцы і Дзіцяці Езуса пад каронамі аточаны німбамаі, якія нагадваюць палымнеючае гало (па-ангельску

німб, ззянне так і будзе *halo*, але з удакладненнем — рэлігійная іканаграфія). Німбы складаюцца з прамянеў, якія размешчаны пачаргова: тры прамыя, адзін хвалепадобны, палымнеючы і г. д. Палымнеючыя промні ў хрысціянскай іканаграфіі характэрны для мігдалападобнага ззяння вакол Хрыста (Хрыстус у славе) ці Божай Маці (Імакулата, ці «Дзева, апранутая ў сонца») пад назвай *мандорла* (ад італ. *mandorla* — арэх мігдалавы), якая распаўсюдзілася ў мастацтве Заходняй Еўропы ў часы ранняга Сярэднявечча. Прыклады такіх палымнеючых промняў можна знайсці ў ілюмінацыях манускрыптаў канца XIV — пачатку XVI стагоддзя: «Песня песняў» Ротшыльдаў, франка-фландрыйскі манускрыпт канца XIV ст. (Йельскі ўніверсітэт, Канэктыкут, ЗША); «Хрыстос у славе» (1460), ілюмінацыя аўтарства Антуана дэ Лоні (1446–1490) з Часаслова (Брытанская бібліятэка, Лондан); «Жанчына, апранутая ў сонца» (1464), ілюмінацыя з галандскага Часаслова (Баварская бібліятэка, Мюнхен). Асобна трэба адзначыць час «палымнеючай готыкі»

ці, як пачалі называць гэты стыль у мастацтве Германіі, — зондэрготыкі, «асаблівай готыкі» (1350–1550), калі мастакі і архітэктары надавалі асаблівую ўвагу дэкаратыўным элементам хвалістай формы. Хвалістыя промні ззяння пераходзяць з графікі («Мадонна на маладзіку», медзярыт аўтарства «Майстра працятага сэрца», Германія, 1500–1525, Рэйксмузеум) не толькі ў жывапіс («Мадонна і Дзіцятка з серафімамі», Антоніо дэль Масаро (1450–1516), Пінакатэка Мілан), але і ў скульптурныя творы («Дзева з Немаўляткам», фрыз з дымахода г. Утрэхта, вапняк, 1510–1520, Рэйксмузеум). Адзін з самых знакавых старажытных абразоў Божай Маці ў мігдалавым ззянні з палымнеючымі промнямаі на землях Рэчы Паспалітай — гэта абраз Імакулата, ці Божая Маці Беззаганнага Зачацця з касцёла Наведвання Паннай Марыяй Альжбеты (Пачултовіцы, Кракаўскі павет, Польшча). Стварэнне гэтага абраза датуецца 1460–1470 гадамі і рэпрэзентуе даволі рэдкую іканаграфію *hortus conclusus* (*Вертаград абгароджаны*), якая стала папулярнай з

1400-х гадоў. У іканаграфіі «хортус конклюдус» Багародзіца з Дзіцяткам Езусам лунае, стоячы на маладзіку на тле цудных райскіх дрэваў, на якіх нават лістота прамяніцца чырвонымі язычкамі ад зьяння Дзевы.

У беларускай іканаграфіі хвалепадобныя промні маляваліся з першай паловы XVII стагоддзя, кшталту мігдалавай мандорлы вакол фігуры Божай Маці (образ Імакулата, 1654–1670, з бэрнардынскага кляштара, Слонім) і асабліва былі распаўсюджаныя ў разьбяных фонах абразоў, прыклад — мандорла вакол фігуры Хрыста (образ Уваскрашэнне-Сашэсце ў пекла, 1659, Бездеж, Брэсцкая вобл.). Асабліва папулярным спалучэнне прамых і хвалістых промняў было ў сакральным мастацтве Беларусі падчас росквіту барока: канец XVII — першая палова XVIII стагоддзя. Мяркую, што менавіта з сакральнага мастацтва Беларусі хвалепадобныя промні прыйшлі ў іканаграфію рускай іконы на пачатку XVIII стагоддзя.

Зьяненне-промні вакол Будслаўскай Багародзіцы складаюцца з некалькіх частак: вакол Багародзіцы — 2 і вакол Хрыста — 2. Яны зроблены дакладна пад абрыс кароны. Промні мацуюцца на срэбранай паверхні німбаў, прыпаднятых чаканкай над асноўным фонам, які таксама зароблены са срэбраных пласцінаў і запаўняе ўвесь жывапісны фон абраза. Падобны срэбраны фон, прыпаднятыя німбы з промнямі характэрныя для аздаблення Чэнстахоўскай Багародзіцы, якая, напэўна, была прыкладам для будслаўскага абраза, але фон цудатворнага абраза ў Яснай Гуры запоўнены кампазіцыямі з выявамі цудаў, зробленымі тонкай графікай шціхэля. Напэўна,

Шата, німб з зьяненнем-промнямі, частка фону вакол Дзіцятка Езуса. Абраз Будслаўскай Багародзіцы. Срэбра, залачэнне. Фота падчас рэстаўрацыі. 09.2021 г.

гэтага не хапае фону будслаўскага абраза, які выглядае недасканала. Магчыма, дэталі дэкору добра чыталіся пры больш чулай размове з абразом, калі ён знаходзіўся на ўзроўні вачэй парафіянаў у чорным алтары. Алтар 1783 года

вымагаў іншага падыходу да аздаблення абраза: ён мусіў глядзецца манументальна, то бок, агульным залатым зьяненнем нават здалёк — можа таму і з'явілася вызалачанае срэбранае аздабленне фону з німбамі ў другой палове XVIII стагоддзя.

Бадай, тут, на сёмым вочку ў гістарычнай табліцы ўпрыгожванняў іконы Будслаўскай Багародзіцы, прыпынюся, бо пра Будслаў можна апавядаць доўга. Былі некалі папяровыя аркушы са словамі падзякі Божай Маці, якія ўкрывалі сцены першай драўлянай капліцы, нібы белая снежаньская лістота будскай пушчы... паперкі зніклі, а словы засталіся; былі воты як адлюстраванне мноства цудаў перад

старым рэтаблем... і яны зніклі, а сведчанні цудаў засталіся... Так і новыя воты і ўпрыгожванні могуць знікнуць, але словы малітвы застануцца ў моцным сакральным атачэнні гэтага святога месца.

Літаратура

1. Kasper Niesiecki. Herbarz Polski, wyd. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1839–1845 / herb Ślizien (t. 8, s. 401–403).
2. Prosper Jean Henri Pouget. Traité des pierres précieuses et de la manière de les employer en parure par... / avec Privilège du Roy. Paris. 1762/ P. 17–21.
3. <https://orfevrerie.wordpress.com/2021/04/10/stras-ou-linvention-du-strass/>
4. o. Jan Golonka, Miesięcznik. Zabytki Jasnej Góry — Fundacja ołtarza w Kaplicy Matki Bożej/ 'Jasna Góra', nr 4, 1995 r. S. 24–27.
5. <https://www.pravenc.ru/text/77748.html>.
6. <https://mnk.pl/wystawy/cudowna-moc-sztuki-madonna-z-paczoltowicz>.
7. IRENA ROLSKA-BORUCH. OBRAZ MATKI BOSKIEJ Z DZIECIĄTKIEM W METALOWEJ SUKIENCIE W KOŚCIELE PARAFIALNYM W KIJANACH / ROCZNIKI HUMANISTYCZNE. / Tom XXXII, zeszyt 4 — 1984 / C. 127–148.
8. Власов В. Г. Кнорпель, кнорпельверк // Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства. В 10 т. — СПб.: Азбука-Классика. — Т. IV, 2006. — С. 517–518.
9. Дэкартыўна-прыкладнае мастацтва Беларусі XII–XVIII стагоддзяў: /альбом / аўтар тэксту і складальнік Н. Ф. Высоцкая — Мінск: Беларусь, 1984.
10. Аляксандр Ярашэвіч. Абраз Маці Божай Будслаўскай. — Мінск. «Про Хрысто». 2004.
11. Rūta Janonienė. Budslavo Dievo Motinos paveikslas istorija ir kultas iki XIX a. vidurio. Vilniaus dailės akademijos darbai. Dailė. Kn. 69: Kultiniai atvaizdai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: importas ir sklaida. — Vilnius: VDA leidykla, 2013. P. 117–155.
12. Zielewicz Eleuthery. Zwierzinnic Na Ziemi niebieski To jest Puszcza Budzka łaskami Boskiemi Oplýwająca których ludzie przy cudownym Obrazie Nas Panny w koscielie (sic) O. Bernardynow będącym (sic) doznawaię, W druk podona (sic) 1650, B. m. (Wilno).
13. Галіна Флік-Світа. Датаваныя абразы XVII–XVIII стст. у зборах Музея старажытнабеларускай культуры Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. / Волинська ікона: дослідження та реставрація. Науковий збірник. Випуск 25. Матеріали XXV міжнародної наукової конференції, присвяченої 25-річчю Музею волинської ікони. / М. Луцьк, 25–26 жовтня 2018 року. Луцьк, 2018. С. 164–166.
14. Korsak Józef Głębocki // Polski Słownik Biograficzny. Tom XIV. — Wrocław–Warszawa–Kraków, 1968–1969. — S. 108.

Любоў і служэнне

За Станіславам Памыкалам, езуітам, які больш за дзесяць гадоў працаваў у Беларусі, у 2009 годзе размаўляў а. Юзэф Аўгустын SJ. Прапануем вашай увазе гэтае інтэрв'ю.

3 верасня 2022 г. айцец Станіслаў адышоў да Пана. І сёння гэтае інтэрв'ю прачытваецца як ягоны завет любові для ўсіх нас.

Рэд.

— Што, на Вашу думку, павінна быць найважнейшым у жыцці чалавека?

— Любоў! Яна не павінна, але ёсць — падабаецца нам гэта ці не — найважнейшай у жыцці чалавека, таму што Бог ёсць Любоў. Яна ёсць тым, чаго я прагнуў і шукаў з дзяцінства. Гэта мая адзіная ненасытнасць. У любові я губляюся і знаходжуся, яна збаўляе мяне. Любоў — прагненне кожнага чалавечага сэрца, бо чалавек быў створаны з любові і для любові. Калі гэта гучыць банальна, то толькі таму, што свет з-за адыходу ад Бога дэвальвуе яе значэнне і нават само гучанне слова «любоў». Тым не менш, яна была і ёсць не толькі найважнейшай для мяне, але для ўсіх нас і для кожнага асабіста! Я лічу, што гэта яна вызваляе чалавека з яго найвялікшага рабства ці абмежаванасці, з любых чалавечых супярэчнасцяў, ператвараючы бітву ў адзінства супярэчнасцяў.

— Тады як казаць пра любоў, каб гэта не гучала банальна?

— Трэба яе мець. Трэба любіць! Аб любові нельга толькі гаварыць, аб ёй, або лепей — яе, трэба сведчыць. Гэта яна прамаўляе. Мы можам яе спазнаць, нават ёю жыць, але насамрэч не можам яе да канца выказаць, бо яна — дар і ласка, пакора і таямніца. Трэба быць утаямнічанаму ў любоў, каб хадзіць яе шляхамі і пазнаць яе. Мы не маем над ёю ўлады. Яна ёсць Панам.

Для мяне ключом да зразумення і перажывання тамніцы

любові сталі «Духоўныя практыкаванні» святога Ігнацыя Лаёлы. Айцец Ігнацый праз практыкаванні ініцыюе, уводзіць у таямніцу і адкрывае ў людзях дарогі любові, завяршаючы ўсё кантэмпляцыяй дзеля атрымання любові (*Ad amorem*).

У заўвагах да гэтага практыкавання чытаем між іншым: «Любоў трэба ўкладаць больш у справы, чым у словы» (ДП, 230), а таксама: «Любоў грунтуецца на ўзаемным дары, а дакладней: той, хто любіць, дае ўмілаванаму тое, што мае сам, ... і наўзаем, умілаваны дзеліцца з тым, каго любіць» (ДП, 231). Таму ў духоўным жыцці будуць узрастаць людзі, якія вызваляцца ад фальшывай любові да сябе, ад самавольства, карыслівасці або імкнення да ўласнай выгады. Словам, тыя, хто вызваліцца ад карыкатуры любові, якой ёсць чалавечы эгаізм.

Згаданая кантэмпляцыя (*Ad amorem*) ініцыюе або, інакш кажучы, утаямнічвае асобу, якая ўжо цалкам выканала ігнацыянскія практыкаванні, у новую штодзённую рэчаіснасць — у жыццё любоўю дзень за днём. Аднак ужо на самым пачатку *Практыкаванняў*, у «фундаменце», святы Ігнацый піша: «Чалавек створаны дзеля таго, каб хваліць, шанаваць і служыць Богу, Пану нашаму, і праз гэта збавіць сваю душу» (ДП, 23). Тое самае можна сказаць іншымі словамі: «Мужчына і жанчына створаныя дзеля таго, каб Айцу, Пану нашаму, былі ўдзячнымі, шанавалі Яго, служылі Яму і

праз гэта дасягнулі збаўлення, вечнага з'яднання з Ім». Таму быць удзячным Стварыцелю, мець глыбокую павагу да Яго і праслаўляць Яго, прысутнага ў табе самім, і аддаваць сябе Яму, працуючаму ў табе і праз цябе — вось для мяне тры з чатырох асноўных вымярэнняў, імёнаў любові: удзячнасць, пашана і адданасць-служэнне.

Чацвёртае вымярэнне імя любові — збаўленне — гэта еднасць з Богам, незаслужаная ласка любові, якую мы прымаем штодня праз удзячнасць, пашану і служэнне-адданасць. Падзяка, павага, самадданае служэнне і еднасць уласцівыя, перш за ўсё, нашым адносінам з Панам, але ў роўнай меры і адносінам з бліжнімі, і стаўленнем да самога сябе, бо любіць Пана азначае любіць сябе. А любіць бліжняга, як самога сябе, азначае любіць Пана! Кожны мужчына і кожная жан-

чына, незалежна ад таго, жывуць яны ў сужэнстве ці паслухмяныя абяцанню чыстасці, ды ўвогуле кожны чалавек у любым узросце і нават кожнае стварэнне менавіта такім чынам, праз удзячнасць-хвалу, пашану-праслаўленне, адданасць-служэнне ідзе і даходзіць да Паўнаты З'яднання ў Любоў з Богам Тройцай!

— Але чалавек часта не ўстане пераўзыхіць самога сябе і свае абмежаванні.

— Так, бо гэта трэба рабіць праз адносіны, не выракаючыся іх. Адысці лягчэй. Мы можам годна несці свае слабасці і абмежаванні, толькі будуючы адносіны з Богам і іншым чалавекам. У той жа час перажыванне трансцэндэнцыі Бога часта прымае форму адмаўлення ад усталявання адносінаў з Ім іманентным, які прабывае ў стварэннях, у людзях і ў нас саміх. У сваёй трансцэндэнцыі Бог стаўся для нас вельмі далёкім. Мы няздольныя адчуваць Яго іманентнасці, трывання ў нас. Не бачым, што Бог у нас жыве, што наша праца і намаганні — гэта перадусім Ягоныя высілкі. Шмат крызісаў, якія перажывае сучасны чалавек у асабістым жыцці, а таксама і ў грамадскім, палітычным, рэлігійным, вынікае з гэтага адчужэння, адсутнасці сувязі з Богам іманентным, прысутным у ім самім.

Калі ў нас няма ахвоты ствараць сапраўдныя і глыбокія адносіны з Панам, адносіны, заснаваныя на вышэйзгаданых трох вымярэннях ігнацыянскага фундаменту, мы не зможам будаваць адносіны з іншай асобай. Калі я не шаную Бога ў сабе, не праслаўляю Яго і не служу Яму, то не змагу здзяйсняць гэта ў іншым чалавеку. Шчырае і праўдзівае пакланенне Богу вынікае не са страху перад Ім як трансцэндэнтнай Істотай. Трансцэндэнцыя Бога ёсць праўдай і абаронай Яго іманентнасці (прысутнасці ў нас)

ад суб'ектывізму. Ён прысутнічае ў кожным чалавечым досведзе: у шчасці і цягненні, у маладосці і старасці, у жыцці і смерці. Калі навучымся ў сабе шанаванню Бога, здолеем заўважыць і палюбіць Яго ў кожным чалавеку.

— Як жа ацаліць адносіны з Богам і бліжнім?

— Мне здаецца, у дадзеным кантэксце важная ўдзячнасць Богу за ўсе атрыманыя ад Яго дары. Калі мы ўдзячныя, то пачуваемся залежнымі ад Бога, адказваем ўзаемнасцю на любоў. Калі Яму не дзякуем, значыць, хочам нейкім чынам стаць незалежнымі ад Яго, стаць гаспадарамі сітуацыі. Іншага ж успрымаем не як брата, у якім прабывае Бог, але як пагрозу і канкурэнта. І наадварот, калі сваю рэчаіснасць — цела, душу і дух, пачуцці, здольнасці, цягненне, радасць і плач — лічым Божым дарам, сустрэча з іншым чалавекам ужо будзе сустрэчай не з супернікамі, але з братамі, які, падобна нам, бывае шчаслівым, смяецца, але таксама пакутуе і плача. Тады мы здолеем адшукаць у ім Божую прысутнасць, шчаслівую і радасную, якая таксама церпіць і плача.

Мы павінны вучыцца быць удзячнымі Богу і шанаванню Яго ўзаемна, прызнаваць, што ўсё ад Яго атрымалі і надалей атрымаем: і свет вакол нас, і сябе саміх. Калі не прызнаем гэтай праўды, іншы чалавек ніколі не стане для нас братам, у лепшым выпадку — цяжкім партнёрам. Нам трэба таксама разумець, што Бог прыходзіць да нас у іншым чалавеку, у ягоных здольнасцях і ўменнях, у абмежаваннях і слабасцях. Тое, чаго няма ў нас, мы знаходзім у бліжнім. Дзякуючы гэтаму чалавек становіцца, у пэўным сэнсе, калі не ўсёмагутным, то «здольным на значна большае». Гэтая «большая моц» прыходзіць праз любоў і добрыя

повязі, бо тое, што ты ўмееш, дзякуючы повязі любові, умею я, а тое, што ведаю я, ведаеш і ты, калі, дзякуючы повязі любові, мы ўмеем быць узаемна карыснымі.

— Значыць, людзі павінны быць карыснымі адзін аднаму.

— Так, павінны служыць адзін аднаму, каб аддаць сябе Богу і знайсці ў Ім паўнату! З узаемнага служэння спантанна нараджаюцца ўдзячнасць, радасць і павага, якія вядуць да любові і з'яўляюцца імёнамі любові. Аздараўленне адносінаў паміж асобамі вядзе да аздараўлення адносінаў паміж супольнасцямі і групамі людзей: сямейнымі, грамадскімі, нацыянальнымі. Гэта здаецца асабліва важным, калі гаворка ідзе пра сустрэчы з людзьмі, якія вызнаюць іншую рэлігію ці належаць да іншых хрысціянскіх супольнасцяў.

— Таксама і ў экуменічным дыялогу.

— Безумоўна, тым больш што для многіх экуменізм стаўся галоўным чынам «узгадненнем агульнага спосабу мыслення» аб догматах веры. Але ж сутнасць не толькі ў тым, каб мы аднолькава думалі, стваралі дакументы, здымалі накладзеныя стагоддзі таму праклёны. Гэта ўжо было і не прывяло да еднасці. Чаму? Бо не цалкам вылучылі ўзаемаадносіны паміж людзьмі і з Богам у Хрысце, якія ляжаць у аснове стасункаў паміж Касцёламі, у тым ліку паміж католікамі і праваслаўнымі. <...> Любім Пана без бліжняга і не ўсведамляем, што, ненавідзячы бліжняга па самых «святых», справядлівых і абгрунтаваных, на наш погляд, прычынах, мы тым самым ненавідзім Пана. Не адчуваем патрэбы дзякаваць Богу адны за другіх, не прагнем па-сапраўднаму разам стаяць каля эўхарыстычнага стала.

— Чым тады павінен быць экуменізм?

— Перадусім жалем і паяднаннем з Панам і чалавекам, блізкім і далёкім, на ўзроўні штодзённага жыцця асабістага і супольнага, а не толькі стварэннем дакументаў... хоць і яны, бяспрэчна, вельмі важныя. Нам трэба, аднак, спачатку ўзаемна прыняць адзін аднаго з даверам, пашанай і спачуваннем, бо гэта ёсць воляй Пана. <...> Калі не будзе скрухі і прымірэння ў Пану, праведзеныя сімпозіумы, падпісаныя дакументы, пастаўленыя пячаткі мала што зменяць. Трэба пачаць з таго, каб пастарацца быць карыснымі адны для другіх: узаемна служыць сваімі здольнасцямі, ведамі і навыкамі, дабрынёй і ласкай! Так пакрысе прыйдзем да таго, што будзем разам шчыра дзякаваць — хваліць Пана і служыць — аддаваць сябе Богу. Без гэтага нашыя дары застаюцца блюзнерствам. Таму таксама мае вялікае значэнне прысутнасць католікаў сярод праваслаўных і, наадварот, каб адны і другія маглі стаць на шлях любові, без якой нельга падабацца Богу, каб перасталі баяцца іншых, а пачалі шанавать і служыць адзін аднаму, а тым самым і Богу. Гэта шлях да жалю і паяднання. Пакуль што разам мы ўмеем толькі дражніць Яго, а не любіць.

— *Вернемся ўсё ж да любові. Звычайна аб ёй ідзе гаворка ў кантэксте закаханасці, сужэнства і сям'і.*

— Бо так ёсць і павінна быць, хоць гэта яшчэ не ўсё! Закаханасць і ўласцівая ёй рамантыка, пачуцці — прыгожы дар, цудоўны досвед. Мы складаемся з цела, душы і духа. Але я думаю, што часта мы не да канца разумеем цялеснае вымярэнне нашай любові. Не таму, што нашае цела дрэннае, але таму, што маем сапсаванае пыхай сэрца і не ўмеем быць удзячнымі Богу за сваё цела, плоднасць і сексуальнасць. Робімся самадастатковымі ў

нашай сексуальнасці і гэта праблема: не адказваем Стварыцелю ўзаемнасцю ў любові! Чалавек не самадастатковы не толькі ў тым сэнсе, што фізічна, псіхічна і духоўна жанчыне патрэбны мужчына, а мужчыну — жанчына. Каб жыць па-сапраўднаму, трэба вучыцца ўзаемнасці перадусім у адносінах да Пана, узносячы падзяку за чалавека, якога кахаем і які кахае нас, — за яе ці за яго. Адсюль нараджаецца сапраўдная ўзаемнасць у нашых міжасабовых стасунках. Калі не зможам дзякаваць за сваё цела і за цела каханай асобы, яно можа стаць для нас прычынай дэмаралізацыі, дрэннага ўплыву альбо спакусы. Бо маніпулюючы ўласным целам, мы ставімся негатыўна да саміх сябе «ва ўласным целе» і гэтак жа маніпулятыўна глядзім на іншага чалавека. Мы не можам любіць бліжняга іначай, чым сябе.

Усведамленне гэтай праўды дае нам шанец выкрыць свой эгаізм, і мы можам тады ўбачыць, як часта выкарыстоўваем кагосьці, замест таго каб шчыра любіць яго ці яе. Заўважым, напрыклад, што ў моладзевай субкультуры часта гучаць словы пра любоў, але звычайна за імі крыюцца эгаістычныя патрэбы, схільнасці і тэндэнцыі.

— *Таму здаецца важным няспынна ачышчаць сваё разуменне чалавечай любові, бо тое, як мы любім іншага, уплывае на наш асабісты досвед Божай любові і наадварот.*

— Безумоўна! Мы створаныя з любові і для любові. Калі не ўмеем любіць, нашае жыццё прайграе, нават калі мы здабылі прызнанне, поспехі, папулярнасць і багацце. Святы Шарль дэ Фуко любіў паўтараць: не так важна, што мы робім і кажам — важней за ўсё, ці жыве ў нас Хрыстус. Ці жыве ў нас любоў, якой ёсць Хрыстус? Ці любім

так, як Ён, ахвяруючы жыццё за іншага? Чалавек часта хвалюецца толькі за сябе, дрыжыць за сваю будучыню, баіцца паразы і выкарыстання.

— *А гэта супрацьстаіць любові.*

— У любові няма страху, — кажа святы Ян, — а кожны, хто баіцца, яшчэ недасканалы ў любові (гл. 1 Ян 4, 18). Чалавек не можа думаць толькі пра сябе, бо нарадзіўся з сувязі і дзеля сувязяў, у першую чаргу сямейных. Аднак сямейныя сувязі без укаранёнасці ў міжасабовыя сувязі чалавечай супольнасці, народжанай з Эўхарыстыі, становяцца толькі гульнёй інтарэсаў. Сям'я з'яўляецца першасным асяроддзем любові дзякуючы эўхарыстычнай супольнасці. Таму трэба менавіта так, эўхарыстычна, дбаць аб адносінах у сям'і, бо сёння ім пагражае небяспека. Бацькі павінны клапаціцца пра дзяцей, любіць іх, прысвячаць сябе, але павінны таксама даваць ім сапраўдную свабоду, у якой яны рабіліся б самастойнымі, і толькі Бог ёсць адзінай яе гарантыяй. Калі бацькі перажываюць адносіны з дзіцем як своеасаблівае «зліццё» з ім, дзіця губляе шанец будаваць уласную гісторыю. А гэта таксама супрацьстаіць любові. Ад хвіліны нараджэння дзіця — гэта асобны чалавек са сваёй гісторыяй. Каб паміж бацькамі і дзіцем магла ўтварыцца сапраўдная павязь любові, яны павінны быць свабоднымі адносна дзіцяці і дарыць яму свабоду праз удзячнасць, пашану і аддаванне яго Богу.

Праз сямейныя сувязі мы вучымся ўсталёўваць адносіны з іншымі людзьмі, з супольнасцямі, у тым ліку з супольнасцю Касцёла. Касцёл пакліканы ўтвараць супольнасць любові. Ён павінен кіравацца любоўю і такім чынам стаць альтэрна-

тывай для «свету», які кіруецца законам, разуметым вельмі часта як падстава і апраўданне тых ці іншых пакаранняў, гвалту, а не мудрасці, якую Бог даў людзям, каб маглі любіць адзін аднаго. У духоўнай супольнасці Касцёла нашыя сувязі павінны рэгуляваць перадусім любоў і закон, разуметыя як мудрасць любові. Таму так важна, каб асобныя члены Касцёла былі здольныя ствараць адносіны любові.

— *Здаецца, у гэтым плане яшчэ шмат трэба зрабіць.*

— Думаю, гэта выклік перадусім для біскупаў, святароў і ўвогуле для ўсіх, хто прымае ўдзел у евангелізацыі, бо часта на справе мы не ініцыюем любоў у нашых верніках, замяняючы душпастырства працай у арганізацыі, на пасадзе. Не вучым людзей таму, што найважнейшае: будаванню сталых адносінаў любові з Богам і тымі, хто жыве побач з імі. А гэта істотная справа, пачынаючы ад сям'і і заканчваючы светам вялікай палітыкі.

У сваёй душпастырскай працы я часта бачу, што замест любові Хрыста мы даём людзям веды аб Ім. Нашмат лягчэй паведамляць пра Хрыста, чым любіць так, як Ён. Аднак толькі гэта мае значэнне, толькі гэта застаецца: наколькі мы наследуем Хрыста, наколькі можам, як Ён, любіць па-сапраўднаму, шчыра аддаваць сябе іншым, узяць на сябе іх цяжар, не баяцца жыць у Богу так, як жыў Ён. Усе іншыя справы прамінаюць. Толькі любоў вечная. Таму ў будаванні Касцёла мы павінны перадусім клапаціцца пра любоў, а не пра веды і знешнія абрады. Яны ёй служаць! Лёгка пераказваць рэлігійную культуру замест глыбокай веры, народжанай з удзячнасці, якая з'яўляецца прынцыпам і фундаментам любові.

Мы часта гаворым пра Хрыста, інфармуем аб Ім, абвешчваем

Яго, але не сведчым пра Яго ў любові. Між тым евангелізацыя — гэта не пераказванне звестак, але аздараўленне адносінаў. Хрыстус менавіта так евангелізаваў — аздараўляў адносіны паміж людзьмі і адносіны з Богам, выводзячы людзей на дарогі спакою і любові. Абвешчваючы Добрую Навіну, мы павінны перадусім дапамагаць людзям будаваць сапраўдныя адносіны, якія вядуць да Любові. Бывае так, што вельмі пабожныя людзі ніяк не могуць знайсці агульнай мовы са сваімі блізкімі ў сям'і альбо ў супольнасці. Гэта ставіць пад пытанне глыбіню іх угрунтаванасці ў Божай любові.

Нам трэба вучыцца любіць так, як Езус. Пры гэтым мы не павінны нават шмат ведаць пра Яго. Я знаёмы з людзьмі неахрышчанымі, параненымі камуністычнай бязбожнасцю, з цяжкім лёсам. Аднак ёсць у іх такія імпульсы любові, якіх я не знаходжу ў сабе, хоць столькі гадоў усведамляю сябе хрысціянінам і святаром. Гэтыя імпульсы любові з'яўляюцца для мяне сведчаннем прысутнасці Бога ў жыцці кожнага чалавека.

— *Аднак евангельскі прыклад любові Хрыста не так лёгка наследаваць.*

— Так, бо для чалавечай і анёльскай пыхі найцяжэйшаю аказваецца пакора Бога. Любоў — таксама пакора. Напрыклад, добрым тэстам на любоў з'яўляецца тая сітуацыя, калі мы спазнаем несправядлівасць, пераслед, крыўду... Святы Ігнацый у «Духоўных практыкаваннях» у разважанні пра караля моліцца аб тым, каб «прымаць з Ім усе крыўды, адкіданне і беднасць, як матэрыяльную, так і духоўную» (ДП, 98). Такая логіка любові для хрысціяніна з'яўляецца сапраўдным выклікам. Так адбываецца яшчэ і таму, што цяпер грамадскім, палітычным і эканамічным жыццём кіруе логіка прыбытку

і поспеху, улады, а не любові. Чалавек жа сваю рэчаіснасць павінен будаваць на любові.

— *Мы ўзрастаем і вучымся любові ўсё жыццё. Як мы можам ачысціць свае ўяўленні пра яе?*

— Ачышчэнне нашага шляху да любові адначасова простае і складанае. Такое ж простае, як нашая ўдзячнасць, павага і дабрыня ў адказ на патрэбу бліжняга. І складанае, бо патрабуе малітвы, посту і міласціны (дару сябе), перажываных у адносінах з Айцом, які прабывае ў таямніцы і бачыць таемнае. Што значыць ацаліць адносіны з Богам? Паўтару, бо гэта важна: гэта значыць адказваць Яму ўзаемнасцю на любоў праз удзячнасць, пашану і адданне... А таксама — як ужо казаў — важна ачысціць адносіны з іншым чалавекам, убачыць у ім Божы дар і быць удзячным за яго. Калі мы прагнем аздаравіць нашу сувязь з Богам, то шукаем і добрых сувязяў з бліжнім, нават калі іх няшмат у нашым жыцці. Спачатку хопіць адной. Яна будзе трымаць нас пры жыцці, дасць нам спакой і пачуццё бяспекі. І з часам на ёй мы пабудуем іншыя адносіны, якія ў выніку дапамогуць нам паўней адкрыцца Богу і прывядуць да сустрэчы з Ім у праўдзе. Гэтага не варта раздзяляць.

Галоўная заповедзь, якую пакінуў нам Езус, служыць найлепшаю падказкаю: «Любі Пана Бога твайго ўсім сэрцам тваім, і ўсёй душой тваёй, і ўсёй моцаю тваёй, і ўсім розумам тваім, а бліжняга свайго, як самога сябе» (Лк 10, 27).

*Пераклад з польскай мовы
Тэрэсы Клімовіч.*

Алесь Сімакоў

«Індзейская справа» ў пытаннях і адказах

Адлюстраванне тэмы каталіцкіх місіі сярод індзейцаў у даследчай перапісцы

Пачаўшы ў 1984 г. збор звестак, спробы філасофскага і паліталагічнага асэнсавання, арганізацыйнага і інфармацыйнага ўладкавання цэнтра па беларуска-індзейскіх сувязях у Гомелі, мы вялі вялікую перапіску.

Збіраючы інфармацыю, мы фармулявалі пытанні, часам у выглядзе спісаў у лістах і «матэрыялаў да распрацовак» у дадатках да іх. З пункту гледжання вывучэння каталіцкіх водгукаў на наступствы адкрыцця Амерыкі вылучаюцца пытанні са спісаў, адрасаваных Вітаўту Кіпелю (1990), і з ліста да кс. Уладзіслава Чарняўскага (1991). Акрамя свайго ўласнага бачання праблемаў на гэты момант, мы маем магчымасць пракаментываць гэтыя пытанні з выкарыстаннем лістоў, якія атрыманы ад розных — духоўных і свецкіх — асобаў.

I. ПЫТАННІ ДА ВІТАЎТА КІПЕЛЯ

З 79-ці пытанняў, адпраўленых В. Кіпелю, 6 тычыліся каталіцызму (арыгінальныя нумары — у дужках): 1 (3) кантакты «беларускіх езуітаў» з індзейцамі; 2 (19) магчымае з'яўленне індзейскай тэмы ў кнізе а. Тарасевіча; 3 (21) а. Расадоўскі ў Сірак'юсе; 4 (54) памятны крыж у Мідландзе; 5 (66) Панна Марыя і а. Вайцэшчук; 6 (67) месцы ў Пенсільваніі, звязаныя з а. Смітам (Галіцыным).

1. «Беларускія езуіты» сярод індзейцаў

3. Ці сапраўды, як сцвярджае С. Заленскі ў «Езуітах у Польшчы», «беларускія езуіты» *Idzi Henry* (так!) і *Jan Maleve* (так!) накіраваны на місіянерскую працу сярод індзейцаў? Ці можна лічыць «беларускім езуітам» (з прычыны яго вучобы ў езуітаў на Беларусі) Дэм. Галіцына? ІС БІТ [Інфармацыйная служба Беларуска-індзейскага таварыства] 1989.12.26.

У сваім адказе (06.02.1990) Кіпель расказаў пра сваю гісторыю з езуітамі, але адносна сутнасці нашага пытання абмежаваўся агульнай фразай з дапушчэннем: «Бясспрэчна, што езуіты хрысьцілі індзейцаў». Ёй папярэднічала, пасля многіх цікавых назіранняў і разважанняў, такое: «Асабліва цікава было б устанавіць, ці Дзеражынскі быў знаёмы з Янам Баршчэўскім — беларускім паэтам, бо яны ў Полацкай Акадэміі былі ў той самы час».

Трэба адрозніваць езуітаў беларусаў і «беларускіх езуітаў» (супольнасць езуітаў з усходняй Беларусі, якая ўтварылася ў перыяд, калі членам забароненага Ватыканам ордэну дазволілі існаваць толькі ў Расіі і Прусіі). Этнічныя беларусы — Н. Корсак, Ф. Дзеражынскі, Б. Корвін-Крукоўскі — спецыяльна ў індзейскія місіі не накіроўваліся, у адрозненне ад двух, згаданых у пытанні з па-

мылкамі ў імёнах (Малевэ меў брата, які патануў у Волзе, але ён вядомы пад імем Мельхіёр), якія за акіянам пачалі называцца Джонам Анры або Генры і Фрэнсісам Малевэ.

Каталіцызм меў малы поспех, напрыклад, сярод оседжаў, як сведчыць кніга Уіларда Ролінгса «Тыя, на каго не падзейнічала Евангелле: супраціўленне оседжаў хрысціянскаму ўварванню, 1673–1906: культурная перамога» (2004), якая зафіксавана ў біябібліяграфіі а. Дзеражынскага. Яшчэ адной задумай мэрылендскіх езуітаў у «індзейскай справе», якая нават не пачала рэалізоўвацца, была місія ў Мічыгане: адпраўку туды нават аднаго місіянера адхілілі нібыта па той жа прычыне, што і развіццё місіі ў Ліберыі, а менавіта з-за малалікасці паствы, якую ўдалося сабраць. Але трэба памятаць пра тое, што легендарны а. Дэ Смет у першы перыяд ажыццяўляў свае подзвігі, заваёўваў давер многіх плямёнаў Захаду над непасрэдным кіраўніцтвам Францішка Дзеражынскага.

2. Кс. Ян Тарасевіч і індзейцы

19. Ці ёсць матэрыял па гісторыі і геаграфіі Амерыкі, згадкі пра індзейцаў у публікацыях кс. Тарасевіча (уключаючы кнігу «На Бацькаўшчыну. Апісанне падарожжа з Амерыкі і назад» (Вільня, 1936)? ІС БІТ 1989.12.26.

Пытанне застаецца адкрытым, але ў часопісах «*Białoruskie Zeszyty Historyczne*» (1997) і «Наша вера» (2000, бел. пераклад) з'явіўся артыкул, які звязвае Янку Тарасевіча з індзейцамі. Вось цытаваны ў ім тэкст, які быў надрукаваны ў чыкагскім часопісе ў 1963 г.: «Пасля ўрачыстай прафэсыі (прысягі), якую ён зладзіў у 1943 годзе, ён паў духам. Падарвала гэта і ягонае здароўе. Ён пачуўся, як вырванае старое дзерава ды перасаджанае на не-

Алесь Сімакоў — даследчык з асноўнай спецыялізацыяй у рэлігіязнаўстве па гісторыі праваслаўнай царкоўнай школы ў Сан-Францыска (1888–1892). Аналіз рэлігійных поглядаў падаецца ў яго артыкулах па амерыканскіх рэаліях у жыццёпісах Ф. Скарыны, А. Мішкевіча, І. Дамейкі.

спрыяльным грунце. Ён нават не жадаў выходзіць па-за мury манастыру. На прымусовых прагулках ён зь вялікімі труднасьцямі вучыўся ангельскай мовы, якая так здольнаму да моваў чалавеку, на дзіва, ішла туга. Часамі вылятаў як птушка з манастыру на місіі да індзейскіх рэзэрватаў, дзе крыху аджываў духова.

Не прызвычаены да манаскага жыцця, адчуваў сябе дрэнным манахам. Жыў успамінамі аб Беларусі і аб сваёй працы ў Даўнарах».

Прыпісванне згадкі Янкам Тарасевічам індзейцаў у артыкуле 1963 г. пра а. Язэпа (Атанаса) Рэшаця, падпісаным «В. Карасэвіч», — памылковае. Гэта здарылася ў выніку няслушнага раскрыцця аўтару, В. Харужаму, псеўданіма «В. Карасэвіч» Ю. Туронкам — насамрэч гэта псеўданім Вацлава Пануцэвіча. Але Пануцэвіч мог браць звесткі пра Рэшаця і ад Яна Тарасевіча і яго пляменніка Уладзіміра — абодва бэнэдыктыны, звязаныя з кляштарам у Лайле каля Чыкага, як і Рэшаць. Тарасевічы значна перажылі Рэшаця і таму не маглі не ведаць пра яго місіі да індзейцаў, калі не далучаліся да іх самі.

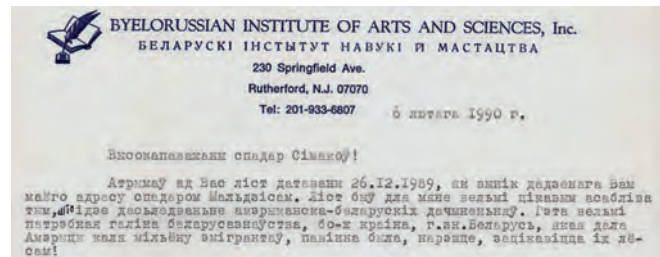
Не хацеў выходзіць з кляштара, бо не любіў гарадскога жыцця, а адчуваў сябе лепш, калі выязджаў з кляштара — але ў індзейскія раёны...

Пераклад В. Харужага на польскую мову прыцытаванні ў «ВЗН» крыху вольны, адрозненне прынамсі звязанае са зніклай птушкай: «*Czasami opuszczał klasztor, aby prowadzić działalność misyjną wśród Indian mieszkających w rezerwatach, gdzie nieco odżywał duchowo*». Зваротны пераклад (Д. Бурнос) на беларускую мову праз пасрэдніцтва польскай: «Часам толькі пакідаў кляштар — на місіі да індзейцаў у суседняй рэзэрвацыі, толькі там ажываў духам». Знікла птушка, але з'явілася ідэя пра тое, што рэзэрвацыі знаходзяцца блізка, па суседстве, у той час як у штаце Ілінойс няма індзейскіх рэзэрвацыі. Таксама мы маем пераклад па нашай просьбе на англійскую мову Яна Максіюка: «*Sometimes, like a bird, he flew out of the abbey on missions to Indian reservations where he revived himself a little spiritually*».

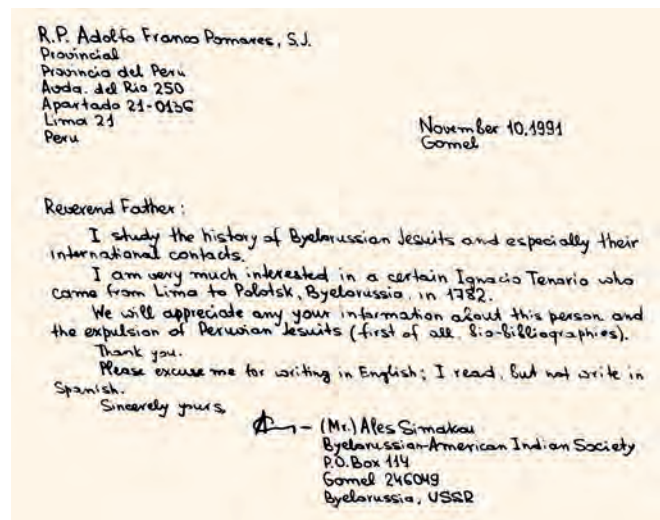
3. Расадоўскі і іракезы

21. Ці ўдзельнічаў францішканін кс. А. Расадоўскі (родам з Вільні або Навагрудчыны) у місіянерскай дзейнасці сярод індзейцаў у час жыцця ў Сірак'юзе, Нью-Ёрку? ІС БІТ 1990.03.16.

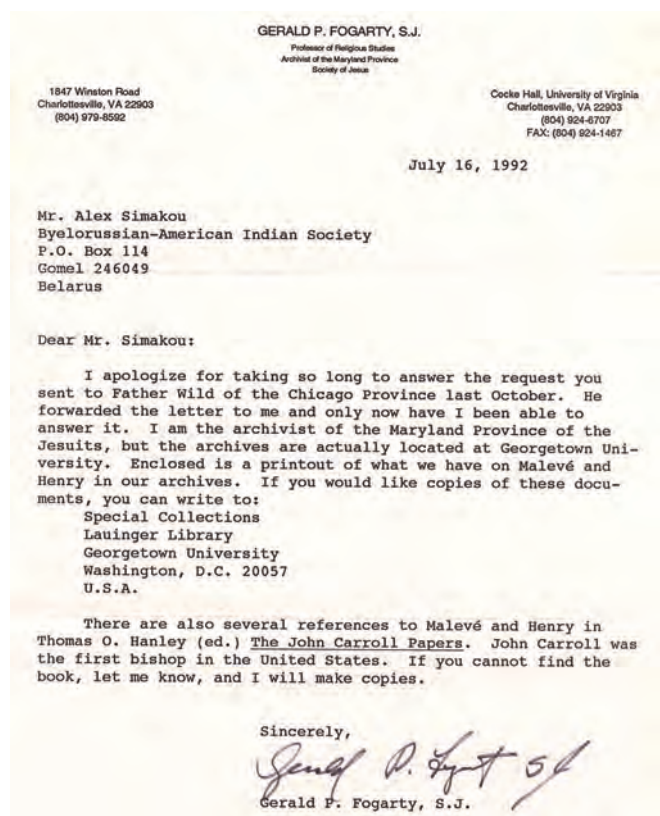
Айцец Антоній Расадоўскі вылучыўся сярод іншых місіянераў, якіх, вядома, адносілі да польскіх, нягледзячы на паходжанне з «Літвы», блізкасцю — у розных формах — да індзейцаў ажно трох рэгіёнаў. Акрамя ўжо вядомых па нашых публікацыях эпізодаў, звязаных з індзейцамі Фларыды і Тэхаса, звяртае ўвагу апошні ў яго жыцці — 1860–1865 гг., якія правёў, займаючыся выкладаннем у навіцыяце

В. Кіпель пра беларускасць а. Дзеражынскага.

«Беларускі езуіт» І. Тэнорыа быў з Папаяна (Калумбія).

Адказ архівіста Мэрылендскай правінцыі Таварыства Езуса.

францішканаў, у Сірак'юзе, горадзе ў штаце Нью-Ёрк, побач з якім знаходзіцца рэзервацыя іракезаў анандага (з аднайменнай назвай — Анандага).

4. Беларусы ў Гуроніі

54. Які поўны тэкст на беларускім памятным Крыжы ў Мідландзе, Антарыё? Дзе дакладна знаходзіцца «Святыня Пакутнікаў»? Як праходзіла цырымонія асвячэння? Хто ініцыятар? У якіх гістарычных крыніцах апісваюцца падзеі, звязаныя з забойствам місіянераў? Ці быў гэта адзіны зварот да беларускай тэматыкі фатографа Л. К. Мауры? ІС БІТ 1990.05.02.

Езуіты ў Гуроніі і беларусы, якія паставілі крыж на месцы забойства місіянераў, — пытанне, якое часта з'яўляецца ў нашай перапісцы. Ёсць вельмі выразнае, рэзкае выказванне з ліста Сакрата Яновіча ад 02.05.1989 г., у якім ён практычна стаў на бок індзейцаў, «адпомсту французам» за забойства некалькіх езуітаў назваў «лакальным генацыдам», г.зн. неадэкватна жорсткай. Пры гэтым ён спаслаўся на неназваных «канадцаў і эмігрантаў», а ўвогуле напісаў: «Больш я не цікавіўся, не было часу; я ж падарожнічаў, а не вывучаў». У выніку нашай спробы вывучыць, прыйшоў каментарый ад адміністрацыі Гістарычных паркаў Гуроніі (12.06.1991, бібліятэкар рэсурснага цэнтра С. Садзі).

5. Беларусы ў Панне Марыі, Тэхас

66. Беларус ці ўкраінец кс. Антоні Вайцэш(ч?)ук, падарожнік Ст. Іцека (Ісіек) у аўтамабільнай паездцы па поўдню ЗША (уключаючы польскія пасяленні ў Тэхасе і Мексіцы), апісанья ў кнізе апошняга? ІС БІТ 1990.05.02.

Падарожжа кс. Антонія Вайцэшчука ў амерыкана-мексіканскім памежжы належыць аднесці да дасягненняў украінцаў, улічваючы звесткі з *geni.com*, што *Father Anthony Wojcieszczuk* (1884–1947) нарадзіўся ў г. Збараж, Галіцыя (цяпер Цярнопальская вобласць). Але ён усё яшчэ цікавы як дзеяч, які мог рэфлексаваць пра ўзаемаадносіны з індзейцамі прыхаджанаў а. Расадоўскага, уваскрасенца з беларускімі каранямі Адольфа Баканоўскага ў Панне Марыі, Бандэры і іншых польскіх калоніях.

6. Па слядах Аўгустына Сміта (Галіцына)

67. Ці жывуць беларусы ў графстве Камбрыя, у раёне Алтуны і ў мястэчку Галіцын (*Gallitzin*), Пенсільванія (бліжэйшыя гарады, дзе ёсць беларусы з вядомымі адрасамі (напрыклад, Карлайл і іншыя ў заходняй Пенсільваніі)? Ці існуе дагэтуль у штаце населены пункт Ларэта (Loretto), заснаваны А. Смітам (Галіцыным)? ІС БІТ 1990.05.10.

У Ларэта знаходзіцца Універсітэт святога Францішка — «старэйшы каталіцка-францішканскі каледж» у краіне. Паколькі роля Галіцына другарадная ў нашым даследаванні, то мы пакідаем пытанне пра беларусаў для іншых даследчыкаў і каментатараў.

II. ПЫТАННІ ДА КС. УЛАДЗІСЛАВА ЧАРНЯЎСКАГА

БЕЛАРУСКА-ІНДЗЕЙСКАЕ ТАВАРЫСТВА [...] № 124 21.07.1991.

Кс. Уладзіславу Чарняўскаму
в. Вішнева Валожынскага р-на

Шаноўны Айцец Уладзіслаў!

Мы даўно збіраліся звярнуцца да Вас з пытаннямі, якія маюць адносіны да ўсіх беларусаў католікаў; Вы, як адзін з іх душпаствыраў, магчыма, будзеце кампетэнтным і знойдзеце час адказаць нам.

Усе мы, наколькі я ведаю, няверуючыя (хаця, напрыклад, адзін член Савета цікавіцца рэлігійнай літаратурай), але з адпаведнай праблематыкай сутыкаемся і маем нават уласную камісію па гісторыі беларускіх езуітаў. Пасля выхаду з БІТ аднаго нашага індзеяніста мы страцілі прамыя кантакты са святарамі беларускага замежжа, але працягваем перапіску з праваслаўнымі і іншымі хрысціянскімі вернікамі з ліку карэнных жыхароў Амерыкі.

Нам вельмі важна было б ведаць, як Вы ставіцеся да:

1. Канкісты Амерыкі і хрысціянізацыі індзейцаў.
2. Айца Барталоме (sic) дэ Лас Касаса.
3. Езуітаў з Беларусі, якія адродзілі Ордэн у ЗША ў пачатку 19 ст.
4. Гісторыі абраза Панны Марыі Гвадэлупскай (Кодань) і яго ролі ў збліжэнні веруючых беларусаў і індзейцаў.
5. Сінкрэтызму (паганства-хрысціянства); Дзядоў.
6. Працаў ураджэнца Вільнюса І. Р. Грыгулевіча (Грыгулявічуса; Лаўрэцкага) па гісторыі каталіцызму ў Лацінскай Амерыцы?

Ці падтрымліваеце Вы сувязі са святарамі ў амерыканскіх краінах? Ці вядомы Вам факты сучаснай місіянерскай дзейнасці беларусаў сярод «дзікіх» народаў і ўвогуле на іншых кантынентах (бліжэйшы «суседні» прыклад — з кнігі «Я — місіянер» двух літоўцаў; ці чыталі яе?)

Будзем Вам вельмі ўдзячны за адказ.

З павагай

Алесь Сімакоў,

выканаўчы сакратар БІТ

(Заклучным пытаннем з ліста мы цяпер прысвоілі нумары 7 і 8.)

1. Канкіста Амерыкі і хрысціянізацыя індзейцаў

Non requiramus Indias Orientis et Occidentis, est vera India Lituania et Septentrio. Іншымі словамі, Беларусь як «другія Індыі». Гэты выраз з ліста Пятра Скаргі Лаўрэнцію Маджыя са зборніка яго лістоў 1912 г. і ў кнізе пра Скаргу 1913 г.; ён шматразова цытаваўся, найчасцей на польскай і італьянскай, але таксама на англійскай, нямецкай, чэшскай і іншых мовах. Трэба заўважыць, што ў Я. Тазбіра

і некаторых іншых паміж двума апошнімі словамі няма «et».

Фраза мела водгук і ў беларускіх аўтараў. Я. Парэцкі пракаментываў нам гэтае выказанне, звязаўшы яго з цытатай, якая належыць іншаму палемісту: «С. Старавольскі ў сваёй «Гаворцы супраць нядобразычліўцаў Польшчы», выказаўшы меркаванне: «Не варта пісаць пра Літву як пра Індыю, якая да гэтага часу не ведае Хрыста і замыкаецца ў вельмі аддаленых межах Амерыкі», меў на ўвазе настроі езуітаў, якія абвешчалі вуснамі П. Скаргі: «Няма неабходнасці адпраўляцца ў Індыю — усходнюю або заходнюю — Літва і Поўнач — сапраўдная Індыя».

У адрозненне ад ваяўнічай каталіцкай рэакцыі, прыхільнікі пратэстантызму, падобныя да С. Рысінскага, высока шанавалі даследаванні культурных дасягненняў усіх вядомых народаў свету» (07.01.1990).

Безумоўна, гэтая ацэнка не ўлічвае той крытыкі, якая працягваецца і ў адрас пратэстантаў, сярод іншых канфесій, з-за іх абыходжання, напрыклад, з вучнямі індзейскіх школаў. І ўсё ж гэта адносілася да больш спецыфічнай «контрпрапаганды» супраць уяўнай «нецывілізаванасці» і «нехрысціянства». Тазбір прыводзіць згаданы пратэст абуранага С. Старавольскага («*Quasi de India, quae Christum ad huc nesciat, et remotissimus Americae finibus claudatur*») у сувязі з выказанымі некаторымі заходнееўрапейскімі аўтарамі думкамі пра схільнасць жыхароў Рэчы Паспалітай да «гвалтаў і сваволі», распусты ў шлюбе, у прыватнасці, афіцыйнай згоды мужоў на тое, каб «літоўскія кабеты» мелі каханкаў.

2. Айцец Баргаламэ дэ лас Касас

(Правільны націск у імені — на канцы — Баргаламэ. Мы ўжываем адну з традыцыйных кірылічных формаў яго прозвішча «Лас Касас», хаця карэктнае напісанне «дэ лас Касас».) У Вікіпедыі, у т.л. беларускай, ёсць звесткі пра беатыфікацыю Лас Касаса, у прыватнасці, пра яго статус «служы Божага» ў Мексіцы. У 2011 г. у «Нашай веры» за ўклад у абарону правоў індзейцаў згадаў імя «Баўтрамея дэ Лас Касаса» разам з імем Антонія з Мантэсіна ў артыкуле пра дамініканаў Ю. Лаўрык.

Цікавай старонкай, якая адлюстроўвае веданне і ацэнку Лас Касаса ў беларускай вёсцы, — неаднаразовы зварот да ідэі перакладу «Лас Касаса» з іспанскай на беларускую мову ў лістах да нас Міколы Бусла, настаўніка англійскай мовы Дуброўскай сярэдняй школы ў Светлагорскім раёне (пазней перабраўся ў Пружыншчы Аццябрскага раёна; ён таксама іспаніст і аўтар перакладных слоўнікаў). Гэта можна разглядаць і як працяг шматвяковай міжканфесійнай палемікі пра каланізацыю і хрысціянізацыю Амерыкі, бо М. Бусел з сям'і баптыстаў.

Ён пісаў 08.04.1988 г.: «Асабіста ў мяне маючае адбыцца «святкаванне» 500-годдзя «адкрыцця»

Амерыкі выклікае трывогу і агіду: нешта блюзнерскае і кашчунскае ёсць у гэтым. <...> Было б цудоўна мець да гэтай даты (усяго праз тры гады) на беларускай мове «*Brevísima relación de la destrucción de las Indias*» бацькі Лас Касаса. (Гісторыя разбурэння Індый.) Потым выдаць (у далейшым я маю на ўвазе *толькі па-беларуску!*) Гарсіласа дэ ла Вэга «Сапраўдныя каментарыі аб Інках» — вельмі цікавы твор. Ну і іншыя творы — пашырыўшы сферу ўжывання нашай мовы і зрабіўшы добрую справу». Яго ўдзел «пакуль можа быць вельмі абмежаваны, бо, як Вам вядома, я займаюся складаннем іспанска-беларускага слоўніка, а гэта займае ўвесь так зв. „вольны“ час».

12.07.1988: «Перачытаў «Кароткае паведамленне аб разбурэнні Індый» Лас Касаса.

«З кожнай старонкі кроў».

27.03.1989: «Да 500-годдзя «адкрыцця» Амерыкі мару перакласці «Кароткую гісторыю разбурэння Індый» бацькі Лас Касаса. (Калі толькі слоўнік дазволіць.)».

25.03.1991: «Да 500-годдзя кантакту дзвюх цывілізацый ніяк не рыхтуюся. Каб меў пад рукой «Кароткую гісторыю разбурэння Індый», то пераклаў бы, і нават хачу, але не маю.

Замест гэтага склаў рээстр беларуска-замежнага слоўніка на 19 000, а цяпер раблю італьянска-беларускі слоўнічак тысяч на 9 і праз пару месяцаў закончу».

3. Езуіты з Беларусі — адраджэнцы ордэну ў ЗША

Параўнаўшы, да Лас Касаса можна ў выніку нават у нечым і прыраўняць Дзеражынскага, як станоўчы персанаж, хоць яго і дакаралі ў некаторай арганізацыйнай пасіўнасці, і ён не мог прадухіляць скандалы, якія ўзніклі сярод яго падначаленых. Ён выступаў супраць рабства, у т.л. у рамках езуіцкіх структураў — Мэрылендская місія, якую ён узначальваў, сама была — як даніна часу — рабаўладальніцкай (Лас Касас пазней перагледзеў сваю ідэю ўвозіць неграў дзеля паляпшэння долі індзейцаў).

Айцом Францішкам Дзеражынскім, безумоўна, можна ганарыцца як адным з дзесяці самых значных беларусаў, паводле дасягненняў і ўплыву, у краінах Амерыкі.

4. Гісторыя абраза Панны Марыі Гвадэлупскай (Кодань)

Гэтае пытанне адначасова служыць пераходам да пытання пра сінкрэтызм (П.5), але найперш служыць напамінам беларусам католікам пра Мексіку і раннія этапы яе хрысціянізацыі.

Адбываецца блытаніна двух абразоў — аднаго, звязанага з Мексікай, а другога — з Іспаніяй, але мы рана сустрэлі якраз выпадак, калі традыцыя Панны Марыі з Гвадэлупэ, скрадзенай у Рыме

М. Сапегам, звязалася з ваколіцамі Мехіка. Яна ўзнікла, у прыватнасці для нас, з моманту знаёмства з артыкулам кс. В. Княблеўскага ў «Тыгодніку ілюстраваным» (*O Tej, co Jasnej bronі Częstochowy i w Ostrej świece Bramie*, 1927, № 8), дзе мексіканская гісторыя падаецца як частка, як прадгісторыя абраза, які набыў неадназначную вядомасць пасля перамяшчэння ў Кодань.

5. Сінкрэтызм (паганства-хрысціянства); Дзяды

Гэтая праблема дастаткова шырокая і патрабуе асобнага шырокага разгляду. У нашай перапісцы мы сустракаем прыклады, калі асобы сумяшчаюць хрысціянскія і паганскія погляды, гэта і індзейцы, і індзеянствы. Найбліжэйшы прыклад прама ў гэтым артыкуле — малады сіу Эндру Айран Шэл (працуе на місію, але практыкуе і сваю традыцыйную веру). Адзін з індзеяністаў аматараў, Я. Курбатаў (Чырвоны Воўк), беларус праз маці, стаў лютэранскім пастарам у Вялікіх Луках.

6. Іосіф Грыгулевіч і гісторыя каталіцызму ў Лацінскай Амерыцы

Караім з Літвы не трапляе ў катэгорыю беларусаў, ураджэнцаў і жыхароў Беларусі, якія ўдзельнічалі ў беларуска-індзейскіх кантактах. Таксама ён не даследаваў удзел католікаў з тэрыторыі былога СССР у місійнай дзейнасці ў Амерыцы, хоць напісаў прадмову для белетрызаваных успамінаў літоўскага салезіяніна А. Гірскіса. Тым не менш яго спадчына важная. У Гомелі сабрана значная частка яго працаў, актыўна атэістычных, але галоўнае — інфарматыўных.

Сучасныя беларускія даследчыкі каталіцызму ў Лацінскай Амерыцы: У. Ларыёнаў, В. Забельнікава (*Метисация и религиозный синкретизм как факторы формирования латиноамериканской цивилизации*, 2007; *Народный католицизм и афрохристианские культы Латинской Америки*, 2006; *Подходы российских исследователей к проблеме религиозного синкретизма в Латинской Америке*, 2007; *Суцність синкретической цивилизации (на примере Латинской Америки)*, 2003), Л. Клімуць (*Индийцы и идея единого Бога: ответ коренного населения на христианизацию Америки*, 2010), Я. Красулін (*Каталіцкая Царква і адкрыццё Новага свету: праблема асэнсавання*, 2010). Пра езуітаў і індзейцаў пісалі: А. Багдановіч (*Да пытання аб дзейнасці езуітаў па ўкараненню тэакратычнага камунізму ў сацыяльную практыку*, 2014), А. Дзіханава-Унукоўская (*Прастора, час і выратаванне: значэнне заакіяніскіх місій для ордэна езуітаў у XVI—XVII стст.*, 2012).

Мы мелі прыемнасць перапіскі з выхадцам з тэрыторыі былога ВКЛ Р. Урублеўскім (Лодзь), які адшукаў згадкі пра Амерыку ў выступленнях 12-ці некаталіцкіх віленскіх палемістаў (у час знахо-

джання ў Вільні рабілі «амерыканскія» спасылкі, у прыватнасці, А. Волан, Я. Ласіцкі і А. Хшанстоўскі).

7. Сувязі са святарамі ў амерыканскіх краінах

З больш чым 2800 нашых адрасатаў — мноства католікаў і дзясяткі духоўных асобаў Касцёла. З іх у даэлектронны перыяд былі лісты толькі тром святарам у Беларусі. Айцу Здзіславу Пікулу SDB мы напісалі 20.08.1991 г., калі ён яшчэ служыў у в. Вараняны Астравецкага раёна, айцу Казіміру Жылісу SJ — 16.07.1998 г. у в. Індура Гродзенскага раёна.

«У пачатку чэрвеня 1997 г. я прыязджаў у Гродна на канферэнцыю, наведаў многія храмы, у тым ліку і Фарны касцёл. Даведаўся [тады ў апошнім ад святара, у якога таксама пытаўся пра Амерыку-«індыянку» ў інтэр'еры] аб тым, што Вы, верагодна, першы член Ордэна езуітаў, які працуе ў Беларусі пасля вайны, і вельмі ўзрадаваўся магчымасці напісаць Вам. Я ўжо больш за дзесяць гадоў цікаўлюся сувязямі паміж беларускімі і амерыканскімі езуітамі. Сабраў даволі вялікі масіў інфармацыі, стараюся фіксаваць усе згадкі пра езуітаў у беларускай друку.

Быў бы вельмі ўдзячны, калі б Вы крыху распавялі пра сябе і Вашу службу. Магчыма, за мінулы час у рэспубліцы з'явіліся іншыя члены Ордэна?»

Да кс. Пікулы: «Даведаліся пра Вас з артыкула ў «Знамени юности» (17.08.1991).

Гэта вельмі ўражальна — як у тых далёкія гады, калі ў Беларусь прыязджалі езуіты з Амерыкі, а потым з Беларускай правінцыі адпраўляліся адраджаць Ордэн у ЗША.

Просім Вас распавесці пра сябе, Вашу працу ў Паўднёвай Амерыцы і ўзаемаадносінах з індзейцамі.

Прабачыце, што адцягваем Вас ад непасрэдных спраў у парафіі, але мы лічым, што таксама заслугоўваем Вашай увагі».

Ужо як пробашч дзятлаўскай парафіі ён апісаў свой вопыт працяглага знаходжання сярод індзейцаў у Балівіі, а таксама ў Эквадоры (2014, раённая газета «Перамога», падрыхтавана А. Дуброўскай).

Па езуіцкай праграме выніковыя запыты рабіліся ў Латвію, Паўночную Асецію. Гэта было звязана з тым, што «беларускія езуіты» не абмяжоўваліся «пецярбургскім», спрабавалі латышскі, украінскі, саратаўскі і каўказскі напрамкі, яны дабраліся аж да Сібіры, што пазнейшы гісторык езуіцкіх справаў у Расіі святар М. Марошкін пракаментываў так: «Холад сібірскі не мог астудзіць езуіцкага запалу і руплівасці да прапаганды: езуіт застаецца верны сваім прынцыпам і ў Чыце, і ў Нерчынку, і ў Бразіліі, і ў Мексіцы». Якраз такія згадкі і паралелі мы і шукалі ў сувязі з гэтым усходнім кірункам.

Нашы кантакты сярод езуітаў уключаюць прадстаўнікоў ордэну не толькі ў Амерыцы — ЗША, Канадзе, Перу, Бразіліі, але і ў Польшчы і Заходняй Еўропе, Азіі і Афрыцы (Германія, Партугалія, Тайвань, Камерун і інш.).

Рэйманд Буцька, або Буцько (*Виско*; белару-

ска-ўкраінскае прозвішча) заслужыў прызнанне сваёй работай сярод лакота і тым, што ўзначальваў «карэнныя даследаванні» ў езуіцкім Крэйтанскім універсітэце ў Небрасцы. Правінцыял віцэ-правінцыі Баія ў Бразіліі Ж. П. Карнада даслаў нам кнігу нямецкага, бразільскага, партугальскага (у сувязі з доўгім зняволеннем) і беларускага езуіта А. Экарта (*Memórias de um Jesuíta prisioneiro de Pombal*, 1987). Пра Экарта нас інфармавалі яго біёграф А. Лопес (Лісабон) і архівіст Паўночна-Германскай правінцыі Э. Бюкен (Кёльн). Дж. Фогарці, архівіст Мэрылендскай правінцыі, даслаў даведкі пра згадкі Малевэ і Анры ў іх дакументах. Некаторыя іншыя езуіты, чыёй ветлівасцю мы карысталіся: Э. дэ Луазі (Дуала), Р. Уайлд (Чыкага), Дж. Фарэл (Мідланд), А. Франка Памарэс (Ліма), А. Б. Чанг Ч’Ун-Шэн (Тайбэй).

Мы звязаліся з даследчыцай хрысціянізацыі апачаў Г. Стокел, жыхаркай Туларосы паблізу ад рэзервацыі апачаў Мескалера, членам рэзервацыйнай кангрэгацыі св. Іосіфа. Загалоўкі некаторых з яе кніг гучаць вельмі драматычна, адлюстроўваючы сапраўдную драму сутыкнення культур: *Survival of the Spirit: Chiricahua Apaches in Captivity (1993)*; *On the Bloody Road to Jesus: Christianity and the Chiricahua Apaches (2004)*; *Salvation through Slavery: Chiricahua Apaches and Priests on the Spanish Colonial Frontier (2008)*.

Мы былі ў кантакце з даследчыкамі каталіцкіх касцёльных школаў. Індзейскую моладзь, звязаную з місіямі, прадстаўляў у нашай перапісцы Айран Шэл, 26-гадовы студэнт каледжа (школа пры Паўднёва-Заходнім індзейскім політэхнічным інстытуце). Ён адгукнуўся на нашу аб’яву ў бюлетэні індзейцаў у Су-Сіці (Аява; горад, вядомы сваёю вялікаю калоніяй выхадцаў з Капільскай воласці), напісаўшы 09.08.1990 г. з Сент-Фрэнсіса ў рэзервацыі бруле-сіу (лакота) Роўзбад у Паўднёвай Дакоце, дзе меў сталае жыхарства. «На дадзены момант я працую ў невялікай друкарні пад назвай *Little Sioux* пры каталіцкім касцёле. Я тэхнік-графік. Я займаюся індзейскімі малюнкамі і фотаграфіяй». «Я прыклаў брашуру, якую мы апублікавалі тут, у Літл-Су, і ўзор маёй мастацкай працы, а таксама сваю фатаграфію». Ён захоплены сваёю працаю, але хоча вярнуцца ў школу ў Нью-Мексіка.

8. Сучаснае місіянерства беларусаў сярод нееўрапейскіх народаў

У адрозненне ад палякаў, якія ў наш час актыўна працуюць на місіях і нават аддаюць пры гэтым свае жыцці, мы не заўважылі аналагічных выпадкаў у беларусаў — менавіта ў Амерыках, бо місіянерская дзейнасць або прысутнасць на іншых кантынентах фіксуецца. Тым не менш з невялікай агаворкай мы можам аднесці да ўдзелу ў ёй беларусаў выезды ў Амерыку некаторых асобаў з Польшчы. Рэната Белая пакінула Гродна ў канцы 2000-х і з Кракава паехала на працяглыя місіі ў Мексіку ў канцы

2010-х. Айцец аблат Веслаў Назарук, які нарадзіўся ў Кодані на польска-беларускай мяжы, служыў сярод некалькіх індзейскіх групаў — догрыб, кры, стоўні (дакоты)... — у Канадзе. Быў там місіянерам з 1991-га па 2003 г., вярнуўся ў Польшчу па стане здароўя; апісаў свой досвед у часопісе «*Misyjne Drogi*». Езуіт а. Казімір Жыліс (1945–2021), літовец, лёс якога ўрэшце быў звязаным з Гродна, у 1992 г. быў накіраваны арцыбіскупам Тадэвушам Кандрусевічам у Далас (Тэхас) для навучання ў галіне дзяццэзіяльнага тэлебачання. Цікавае суседства ўзнікла ў святароў Гродна і яго ваколцаў: у суседняй з Індурай вёсцы Лаша пасяліўся індзеец-кечуа з Перу, які ажаніўся з лашанскай жанчынай. Краязнавец Алесь Крой, які сустрэў яго там, толькі прыкладна праз 10 гадоў, у 2022-м, даведаўся сам і паведаміў нам, што індзеец памер і адпывалі яго ў гродзенскім францішканскім касцёле.

Актыўнасцю ў ХХ — пачатку ХХІ ст. у набліжэнні да Беларусі вылучаліся салезіяне, хаця і не беларусы па паходжанні.

Салезіяне літоўцы, місіянеры сярод хівара А. Гірскіс і П. Маскалаціс (1910–1993, памёр у Эквадоры) — даволі блізкі да беларусаў прыклад...

Спіс са 170-ці запісаў, што адлюстроўвае прысутнасць місіянераў — літоўскіх на іншых кантынентах (119) і рознага паходжання ў Літве, уражвае: <https://lietuviai.ca/S2/naujienos.php?n=1429>. Безумоўна, вывучэнне іх біяграфій выявіць нямала сувязяў з Беларуссю, уключаючы прынамсі частковае беларускае паходжанне.

Хаця ў Беларусі зноў з’явіліся езуіты, якія прадстаўлялі і заходніх суседзяў, і ўласна беларускі этнас, але актыўнасць беларускіх місій — няпэўная перспектыва, якая не можа спаборнічаць з дасягненнямі палякаў і літоўцаў, дамінаючага ў Польшчы і Літве Каталіцкага Касцёла. Тым не менш, кожны новы факт, звязаны са з’яўленнем побач з індзейцамі носьбітаў інтэлігентнасці ў сутанах, з іх ведамі і трывалымі маральнымі, духоўнымі прынцыпамі, сагравае і падтрымлівае.

Юльян Гарайн у «Лістах з Каліфорніі» ў 1876 г. цытаваў выказванне правадыра сіў Батыста Гуда, «ужо амаль наверхнутага»: «Хацелася б, каб сюды прыходзілі жанчыны-святары, апранутыя ў чорнае і са шчыльнымі покрывамі. Няхай водзяць нашых дачок у школу і вучаць. Няхай белыя пастары ў вострых капялюшах і чорным адзенні (00. Soc. Jesu) таксама прыходзяць і вучаць хлопчыкаў, але ў іншай школе. Я таксама жадаю, каб пастары запісвалі ўсё неабходнае і сачылі, каб гэта нам дасылалі».

Андрэй Шпунт

МІСІЯНЕР

«Дык ідзіце і навучайце ўсе народы...» (Мц 28, 19) — гэты місійны наказ Збаўцы цвёрда і паслядоўна выконваецца Каталіцкім Касцёлам, і таму сёння гэта самая вялікая канфесія ў свеце. Словы «місіянер», «місія» асацыююцца ў нас з эпохай Вялікіх геаграфічных адкрыццяў, імёнамі мараплаўцаў, падарожнікаў, канкістадораў, побач з якімі ішлі святары і манахі. І тым, што трымалі крыж, мабыць, было не лягчэй, чым тым, закаваным у браню, што ішлі наперадзе з мечам у руках пад сцягам Хрыста. Узгадваю сяміметровы місійны Крыж, узвышаны падчас Святых Місій, што з нагоды 155-годдзя мінскай Залатагорскай святыні з 6 да 13 кастрычніка 2019 г. праводзілі айцы рэдэмптарысты (не магу не згадаць імёны вельмі шановных місіянераў — кс. Андрэя Ядкоўскага і кс. Валерыя Мазюка). Гэты крыж нагадаў пра тыя крыжы, што ўсталёўваліся на новых землях *Ad maiorem Dei Gloriam*, бо Збаўца ў прыпавесці пра сейбіта казаў аб тым, што зерне, пасеянае на рознай глебе, дае розныя плёны (Мц 13; 3-8). Айцы рэдэмптарысты рыхтавалі гэтую глебу, нашыя сэрцы для Пана, настолькі рупліва, што гэта адчувалася і духоўна, і фізічна.

Падкрэсліваючы актуальнасць Святых Місій ва ўсе часы, і асабліва сёння, калі мы стаім

перад беспрэцэдэнтнымі выклікамі свету, здабудзем жа з-пад пылу забыцця яшчэ адно імя як прыклад той мужнай барацьбы, што даводзілася весці каталіцкім місіянерам не толькі на іншых кантынентах, але і на нашых землях.

У 1939 г. у Львове ў часопісе «*Szkola Chrystusowa*», што друкаваўся ў выдавецтве айцоў дамініканаў, пад рубрыкаю «Узоры для пераймання», з-пад пылу забыцця убачыў свет кароткі жыццёпіс, напісаны невядомым аўтарам, верагодна ў 1777 г., калі пачаўся збор успамінаў сведкаў праведнага жыцця а. Лаўрына (свецкае імя Юзаф) Аўлачымскага ОР (магчымы варыянты — Аблачымскі, Аблачынскі, Аўлачынскі, Аўлучынскі). Парадала тое, што гэта наш суайчыннік, які нарадзіўся 19 лютага 1724 г. у Нестановічах каля Барысава ў шляхецкай сям’і герба «Сухе Комнаты» Барталамея і Альжбеты Барбары з Макрыцкіх. Паводле Урускага, гэта была «руская сям’я, аселя на Валыні і Белай Русі». З «асельных на Белай Русі» можна згадаць наступных асобаў — Юзаф, суддзя гродскі (1632); Лукаш, ротмістр каронных войскаў (1649); Максімільян, дэпутат Літоўскага Трыбуналу (1651); Антоні, стражнік валынскі; і Казімір на Аўлачыне — усе прыхільнікі Аўгуста III. Звычай-

ны шляхецкі род, што згубіўся ў натоўпе службылага саслоўя, пакуль на шэрую будзённасць яго гісторыі не ўпадзе водбліск новага імя, аздобленага пышнымі эпітэтамі, з якіх сапраўды можна скласці літанію, — Слава Сарматыі, Яркая Паходня Ордэну Прапаведнікаў, Евангельская Труба, Слаўны Прапаведнік, Руплівы Місіянер, Муж Божы, Стоўп Касцёла Божлага, Разбуральнік ерасяў, Пагром ворагаў веры, Абаронца хрысціянства, Айцец убогіх, Дабрадзей удоваў, Апякун сіротаў, Узор святых цнотаў, Прыява ўсялякай святасці, Пострах пекла, Слава Літвы і Польскіх Краёў.

Партрэт святара

З першых крокаў, як сведчыць невядомы аўтар, Юзаф Аўлачымскі быў прыкладам хрысціянскага дзіцяці, якое, «вочы апусціўшы да зямлі, ручкі склаўшы да Неба, уклечыўшы, узорна моліцца, пабожна адгаворвае Ружанец, наведвае касцёл з бацькамі». Далейшым лагічным працягам гэтага ўзорнага дзяцінства стала выдатная вучоба ў Віленскай езуіцкай акадэміі, і нарэшце, 11 жніўня 1743 г. — дамініканскі габіт. Пасля навіцыяту ў Папорцах быў накіраваны ў Гародню, дзе 11 жніўня 1744 г. склаў манаскія шлюбны і пачаў вывучаць філасофію, потым — шэсць гадоў

Андрэй ШПУНТ — гісторык, архівіст. Нарадзіўся ў 1969 годзе. Скончыў БДУ (1997). У 1989–1994 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі (аддзел старажытнабеларускага мастацтва). У 1996–1998 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (генеалагічныя даследаванні), у 1998–2000 гг. — вядучы спецыяліст Дзяржжамархіва (геральдыка і генеалогія), аўтар зацверджаных праектаў гербаў Маладзечна, Заслаўя, Крупак, Акцябрскага (Рудабелка), Белаазёрска, Івянца. Аўтар шэрагу навуковых і навукова-папулярных публікацый. Жыве ў Мінску.

Герб «Сухе Комнаты».

Св. Вінцэнт Ферэр. Педро Гарсія дэ Бенабарэ. Барселона. Нацыянальны музей мастацтва Каталоніі.

тэалогіі і святарскае пасвячэнне. Калі зазірнуць за гэты пералік стандартных для кожнага святара ці манаха біяграфічных дадзеных, мы ўбачым узор, варты пераймання не толькі для манаха, але і для любога хрысціянна. Паводле невядомага аўтара, ён «для сваіх равеснікаў быў адзіным узорам і прыкладам пабожнага жыцця ў ордэне», «адзіны з найбольш сціплых». «Супакой у мове, пакора ў адказах, лагоднасць у зносінах рабілі яго мілым для Бога і ордэнскіх братоў», ён «меў асаблівае ўмілаванне да паслушэнства, звязанага з чорнай работай, нават да той, што павінна была даручацца малодшым братам». У вачах многіх а. Лаўрын меў пакорлівасць, злучаную з годнасцю прыналежнасці да дамініканскага ордэну. Звыш неабходных абавязкаў літаральна «дні і ночы праводзіў на набажэнствах, за чытаннем Святога Пісання і кніг розных аскетаў і прапаведнікаў».

Сёння камусьці можа здацца, што няма патрэбы апісваць паводзіны святара, якія не былі нечым выключным, аднак на

гле XVIII ст., калі святарства не пазбягала спакусаў «галантнага веку», добрыя характарыстыкі рэльефна вылучаюць пабожную постаць а. Лаўрына, выява якога не захавалася, але захавалася апісанне невядомага аўтара. «Быў сярэдняга росту і прыгожы. Валасы залацістыя, твар ад пастоў і ўмярцвення плоці бледны, надзвычай добрага характару, жывой і выразнай мовы. Голас меў прывабны, моцны ці, як пашпалітыя кажучь, *tubalny* [гучны]; рысы твару мяккія і прыемныя, таксама прыгожы склад цела і ўсялякія прыроджаныя вартасці нямала гаміліям яго і <...> навукам дадавалі аздобы».

Па прыкладзе св. Вінцэнта Ферэра ОР

Касцёльнае кіраўніцтва не магло не заўважыць (зноў падкрэслім, асабліва на тагачасным тле) гэткую выдатную асобу і прапанавала а. Лаўрыну ўзначаліць кафедру філасофіі. Прапанову ён адхіліў. Увогуле пазбягаў выкладчыцкай працы і не імкнуўся зрабіць кар’еру ў касцёльнай адміністрацыі.

Яшчэ падчас вучобы ў Вільні а. Лаўрын цяжка захварэў. Настолькі цяжка, што зрабіў генеральную споведзь, пасля чаго даручыў сваё кананне і смерць найбольш блізкаму патрону — св. Вінцэнту Ферэру ОР (1350–1419). Гэты іспанскі падзвіжнік з Валенсіі практыкаваў суровую аскезу, круглы год пасціўся, спаў на голай зямлі і перасоўваўся толькі пешшу. Меў блізкія адносіны з папам Бэнэдыктам XIII, і калі Святы Айцец прапанаваў яму кардынальскую годнасць, адмовіўся, прысвяціўшы сабе місіянерскаму служэнню сярод катараў і вальдэнсаў.

Ужо на ложы смерці а. Лаўрын папрасіў братоў, каб у касцёле памаліліся ў яго інтэнцыі літанію да св. Вінцэнта — і падчас яе адбыўся цуд. У той момант, калі перад алтаром святога чыталася літанія, да хворага з’явіўся сам св. Вінцэнт, прамовіўшы наступнае: «Калі хочаш быць здравым, бяры прыклад з мяне ў абвяшчэнні св. Евангелля...», і знік. Хвароба адышла. З гэтага моманту а. Лаўрын без астатку прысвяціў сваё жыццё душпастырскаму служэнню.

Ружанысток. Аэраздымак. Касцёл Ахвяравання Найсвяцейшай Панны Марыі і дамініканскі кляштар. Фота В. Стэмпень. 1993 г.

Ружанысток — асяродак місіянерскага жыцця Рэчы Паспалітай

Цяпер для гэтага неабавязкова было накіроўвацца на другі край свету. Неабсяжныя абшары Рэчы Паспалітай, вызваленыя езуітамі ад націску Рэфармацыі, пасля голаду, войнаў, эпідэміяў вярталіся да жыцця, але эканамічнае ажыўленне пры Аўгусте III суправаджалася маральным упадкам, што стаў асабліва заўважна пасля Паўночнай вайны.

Пачаўшы з навакольных парафій на Віленшчыне, а. Лаўрын пасля 1750 г. асеў у Ружанымстоку за 30 вярстаў ад Горадні (цяпер у Польшчы). Першапачаткова гэта места мела назву Табаншчызна, потым Крывысток, уладальнікамі якога ў першай палове XVII ст. былі Тышкевічы. У 1753 г. а. Лаўрын стаў настаўнікам навiццяў, у 1754–1756 гг. — падпрэорам і нарэшце — прэфектам місіянераў, застаючыся на гэтай пасадзе да канца сваіх дзён.

...Стагоддзем пазней наш выдатны археолаг, гісторык і краязнаўца граф Яўстах Тышкевіч наведаў падамініканскі касцёл у Ружанымстоку, фундаваны ў 1661 г. дэрпцкім стольнікам

Шчэнным Тышкевічам, і атрымаў у дар ад мясцовага пробашча кс. Касабуцкага рукапіс, ці хутчэй хроніку, якую ў вольны час *Ad majorem Dei Gloriam* вёў кс. Войцах Вінцэнт Канты Багінскі ОР, доктар тэалогіі. Яна ахоплівала час з 1747-га да 1784 г. Граф Тышкевіч неўзабаве выдаў яе ў Вільні ў друкарні Юзафа Завадскага, і дзякуючы гэтаму пад 1753 г. мы чытаем: «Шаноўны айцец Лаўрын Аўлачынскі, сучасны другі Вінцэнт Ферэр, першы місіянер у Літоўскай правінцыі, распачаў Апостальскія місіі <...> Гэтая новараспачатая праца і тая гатоўнасць са здольнасцю ў асобе маладога і ў жыцці і ў ордэне апостала здзівіла край Літоўскі, але калі на сваіх місіях ён меў па некалькі тысяч чалавек, зайздрасць у некаторых духоўных памножыў, <...> самі потым прызналі, што ён мае руплівага духа аб людскім збаўленні».

Ружанысток стаў свайго роду «штаб-кватэрай», адкуль група місіянераў пад кіраўніцтвам а. Лаўрына ажыццяўляла душпастырскую працу, што ахоплівала землі Рэчы Паспалітай — Літву, Інфлянты, Курляндыю, Прусію, Русь Белую, Чорную і Чырвоную,

а таксама часткова Мазовію. Паводле ордэнскіх хронік, на працягу 1751–1794 гг. дамінікане правінцыі Анёла Ахоўніка здзейснілі 249 місій. З гэтай колькасці, за ўвесь свой непрацяглы жыццёвы шлях, а. Лаўрын з братамі правёў 68 місій, дзякуючы якім у лона Касцёла было вернута вельмі шмат заблукаўлых авечак.

Змест місій

Коротка звернем увагу на тое, як праходзілі місіі на прыкладзе адной з іх, што адбылася ў дамініканскім касцёле ў Пінску з 14 лютага да 21 сакавіка 1762 г. і сталася адметнаю падзеяй у гісторыі не толькі гэтай святыні, але і ўсяго горада.

Парадак набажэнства быў наступны: а 5-й гадзіне раніцы — Ружанец; *primaria et aliae missae*; навука і разнастайныя адпаведныя малітвы; св. Імша; гамілія; працэсія; суплікацыя; навука і «Анёл Панскі...». Пасля абеду — Ружанец; навука з кантраверсіямі; Нешпары; гамілія; працэсія; суплікацыя; навука і вячэрнія малітвы.

Акрамя працэсій у дамініканскім касцёле, адбываліся працэсіі ў іншых пінскіх святынях — у францішканаў, езуітаў, базыліянак і ўніяцкай катэдры.

Змест місій грунтаваўся на метадах, выпрацаваным а. Лаўрынам з братамі. Так, належала акрамя стварэння адпаведнага настрою, выклікаць раптоўнае ўзрушэнне. Акрамя багацця перажыванняў, якія суправаджалі літургію, для яшчэ большага ўздзеяння выкарыстоўвалі гарматныя залпы, моцнае біццё ў званы, музыку, выстаўленне адпаведных выяваў. Пропаведзь любові адразу ж пераходзіла ў практычную плоскасць — некалькі юрыстаў суправаджалі місіянераў, дапамагаючы вырашэнню разнастайных працэсаў... У сваіх прамовах а. Лаўрын карыстаўся патройным дыяпазонам голасу.

Місійны рух, што атрымаў новы імпульс, падтрымалі і іншыя ордэны, напрыклад, бэрнардыны, з якімі а. Лаўрын дзяліўся парадамі і досведам.

Найсвяцейшая Панна Марыя Ружаныстоцкая

У 1652 г. па замове ўжо згаданага намі дэрпцкага стольніка Шчэнснага-Тышкевіча ў Гародні невядомым майстрам быў намайяваны абраз Найсвяцейшай Панны Марыі, на ўзор Чэнстахоўскага, што ў доме стольніка ў Крывымстоку. У 1658 г. жонка Шчэнснага-Тышкевіча Эўфразына аздобіла абраз вянкамі з сухіх кветак і разам з усімі дамачадцамі пачала адпраўляць перад ім штодзённае набажэнства. 21 лістапада, у дзень Ахвяравання Найсвяцейшай Панны Марыі, перад абразом самачынна запалілася лампада. Дамінікане, што былі пры двары стольніка, паралі перанесці абраз у асобнае памяшканне, пасля чаго абраз пачаў выдзяляць прыемны водар, а сухія кветкі, што яго аздаблялі, расквітнелі. Неўзабаве было занатавана першае цудоўнае здараўленне і вяртанне ў лона Касцёла. Для большай пашаны Шчэнсны-Тышкевіч з Эўфразынай узвялі невялікі драўляны касцёл, куды ў 1659 г. абраз быў перанесены. Цуды працягваліся, і слава аб іх пашыралася. Не інакш як цудам можна назваць тое, што падчас Патопу Тышкевіч вывез абраз на Падляссе, і хоць ён трапіў у рукі шведаў, якія былі пратэстантамі, яны непашкоджаным пакінулі яго ў нейкай вёсцы, адкуль у 1660 г. ён вярнуўся ў Крывысток, што ў дакументах за 1662 г. упершыню называўся Ружаныстокам (як тлумачыць «Слоўнік геаграфічны» — з-за мноства ружаў). У 1662 г. Віленскі біскуп Юрый Белазор прызначыў адмысловую камісію для даследавання цудаў, і ў 1668 г. абраз Найсвяцейшай Панны Марыі

Ружанысток. Касцёл Ахвяравання НПМ.
Від на галоўную наву. Фота А. Кулак. 2003 г.

Ружаныстоцкай быў афіцыйна абвешчаны цудатворным. Напярэдадні стварэння камісіі Тышкевіч запрасіў у Ружанысток 12 дамініканаў з Сейнаў, для якіх пабудаваў невялікі кляштар і запісаў на касцёл вёску Сток з 26 дымамі і фальваркам.

Цудатворны абраз прыцягваў усё больш палігрымаў, і ў 1759 г. дамінікане вырашылі на ўласныя сродкі ўзвесці вялікі мураваны касцёл і кляштар. Узорам для касцёла паслужыла вялікая езуіцкая святыня ў Гародні — сённяшняя катэдра. Да справы далучыліся дабрачынцы, у прыватнасці, магутныя роды з Літвы і Падляшша: Радзівілы, Сапегі, Агінскія, Пузыні, Гедройцы. Ахвяраванні ішлі адусюль. Вялікія сродкі на будаўніцтва святыні ўнёс і а. Лаўрын: са сродкаў, сабраных на місіях, фундаваў зван «Юзаф» вагою 3830 фунтаў з надпісам:

*«Roku tysiąc siedemset
sześćdziesiąt czwartego
W Królewcu mię wylano
dbaniem Laurentego,
W Różanymstoku bym cześć
Maryi głosił
Żywym, a zmarłym duszom
zbawienie przynosił».*

З запісаў невядомага аўтара даведваемся, што а. Лаўрын палаў моцным пачуццём да Маці Божай і на ўсіх місіях памнажаў Яе хвалу праз Ружанцовае набажэнства, паўсюдна папулярызуючы Святы Ружанец і Божыя ласкі для тых, хто яго практыкуе. Сіла перакананняў руплівага місіянера ў распусны «галантны век» уражвала натоўпы, гатовыя запісацца ў ружанцовае арцыбрацтва.

Да цудоўнага абраза Найсвяцейшай Панны Марыі Ружаныстоцкай а. Лаўрын меў асаблівае набажэнства, возячы яго па ўсёй Рэчы Паспалітай; папулярызацыі спрыялі таксама падрыхтаваныя да друку а. Лаўрынам кніжкі а. Габрыэля Юркоўскага ОР «*Wonności mistycznej róży z Kościoła Różanostockiego*» («Духмянасць містычнай ружы з Ружаныстоцкага касцёла», Вільня, 1760), «*Morze litości i łaski Bożej*» («Мора літасці і ласкі Божай», Вільня, 1760), «*Różany Potok kwitnących łask...*» («Ружаны паток квітнеючых ласкаў», Вільня, 1763).

*Найсвятэйшая Панна Марыя Ружаныстоцкая.
Абраз створаны ў 1929 г. на прадпрыемстве св. Войцаха ў Варшаве (уладальнік Уладзімір Тур)
і асвечаны папам Піем XI (замест арыгіналу, вывезенага ў Расію пасля паўстання 1861–1863 гг.).*

Сябры і ворагі

Дзейнасць а. Лаўрына выхадзіла далёка за межы касцельных муроў. Ён веў дыскусіі з габрэямі і праваслаўнымі. Вучоныя рабіны адступалі перад яснай логікай і сілай яго перакананняў, у выніку чаго многія з іх станавіліся дзяццямі Касцёла і суправаджалі а. Лаўрына ў місіях як жывы прыклад для іншых, хаця не заўсёды ўсё было мірна: некаторыя з сыноў Ізраэля праяўлялі агрэсію, якую можна было суцішыць толькі пры дапамозе ўладаў. З праваслаўнымі, хаця і хрысціянамі, было асабліва няпроста: неаднаразова на жыццё а. Лаўрына рабіліся замахі, як гэта здарылася падчас місій у Петрыкаве і Кубічах. Працяглым рэхам дзейнасці адважнага місіянера прагучала праз два гады пасля яго смерці скарга вядомага праваслаўнага грамадскага дзеяча, біскупа Магілёўскага Георгія Каніскага, які звярнуўся да Станіслава Аўгуста адносна дзейнасці дамініканіна Аўлачымскага і езуіта Зарэмбы. Да гонару а. Лаўрына (і езуіта Зарэмбы) скажам, што біскупу Каніскаму, адзінаму з выдатных людзей свайго часу (нездарма трапіў на барэльеф помніка 1000-годдзя Расіі, узведзенага ў Ноўгарадзе ў 1862 г.), было чаго асцерагацца. Юльян Урсын Нямецвіч сведчыць у сваіх мемуарах, што а. Лаўрын быў абкружаны рэлігійным культам яшчэ пры жыцці.

Партрэт святара

Божая ласка, што зыходзіла ад а. Лаўрына, праяўлялася ў розных абставінах. Так, паводле згадак невядомага аўтара, у Віцебску падчас місій пачалася навалніца, і маланка забіла жанчыну. Праз некалькі гадзін, калі ўжо пачалі думаць аб пахаванні, з'явіўся а. Лаўрын і пачаў заклікаць на дапамогу Маці Божую Ружаныстоцкую. Жанчына ажыла... Іншым разам два шляхціцы,

спаткаўшы на вуліцы даўжніка, які не мог расплаціцца, здабылі шаблі і ўжо хацелі яго пасекчы, але ён здолеў уцячы і схавацца ў касцёле, дзе адбывалася місія. А. Лаўрын, даведаўшыся аб справе і адчытаўшы крэдытораў, заплаціў доўг. Сапраўды, ён быў айцом і шчодрым дабрадзеям для ўбогіх і сіротаў.

Вядома, што для кожнага хрысціяніна (калі хрысціянін не толькі па назве) існуе небяспека крызісу, што праяўляецца ў сухасці ў малітве, «звычцы да алтара», калі руціна ахоплівае ўсё духоўнае жыццё. А. Лаўрын для падтрымкі тых, з кім такое магло здарыцца, ды й увогуле падтрымкі ўсіх грэшнікаў падчас святой Імшы, падаваў усім выглядам, калі пот струменіўся па яго бледным ад пастоў твары, прыклад палаючага апостальскага духу, і ад яго голасу, што заклікаў да жалю і пакаяння, у касцёле праносіліся стогны і рыданні, і людзі, прасякнутыя духам, цясніліся хутчэй прыступіць да святой Камуніі. Аднак здаралася і так, што не ўсе, хто стаяў у чарзе, маглі прыступіць, бо а. Лаўрын меў дар яснабачання і мог чытаць у людскіх сэрцах іх грахі і цноты.

Берасцейскі кашталян Марцін Матушэвіч, якому пашчасціла прысутнічаць на казанні

а. Лаўрына, прыгадваў: «Меў вялікае задавальненне з казанняў дзіўна гарачых, з усіх сіл і голасу, што трэба было сумнявацца наконт яго здароўя, каб магло доўга хапіць на такую вялікую працу. Бачыў падчас яго казання ўсіх людзей, што плакалі, а некаторыя плакалі наўзрыд».

12 ліпеня 1763 г. а. Лаўрын пасля сямі тыдняў місіі ў Бэлзе, ужо цяжка хворы, адправіўся да Нябеснага Айца на саракавым годзе жыцця і дзевятнаццатым у ордэне. Быў пахаваны там жа ў Бэлзе ў дамініканскім касцёле пры вялікім мностве святарства, братоў і люду вернага.

А. Лаўрын не дачакаўся пабудовы касцёла Ахвяравання Найсвяцейшай Панны Марыі ў Ружанымстоку, што адбылося ў 1785 г., але можна спадзявацца, што ён радаваўся, пазіраючы з Нябёсаў на вялікую святыню. «Гэта была манументальная аправа для цудатворнага абраза Маці Божай <...>. Яго слава саступала на тых землях толькі нешматлікім цэнтрам Марыйнага культу».

Твор а. Лаўрына «*Theologia concionatorum*» («Тэалогія прапаведнікаў») дагэтуль знаходзіцца ў рукапісе ва Універсітэцкай бібліятэцы ў Вільні (F III, № 726).

ЛІТАРАТУРА

1. Пазднякоў В. Аўлачымскі (Аблачынскі) Лаўрын // Электронная энцыклапедыя «Вялікае Княства Літоўскае» [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://vkl.by/>. Час доступу: 02.08.2022.
2. Георгий (Конисский) [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>. Час доступу: 11.10.2022.
3. Bagiński W. Rękopism. — Wilno, 1854.
4. Kościół katolicki i szlachta w osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej // Kresy24.pl [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://kresy24.pl/>. Час доступу: 06.08.2022.
5. Kułak A. Zespół ołtarzowy w kościele parafialnym w Różanymstoku — historia i ikonografia // Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego. — 10, 2004. — S. 159–188.
6. Niemcewicz J.U. Pamiętnik czasów moich. — Paryż, 1848. — S. 6–7.
7. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. IX. — Warszawa, 1888. — S. 858.
8. Świętochowski R. Owłoczymski (Obłoczymski, Obłoczynski, Owłoczynski) Józef, imię zakonne Wawrzyniec // PSB. T. XXIX/4 zeszyt 103. — Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1979. — S. 659–660.
9. Uruski S. Owłoczynski v. Owłoczynski h. Suche Komnaty // Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. T. XII. — Warszawa, 1915. — S. 433–434.
10. Wołyniak (Giżycki J. M.). Wiadomości o dominikanach Prowincyi litewskiej. Cz. 1. — Kraków, 1917. — S. 16–19, 195–198, 270–274.
11. Wołyniak (Giżycki J. M.). Wykaz klasztorów dominikanach Prowincyi ruskiej. — Kraków, 1923. — S. 342–343.
12. Żywot księdza Wawrzynca Owłoczymskiego / Szkoła Chrystusowa. Rok X — Tom XIX. — Lwów 1939. — S. 113–130. [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.ultramontes.pl/>. Час доступу: 04.08.2022.

Франц Сіўко

Праблема нацыянальнай самаідэнтыфікацыі католікаў паўночна-ўсходняй Віцебшчыны і прылеглых да яе тэрыторый у сшытках выдавецкай серыі «Нашы касцёлы» Д. Банчкоўскага і Ф. Жыскара

Першы сшытак выдавецкай серыі «Нашы касцёлы» Дыянізія Банчкоўскага (1868–1953) і Фрыдэрыка Язафата Жыскара (1868–1919), прысвечаны касцёлам і парафіям Магілёўскай архідыяцэзіі, убачыў свет у 1912 годзе. І хаця, як бачна з прадмовы, праект павінен быў нагадаць усім палякам пра іх «агульнасць і еднасць» (тут і далей цытаты падаюцца па-беларуску ў аўтарскім перакладзе з польскай мовы. — Ф. С.), яго вартасць і ў плане рэпрэзентацыі рэлігійнага, гаспадарчага ды культурнага жыцця тагачаснага аўтахтоннага (беларускага) насельніцтва паўночна-ўсходняй часткі нашага краю таксама не падлягае сумневу, бо ўсе сферы бытавання нашых продкаў разгледжаны даволі дэталёва і, што важна, без уласцівага некаторым тагачасным і пазнейшым навукоўцам памкнення рабіць гэта выключна ў святле калі не наўпроставага, дык ускоснага і часам безапеляцыйнага прылічэння тубыльцаў да чужога — расейскага або польскага — этнасу. Таму пры ўсёй польскацэнтрычнасці выдання для нас, беларусаў, яно з'яўляецца каштоўнаю крыніцаю інфармацыі пра нашу беларускую мінуўшчыну.

Пакінуўшы па-за межамі гэтага тэксту спрэчныя пытан-

ні адносна аўтарства асобных частак працы і яе будовы, якія падрабязна выкладзены аўтарамі ўводзінаў да рэпрынтнага выдання «Нашых касцёлаў» 2001 года, а таксама закіды некаторых сучасных айчынных палітолагаў пра жаданне дзеячаў кшталту таго ж Я. Жыскара выдаць сябе за гарачых добразычліўцаў і абаронцаў беларусаў у той час, калі насамрэч яны такімі, маўляў, не былі, засяродзімся на яе змесце.

Першае, што адразу кідаецца ў вочы пры чытанні сшыткаў, — насычанасць іх старонак лексікай (зразумела, у напісанні па-польску) з прыкметамі «тутэйшасці»: Беларусь, Белая Русь, Віцебшчына беларуская, беларус, беларусін і інш. Другая, не менш важная акалічнасць, — грунтоўнасць апісанняў касцёльнага жыцця ў цеснай сувязі з гэткамі жа грунтоўным адлюстраваннем жыццядзейнасці насельнікаў архідыяцэзіі, што ў немалой ступені стала магчымым праз набыццё адным з аўтараў, Я. Жыскарам, пэўнага досведу падчас яго вандровак па Беларусі ў часы пераследу ўніятаў і яго душпаствырскай працы вікарыем у мястэчку Сянно на Магілёўшчыне (сёння — раённы цэнтр Віцебшчыны!).

У працы «Архідыяцэзія Магілёўская» з тэрыторый сённяшняй Віцебшчыны ахопленая яе

ўсходняя частка, якая належала на час выхаду сшыткаў не да Віцебшчыны, а да Магілёўшчыны (Аршанскі і Сенненскі дэканаты), і ўласна Віцебшчына, да якой, апроч сённяшніх віцебскіх земляў, аднесеныя, паводле тагачаснага тэрытарыяльнага падзелу, Прыдруйск (тады — Дрысенска-Себежскі дэканат, сёння — Пяедруя, Краслаўскі край, Латвія), Себеж, Невель, Веліж (сёння раённыя цэнтры адпаведна Пскоўскай і Смаленскай губерняў Расейскай Федэрацыі).

Да касцёлаў Мінскай дыяцэзіі, якая на вокладцы арыгінала памылкова названая архідыяцэзіяй, з касцёлаў сённяшняй Віцебскай дыяцэзіі аднесены касцёл у Докшыцах (частка гэтага мястэчка адносілася тады да Барысаўскага дэканата, частка — да Параф'янаўскага). У якасці гістарычных месцаў кампактнага пражывання беларусаў, апроч пералічаных, аўтарамі згадваюцца часткі Віленскай і Валынскай губерняў.

Найбольш поўнае апісанне рэлігійнага і ў цеснай лучнасці з ім штодзённага свецкага жыцця беларусаў чытач знойдзе ў адмысловым раздзеле «Беларусь» (Białoruś). Паводле яго, беларусы цёмныя і неадукаваныя, пастаянная спадарожніца іх — нэндза, якую аўтары тлумачаць, сядо

Франц СІЎКО — празаік. Нарадзіўся ў 1953 годзе. Скончыў філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта. Аўтар кніг прозы «Апошняя падарожжа ў краіну ліваў», «Удог», «Ягня ахвярнае», «Дзень Бубна» і інш., шматлікіх публікацый у літаратурна-мастацкіх выданнях Беларусі. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя У. Караткевіча. Творы Ф. Сіўко перакладаліся на рускую, балгарскую, асешінскую мовы. Жыве ў Віцебску.

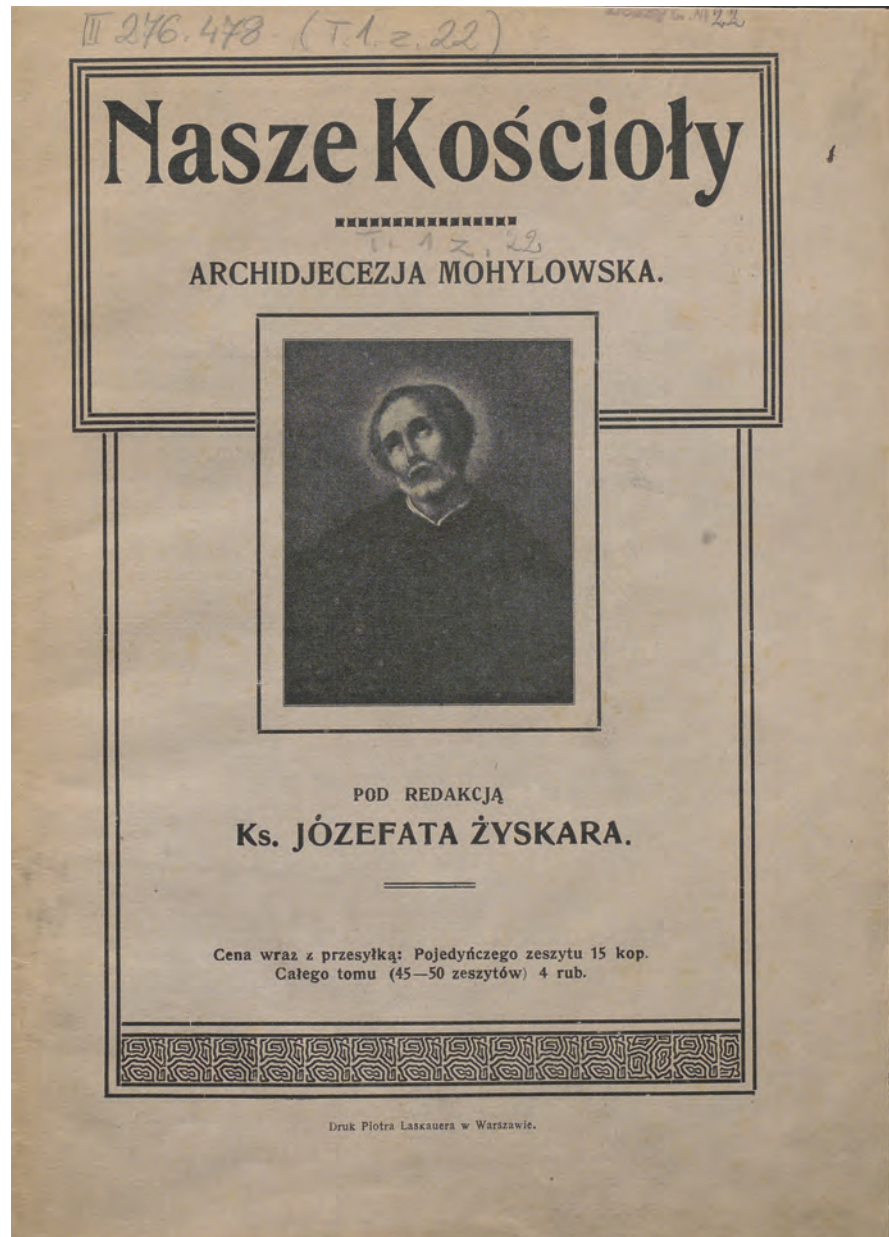
іншага, спрадвечнаю залежнасцю тутэйшага люду ад больш моцных і не заўсёды прыязных ды зычлівых, што нават «не хочучь дазволіць народам звацца», суседзяў. Курная хата без коміна, сярмяга, кажух, саматканая кашуля, лапці — такім паўстае беларус перад вачыма вандроўніка або іншаземца.

«Шэра, шэра і шэра на беднай Беларусі... Шэра, бо і ўсё жыццё шэрае» — гучыць лейтматывам напрыканцы першай часткі працы ў раздзеле-падсумаванні «Агульны погляд на Магілёўшчыну». І зноў каторы раз называецца прычына «шэрасці»: геаграфічнае становішча, вынік якога — пастаянная залежнасць ад больш моцных суседзяў, нішчанне ўмоваў для развіцця матэрыяльнага, культурнага, нацыянальнага жыцця беларуса.

У раздзеле «Беларусь» шмат месца займаюць развагі пра тое, што найперш рэпрэзентуе насельніцтва як народ, нацыю, — беларускую мову. Ці гэта мова самастойная, ці, можа, сапраўды, як некаторыя даводзяць, — сапсаваная расейская?

Шукаючы адказу на такое пытанне, аўтары працы звяртаюцца да гісторыі часоў Вялікага Княства Літоўскага, дзе яна была дзяржаўнай, і да тых абставінаў, што прывялі да яе пазнейшага заняпаду. Пры гэтым не абмінаюць даследчыкі і такога пытання, як «дзіўнае стаўленне» саміх беларусаў да ўласнае мовы ў касцёле, напрыклад, у стасунках паміж вернікамі і святаром.

«Заўсёды ў штодзённым жыцці беларус карыстаецца роднаю мовай, але толькі не ў касцёле. Там ён і моліцца, і спавядаецца, і хоча слухаць казанне па-польску. <...> З ксяндзом беларус жадае размаўляць па-польску і жадае, каб ксёндз да яго па-польску прамаўляў, іначэй абражаецца». <...> «Католікі, якія размаўляюць па-беларуску і нават мала

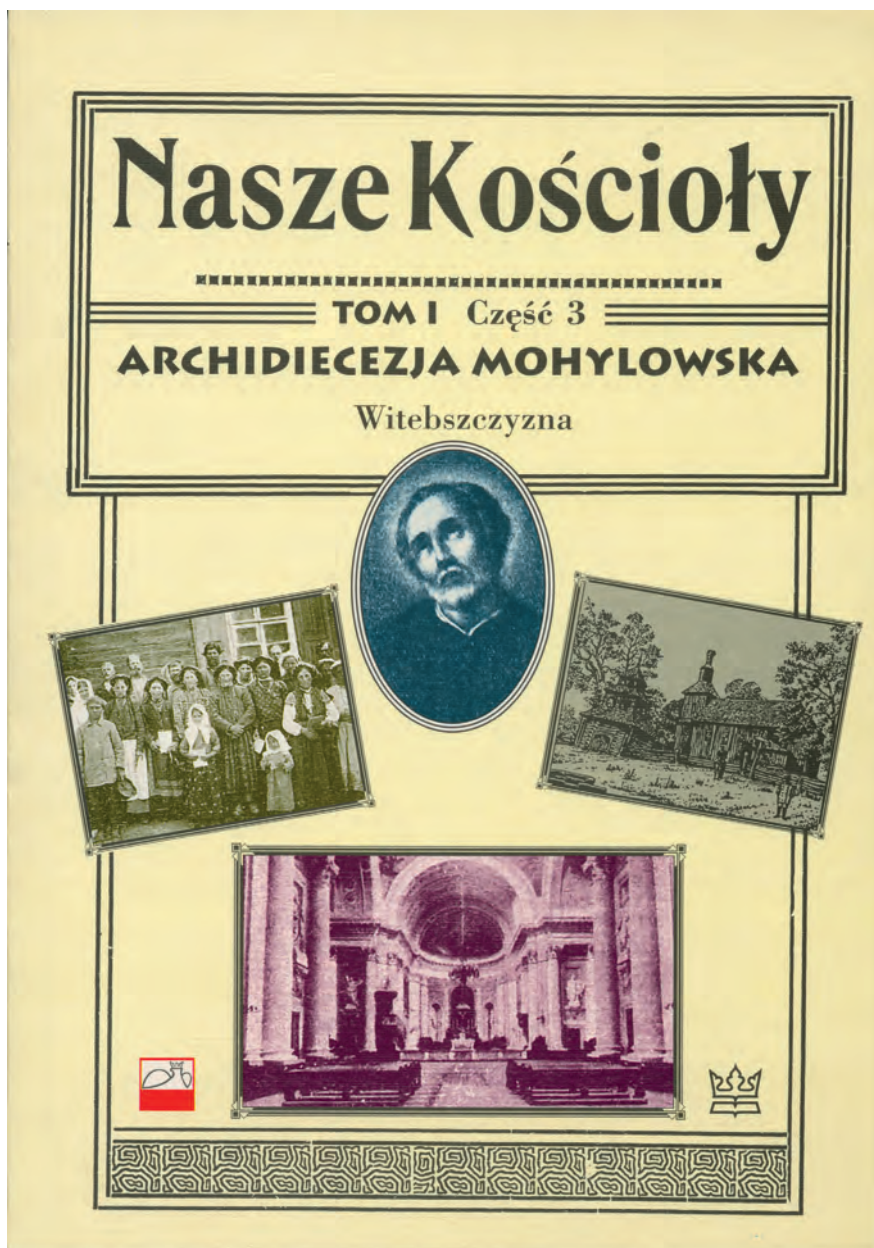

Тытульны аркуш выдання «Нашы касцёлы» 1914 г., прысвечанага касцёлам і парафіям Віцебшчыны.

разумеюць па-польску, хочучь кніжку польскую. Адчуваюць у ёй штосьці сваё, каталіцкае, а беларуская кніжка здаецца ім чымсьці штучным, падробным, некаталіцкім».

І так адбываецца шмат дзе на беларускіх абшарах. Выключэнне, паводле аўтараў, складаюць дзве парафіі: Фашчаўка² (польск. — *Faszczówka*, у сучасных спісах па-беларуску з націскам на першым складзе. — Ф. С.) і Ула³, дзе здаўна казанне ў касцёле прамаўляецца па-беларуску.

Вось як піша, напрыклад, Я. Жыскар пра жыхароў вёскі Фашчаўка: «Люд вакол не гаворыць па-польску, а захаваў чыстую сваю беларускую мову. Вялікія намаганні прыклалі езуіты, каб не страціў ён сваёй мовы. Выдалі беларускі катэхізіс, прамаўлялі да народу казанні ў ягонай мове, у касцёле вялі беларускія спевы. І сёння яшчэ кожны селянін дасканала ўмее спяваць беларускую песню „Ах, мой Божа! Веру Табе“, і ... велічнае ўражанне робіць, калі агра-

Вкладка першай часткі 1-га тома рэпринтнага выдання серыі «Нашы касцёлы» 2001 г., прысвечанага касцёлам і парафіям Віцебшчыны.

мадная сціжка⁴ народу, ідучы на фэст, як бы адною грудзю заспявае, і гэтая прыгожая мелодыя поўніць і могілкі, і святыню. Фашчаўка да такой ступені захавала свой нацыянальны беларускі характар, што па сёння яе жыхары апранаюцца ў беларускі строй. Спадніца з простаі саматканкі, белая кашуля з вышыванкай, адмысловы спосаб павязвання хусткі на галаве — вось тыповы строй кабеты з Фашчаўкі...»

Цікава, што, адзначаючы ча-

сам «незразумелае стаўленне» тутэйшых людзей да роднае мовы ў Касцёле, аўтары разам з тым фіксуюць яе, так бы мовіць, канкурэнтаздольнасць у стасунках з носьбітамі іншых моваў. Так, аналізуючы касцёльнае жыццё ў памежнай парафіі Замошша Дрысенска-Себежскага дэканата, яны пішуць: «Дзіўную з'яву можам назіраць на мяжы з Латвіяй. Хаця латыш матэрыяльна і культурна знаходзіцца вышэй за беларуса, бачым, аднак, пэўную перавагу беларусаў. Латыш мае і сваю літа-

ратуру, і казанні ў роднай мове, і сваіх святароў, што прамаўляюць на яго мове, а беднаму беларусу ўсяго таго бракуе, аднак ён мае перавагу, і ўсё больш і мова яго і перавага сягаюць клінам за межы Белай Русі ў Латвію. Чым гэта можна вытлумачыць? Можна, тым, што, хаця не надта вялікая культура беларуса, мае ён за сабою ў пэўным сэнсе культуру гістарычную...» Гістарычную — гэта значыць культуру пары ўваходжання спрадвечных беларускіх земляў у склад Вялікага Княства Літоўскага.

Не абыходзіцца ў гэтай частцы апісанняў і без кампліментаў на адрас непасрэдных носьбітаў мовы: «Звычайна так дзеецца той працэс: беларускія дзяўчаты прыгажэйшыя і лепш выхаваныя... Латышы ахвотна бяруць іх у жонкі, а тады ўжо ў хату ўваходзіць мова беларуская (часцей польская), а латышская нікне. Тое самае можна сказаць і пра хлопцаў: лепш апранаюцца, маюць пэўны шык, пэўную перавагу перад латышом, таму ахвотней глядзяць на яго латышскія дзяўчаты».

Аднак стасункамі беларусаў толькі з латышамі (ці літоўцамі) у лакацыях кампактнага пражывання апошніх справа не абмяжоўваецца. Вялікую частку насельніцтва (часам больш за палову, а, напрыклад, у Бешанковічах і яшчэ больш — чатыры тысячы з пяці) мястэчак, гарадоў і нават вёсак Магілёўскай архідыяцэзіі складаюць яўрэі. І іх устойлівасць да асіміляцыі ў спалучэнні з паўсюдным галавенствам у такой важнай сферы жыцця, як гандаль, развіццю беларушчыны, канечне, не спрыяе.

Галоўная ж праблема — традыцыйна больш высокае становішча ў касцёле польскай мовы. Так, тыя ж замошскія вернікі, ахвотна ўжываючы дома беларускую, у касцёле аддаюць перавагу польскай. У свой час

замошскі пробашч Багдановіч зрабіў спробу абеларусіць парафіяльнае жыццё, ды новаўвядзенне трывала нядоўга...

Кволы прамень надзеі, аднак, канчаткова не згаснуў. У тым жа выніковым раздзеле 1-й часткі «Нашых касцёлаў» аўтары заўважаюць: «Беларуская мова толькі ў апошнія гады пачынае развівацца (здабываць належныя пазіцыі ў касцельным жыцці. — Ф. С.), беларуская кніга пачынае знаходзіць месца на паліцах бібліятэкі, але толькі сярод людзей заможных, абывацеляў і інтэлігенцыі — няма яе яшчэ ў хаце вяскоўца». І гэта пры тым, заўважым, што абсалютную большасць вернікаў-католікаў у архідыяцэзіі (32633 з 50159) складаюць менавіта беларусы.

Што да тэмы ўзроўню адукаванасці (граматнасці) нашых продкаў, дык, паводле аўтараў «Нашых касцёлаў», самымі пісьменнымі з вясковых парафіянаў на абшарах Магілёўскай архідыяцэзіі былі вернікі памежнага Прыдзруйска. «Усе тут умеюць чытаць. Жанчыны ўсе, а з мужчын — пераважная большасць». Зразумела, не на апошнім месцы ў гэтым плане былі і католікі буйных гарадоў: Віцебска, Полацка, Оршы. А вось, да прыкладу, у Лепельскім дэканате, быццам насуперак наяўнасці тут дыхтоўных касцёлаў, «траціна дзяцей ледзь умее чытаць...» Выключэнне — усё тая ж Ула, дзе становішча нашмат лепшае дзякуючы старанням пробашчаў Юрыя Мотуза⁵, які асабіста вучыў парафіянаў чытаць, пазней — Уладзіслава Мяжвінскага⁶. Менавіта ў гэта мястэчка, паводле ксяндза Адама Станкевіча, любіў прыезджаць з Полацка з беларускімі казанямі ксёндз Францішак Будзька, спадкаемца справы знакамітага беларусізатара Касцёла мяжы XIX–XX стст., біскупа-суфрагана Магілёўскай архідыяцэзіі Стафана Данісевіча.

Рэклама газеты «Беларус» і іншых беларускіх выданняў на адной са старонак швыткаў серыі «Нашы касцёлы». 1913 г.

Калі ж параўноўваць узровень адукаванасці тагачасных католікаў з узроўнем праваслаўных, што, безумоўна, на тутэйшых абшарах колькасна пераважаюць, то, на думку тых жа аўтараў, перавага, канечне, будзе на баку першых. А калі казаць аб прысутнасці на старонках выдання ўласна беларушчыны, дык яна прадстаўлена тут у той ступені, якой дастаткова, каб толькі збольшага зразумець, пра які край ідзе размова. Гэта, па-першае, вытрымкі з выказванняў жыхароў пэўных мясцінаў пра родную мову. Па-другое, перадрук лацінаю беларускай народнай песні «Цераз двор зялёненькі...» з нотамі А. Грыневіча са збору «Беларускія песні» ў якасці ілюстрацыі да тэмы беларускага жыцця ў раздзеле «Беларусь». І там жа, мабыць, з мэтай праілюстраваць адмет-

насць нашай мовы, — пара сказаў з «Пана Тадэвуша» А. Міцкевіча. Па-трэцяе, абвестка пра выданне ў 1913 г. у Вільні беларускамоўнай газеты для беларусаў католікаў «Bielarus» і пра магчымасць набыць пры рэдакцыі беларускія каталіцкія (лацінкаю) выданні «Кароткая гісторыя святая», «Кароткі Катэхізм», «Бл. Андрэй Баболя» і інш.

Праблема нацыянальнай самідэнтыфікацыі нашых продкаў-адзінаверцаў аўтарамі серыі «Нашы касцёлы» наўпрост не разглядаецца, але і тых ускосных фактычных прыкладаў ды звестак, што яе выяўляюць і адлюстроўваюць, дастаткова, каб скласці меркаванне, як бачылася яна ім больш за 110 гадоў таму, і, магчыма, на ўласны актыўны, дзейсны ўдзел у працы на ніве айчыннага нацыябудаўніцтва натхніцца.

Літаратура

1. Баркоўскі, А. Беларусь ксяндза Жыскара / А. Баркоўскі // Наша вера, 2006. — № 3 (37). — С. 67–68.
2. Станкевіч, Адам. Беларуская мова ў святых ад пачатку XX веку да расейскай рэвалюцыі 1917 г.: выбранае / Адам Станкевіч. — Мінск: Кнігазбор, 2008. — С. 146–154.
3. Nasze Kościoły. — Т. I, część 1: Archidiecezja Mohyłowska: Mohylowszczyzna / opracowanie red. L. Paluszkiwicz-Horubala; skanowanie oryginału A. Dybowskiego. — Repr. wyd. 1913 r. Nasze Kościoły: Archidiecezja Mohyłowska / ułożyli i wydali ks. D. Bączkowski, ks. J. Żyskar. — Warszawa: Biblioteka narodowa, 2001. — Wprowadzenie. S. 30–32; 101–120.
4. Nasze Kościoły. — Т. I, część 2: Diecezja Mińska / opracowanie red. L. Paluszkiwicz-Horubala; skanowanie oryginału A. Dybowskiego. — Repr. wyd. 1913 r. Nasze Kościoły: Archidiecezja Mińska / pod red. ks. J. Żyskara. — Warszawa: Biblioteka narodowa, 2001. — S. 208–212.
5. Nasze Kościoły. — Т. I, część 3: Archidiecezja Mohyłowska: Witebszczyzna / opracowanie red. L. Paluszkiwicz-Horubala; skanowanie oryginału A. Dybowskiego. — Repr. wyd. 1913 r. Nasze Kościoły: Archidiecezja Mohyłowska / pod red. ks. J. Żyskara. — Warszawa: Biblioteka narodowa, 2001. — S. 357–444.

¹ Апошні з раённых цэнтраў тэрыторыі Віцебскай дыяцэзіі, дзе да нядаўняга часу не было сталай каталіцкай святыні. Новы касцёл Святой Тройцы, пабудаваны тут на месцы разбуранага ў 1962 г. даўнейшага, кансакраваны 17 верасня 2022 г. У 1919–1921 гг. пробашчам тутэйшай парафіі быў ксёндз Аляксандр Астравіч (паэт Андрэй Зязюля), які памёр у 1921 г., пахаваны на мясцовых могілках.

² Цяпер аграгарадок у Шклоўскім раёне Магілёўскай вобласці.

³ Цяпер Лепельскі дэканат Віцебскай дыяцэзіі.

⁴ Вялікая колькасць, мноства (разм.).

⁵ Працаваў у Уле ў 1856 і 1864 гг. Даты нар. і смерці аўтарамі не падаюцца. Пахаваны пры фундаменце касцёла святой Барбары ў Віцебску.

⁶ Працаваў у Уле ў 1901 г. Даты нар. і смерці аўтарамі не падаюцца.

Сляды на першым снезе...

Светлай памяці Яна Чыквіна

Усе мы — дзеці Божыя... Так нечакана выплыла з глыбіняў свядомасці думка сярод першага ў гэтым годзе снегападу, якім неба асвятліла цёмны восеньскі вечар, спачуваючы тым, хто застаўся... Хоць увогуле я думала пра тое, што цяпер перш чым кантактаваць з кімсьці незнаёмым, абавязкова імкнешся высветліць, што чалавек думае пра сённяшняю сітуацыю ў свеце, і калі вашыя думкі не супадаюць, то імкнешся дыстанцыявацца... Бо паменела даверу да людскога свету, хоць усе мы — так ці інакш — дзеці Божыя...

О, каб убачыць нябачнае бачанне Бога — Як смерць сама ад смерці сваёй памірае! — так хацеў бачыць Ян Чыквін...

Трапілася нядаўна на вочы: «Сапраўднае ні з чым не спрачаецца, ні перад кім не выстаўляецца, нічога нікому не даказвае і нават параўнанняў, якое яно, не мае. Як цвіце дрэва, як свеціць сонца, яно ё с ц ь, і таму, што яно ёсць, ландшафт рэчаіснасці мае змест і аблічча». Гэта Алесь Разанаў. Але сапраўднае несумненна ўсведамляе сваю сапраўднасць, таму і не засяроджваецца на тым, што называюць «марнасцю марнасцяў». Таму і балюча, нават калі прымаеш непазбежную хаду жыцця, калі ў свеце менее сапраўдных творцаў, найперш тых, з якімі звязваюць цёплыя чалавечыя і творчыя стасункі.

Першая кніга Яна Чыквіна знайшла мяне ў «Кнігарні пісьменніка» ў пачатку 1990-х. Гэта была «Кругавая чара», якая зацікавіла не толькі зместам, але і формай, выдатнымі ілюстрацыямі і той асаблівай «эстэтычнай чысцінёй», на якую пазней звярнуў увагу мой калега па аспірантуры Анатоль Раманчук. Тэмай дысертацыі ён абраў творчасць беларускага паэта з Беласточчыны. Аднак мне не хочацца засяроджвацца на навуковых фармулёўках, на вызначэнні асаблівасцяў паэтычнага свету Яна Чыквіна. Пра гэта сказана дастаткова, і будзе сказана яшчэ і яшчэ. Мне хочацца гаварыць пра іншае... Хтосьці слушна сказаў, што не ўсе творцы раўназначныя сваёй творчасці, але ў Яна Чыквіна ўсё гарманічна спалучылася на аднолькава ўзнёслай вышыні.

У Мінску мы сустрэліся толькі адзін раз — у 1998 годзе на абароне доктарскай дысертацыі Галіны Тварановіч, якая ў хуткім часе стала жонкаю паэта, яго надзейным сябрам і паплечніцаю але тады было толькі павярхоўнае знаёмства. Прайшоў час, і ўжо па-сапраўднаму мы пазнаёміліся на

беластоцкай зямлі, калі ў 2011 годзе разам з галоўным радэктарам часопіса «Наша вера» Хрысцінай Лялько былі ў гасцях у Літаратурнага аб'яднання «Белавежа». У Супраслі. У Беластоку і Бельску. Пачатак траўня, зямля квітнела, і гэтае падарожжа пакінула незабыўнае ўражанне. Прымалі нас цёпла і гасцінна, асабліва ў Бельску, у доме Яна Чыквіна і Галіны Тварановіч.

Можна камунікаваць наўпрост, а можна — праз тэксты. У мяне шмат кніг спадара Яна, многія — з дарчымі надпісамі. І гэта не толькі паэзія, але і проза, і літаратуразнаўчыя даследаванні. Заўсёды радавалася, калі нашыя тэксты сустракаліся на старонках «Нашай веры».

Ёсць «літаратура сведчання», якая мае пэўныя крытэрыі (крытыкі, напрыклад, называюць Дантэ першым паэтам сведчання, гаворачы пра «Боскую камедыю»), аднак, можа быць, сама паэзія і ёсць сведчаннем у шырокім сэнсе слова. Сведчанне зямнога шляху чалавека і яго пошуку ісціны, яго спасціжэння прысутнасці Бога ў свеце. Вершы — як сведчанне.

Паэзія Яна Чыквіна змушае мяне разважаць над тым, як вершамі мы сведчым сваё існаванне. Свой шлях у неспазнанае.

Калі пачалі выдавацца «Тэрмапілы», мне адразу захацелася стаць іх аўтаркай. Так і адбылося, і я гэтаму вельмі рада. Шкада, што ў гэтым годзе «Тэрмапілы» не выйшлі...

Светла згадваецца канферэнцыя ў Беластоку з нагоды 60-годдзя «Белавежы», на якую былі запрошаны з Беларусі многія вядомыя даследчыкі літаратуры і самі літаратары з Падляшша, шматлікія віншаванні спадара Яна, вялізны букет ружаў ад беларускага консульства...

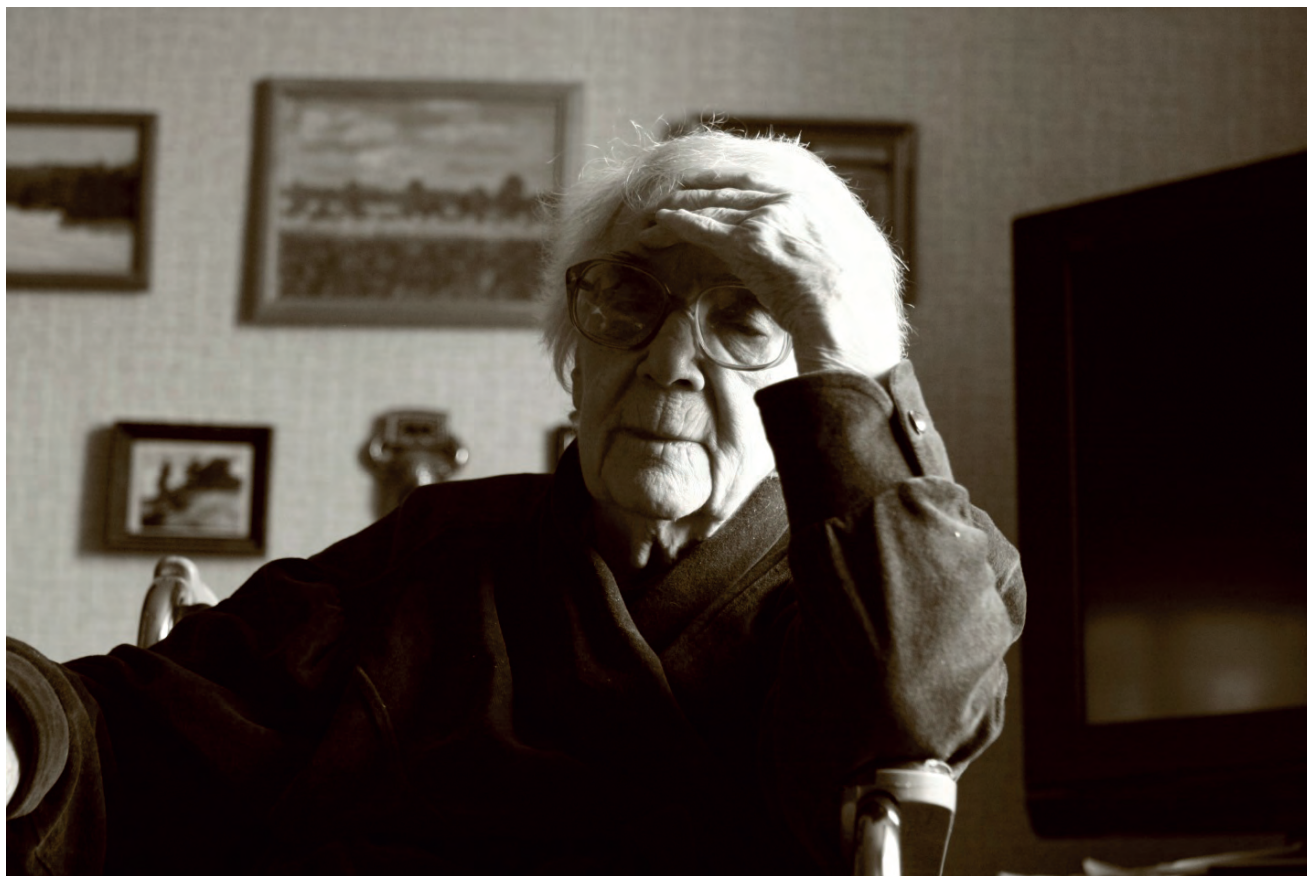
Рада, што паспрыяла таму, каб вершы Яна Чыквіна з'явіліся ў анталогіі беларускай паэзіі, якая выйшла ў Італіі ў 2020 годзе.

*Я быў з травы і з плюскату вады
і з першых безыменных подыхаў вясны,
і з мройных напеваў, і сноў маладых.
За мною беглі мае сляды...*

Адшыоў у вечнасць выдатны паэт. Адшыоў ад нас выдатны чалавек.

Сляды бягуць па першым лістападаўскім снезе...

Аксана Данільчык

Фота Сяргея Скібінскага.

Гэты невялічкі Мамін абразок быў выпадкова знойдзены сярод яе нешматлікіх, што засталіся, рукапісаў. Увесь час, калі паступова друкаваліся часткамі кнігі яе аўтабіяграфічнай тэтралогіі «Пачакай, затрымайся...», чытачы пыталіся: «А што было далей з яе гераіняй Ганькаю?» Так паступова і пісалася кніга, гарталіся старонкі ўласнага жыцця. А неяк Мама з невясёлаю ўсмешкаю сказала: «Засталося толькі напісаць раздзел «Памерла Ганька»...» Дык вось, напэўна, роздум пра завяршэнне свайго жыццёвага шляху і падвёў яе да напісання гэтай старонкі...

Прапаную часопісу «Наша вера» гэтае яе кароткае развітанне.

Уладзімір Васілевіч

Алена Васілевіч

ВЯРТАННЕ

Сон

Першая стрэла мяне мама.

Разагнулася і адной рукой абাপіралася на перакладзіну крыжа, другой — «казырком» — засланяла адвыклыя ад святла вочы. Стаяла гэтак, узірлася і смутна пазнавала мяне і не пазнавала. А я пазнала яе адразу — нібыта яна толькі ўчора ці пазаўчора пайшла з нашае хаты. Толькі была яна не ў тым новым шэрым плацці, якое прасіла пашыць на смерць ёй цётку Яўгеніху, а як на даўняй, яшчэ дзявочай яе, фотакартцы, дзе яна стройная, у зграбнай доўгай шарсцяной спадніцы «са шчотачкай» на падоле і ў блузцы з брыжастым каўнерыкам і манжэтамі сядзела за маленькім столікам, а на століку ляжала гронка бэзу. І на нагах у яе — на тым здымку — былі вузенькія туфлікі з банцікамі. Сядзела тоненькая, усмешлівая і зусім маладая. І мяне тады яшчэ не было на свеце.

— Хто ж гэта, ніяк не пазнаю... — Мама нікавата варушыць у руцэ сцяблінку агністай канюшыны — канюшынай і ландышамі ў гэту першалетнюю пару ўсыпаны ўсе могількі — і нібыта саромеецца, што ніяк не пазнае ў маім абліччы нешта ёй вельмі блізкае і знаёмае.

— Мамачка, гэта ж я...

— Няўжо ж гэта ты, дзеткі?.. Я ж цябе зусім маленькую пакінула.

— Дык столькі ж гадоў мінула! У мяне ж самое дзеці ў гэтакім ужо ўзросце, як ты. А мае ўнукі таксама ўжо старэйшыя за мяне тую, якую ты пакінула.

— Не, дачушка, ні за што не пазнаю я цябе...

— Дзіва, што не пазнаеш. Цяпер яна ўжо ўсё роўна як твая маці, а ты яе дачка.

Я азіраюся: з-за старое бярозы да нас з мамай ідзе мая стрыечная сястра Саша. Я гадавалася ў яе, як памерла мама.

— Гэта і ты, галубка, выбралася ўжо сюды, да нас? — не цешыцца і не смуткуе — пытаецца Саша.

— Хіба ж не пара, Сашка?.. Вы ўсе тут ужо вунь калі сабраліся, а я ўсё адкладвала, цягнула...

— Невяліка ў нас тут уцеха, каб вельмі спяшацца сюды, — заўважае Саша, узіраючыся ў мяне. — А ты не вельмі і змянілася з таго часу, як я цябе

бачыла апошнім разам. Галаву толькі, як снегам замяло...

— Як вам усім тут? — пытаюся я, усё яшчэ не маючы адвагі канчаткова пераступіць нябачную тую мяжу, за якую і я застануся ўжо з імі. Застануся назаўсёды.

— І праўда, дачушка, лепей бы ты не спяшалася да нас. У гэта наша маўчанне і змрок...

Я гляджу на сваю маму. Які пакорны ў яе позірк. З-пад жалобнага шаўковага шалю выбіваецца цёмная пасмачка валасоў. Мама такая яшчэ маладая... Апошні гарачы жывы боль пранізвае мае грудзі.

Няўжо, калі і я пераступлю мяжу, якая ўсё яшчэ нас падзяляе, няўжо і мяне таксама абступяць толькі змрок і маўчанне?

І я ўсё запавольваю і запавольваю свой крок.

— Валодзя і Міша захочуць з табой пабачыцца, — кажа Саша.

Валодзя і Міша — Сашын гаспадар і швагер — займелі сабе тут кватэры зусім нядаўна. Ім, абодвум, наўрад ці такая жаданая тутэйшая дамоўка. У абодвух яшчэ хапала справаў за гэтай агароджай.

— Мішу каб хто якога чытання ды навін з газет і тэлевізара прынёс сюды. Яму без гэтага тут, сярод нас, як нікому іншаму, сумна, — кажа Саша.

— А твайму Валодзю — касу хіба ці каб граблі. Толькі ён некалі і абкошваў нас тут штолета. Абкосіць усё да травіначкі, зграбе, а пад восень зноў усё зелена, усё прыгожа...

Так яны гамоняць між сабою, мама і Саша — пра сваё тутэйшае, звычайнае — у іх. Як мы пра сваё — па той ужо бок, куды ў мяне няма ўжо зваротнай дарогі.

А тут шумяць старыя бярозы, у голлі бесклапотна перагукваюцца птушкі і маўчаць, нема маўчаць сівыя пахільныя крыжы. І я вяртаюся сюды. Вяртаюся назаўсёды.

Ці вартае XXI стагоддзе Францыска Скарыны, альбо Летуценны пакутнік доктар Раўс

Калі мае сябры чуюць запрашэнне на спектакль «Кар’ера доктара Раўса» (а я запрасіла на яго амаль кожнага свайго знаёмага), яны заўважна расчароўваюцца, пачуўшы, што пастаноўка прысвечаная Францыску Скарыну — чалавеку з чорна-белай гравюры ў падручніку па літаратуры, чалавеку з высока ўскінутымі бронзавымі рукамі з-пад Нацыянальнай бібліятэкі, чалавеку, імя якоганосяць шырокія шэрыя вуліцы ў шматлікіх гарадах. Што можа зацікавіць нас у асобе героя XVI стагоддзя, гісторыя жыцця якога ўжо даўно сталася кананічнай легендай, высечанай на каменных пастаментах?

Цікава, што амаль першае, што бачыць глядач, калі трапляе

ў невялікую цёмную залу Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, які знаходзіцца на вуліцы Крапоткіна ў Мінску, — гадзіннік з чырвонымі лічбамі «1515», які адмярае час над сцэнай. Гэта вельмі важны элемент, бо на працягу ўсяго спектакля толькі гэты гадзіннік і будзе вяртаць нас у XVI стагоддзе, у сапраўдны кантэкст жыцця Францыска, доктара з Полацка. І мы будзем губляцца ў стагоддзях не толькі таму, што рэчаіснасць Новага часу па-майстэрску пераплеценая драматургам (В. Марціновіч) і рэжысёрам (А. Гарцуеў) са словамі і дэталямі нашай штодзённасці, але і таму, што сама асоба галоўнага героя нібыта будзе выпадаць са свайго часу, незаконна вандру-

ючы ў гістарычнай прасторы. Не раз за спектакль можна будзе адчуць дзіўную думку: Скарына апярэдзіў свой час і нарадзіўся значна раней за тую эпоху, у якой яму не было б месца. І здаецца, пры чым тут мы? А пры тым, што мы апынаемся перад своеасаблівым выклікам: гісторыя на сцэне задае нам пытанне «ў лоб»: а ці магло б XXI стагоддзе прыняць Першадрукара? Ці мы, прайшоўшы школу сусветнай гісторыі, сталі тымі, сярод каго геній і прарок Скарыны быў бы прынятым і шанаваным?..

У «гістарычна недакладнай трагікамедыі» «Кар’ера доктара Раўса» Францыск Скарына паўстае перад намі не мужным героем, не шаблонным шанаваным вынаходнікам, а летуцен-

ным пакутнікам, які, не маючы асаблівых фінансавых і тэхнічных магчымасцяў, мае выразнае пакліканне — выдаваць кнігі. Падобна да біблейных прарокаў, якія змагаліся са страхам і няўдачамі, ідучы за святлом Праўды, Скарына пракладвае свой нялёгкі шлях праз адмовы і насмешкі тых, хто, здаецца, мусіць падтрымаць яго. У Кракаве яго вінавацяць у тым, што ён «недастаткова паляк», у Вільні — што «недастаткова хрысціянін», у Маскве ўвогуле забіраюць літары для набору і паляць ужо надрукаваныя кнігі.

У сваім імкненні друкаваць Біблію на роднай мове асветнік падобны да Апосталаў, якіх Бог надзяляе дарам прапаведання на мовах людзей, да якіх пасылае іх. Хоць на працягу ўсяго спектакля, скітаючыся па Еўропе, Скарына амаль безвынікова спрабуе неяк зразумець і растлумачыць сабе і іншым, кім з'яўляецца і адкуль паходзіць («нібыта слова такога яшчэ не прыдумалі»),

унутрана ён упэўнены ў тым, што словы, закладзеныя ў яго вусны на Радзіме, гэта менавіта тыя словы, якімі Бог хоча быць абвешчаны на маленькім кавалку Полацкай зямлі. Так у XVI стагоддзі Францыск Скарына змагаецца за тое, каб Божае слова друкавалася для людзей на іх роднай мове.

Спрабуючы выканаць сваю асветніцкую місію, рамантык-вынаходнік Скарына праходзіць праз шматлікія «кабіне-ты», сустракаецца з мноствам людзей, але амаль паўсюль яго прымаюць адныя і тыя ж «героі». У іх кожны раз новае імя і роля, але кожны раз яны становяцца на шляху Першадрукара проста таму, што Скарына відавочна больш пісьменны, больш свабодны і больш летуценны, чым яны. Так, у XVI стагоддзі невукі і абывацелі, надзеленыя ўладай, становяцца на шляху асветы і духоўнага развіцця грамадства.

Перад зачыненымі дзвярыма,

на турэмным ложку, асветлены вогнішчам сваіх кнігаў, Скарына застаецца верным справе, якую ўвесь спектакль беражліва ўзрошчвае, нібы маладое дрэўца. У канцы, прамаўляючы свой знакаміты маналог («Як звяры, што блукаюць у пушчы, ад нараджэння ведаюць сховы свае...»), ён пранізліва глядзіць у залу і нібы пытаецца, ці можа ён сысці са сцэны, са старонак сваіх кнігаў і стацца часткаю нашага сучаснага грамадства? Ці сапраўды мы тыя, дзеля каго ён цярыліва захоўваў свае металічныя літары, каб потым цярыліва збіраць з іх пацеры Божага слова?..

Пасля спектакля акторы (без лішніх словаў, цудоўныя!) сыходзяць са сцэны, гледачы пакідаюць залу, але ў паветры застаецца апошняе, самае важнае пытанне: ці дарасло XXI стагоддзе да Францыска Скарыны? Ці можа яму яшчэ пачакаць свайго часу ў камені і бронзе?..

Паліна Грыб

Паліна Грыб — культуролог. Нарадзілася ў 1996 годзе ў Жодзіне. У 2019 годзе скончыла магістратуру Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Займаецца даследаваннем беларускай літаратуры, тэатра, сакральнага мастацтва. Працуе ў Мінскім дзяржаўным палацы дзяцей і моладзі.

Анатоль Брусевіч

Прастора праўдзівага слова

Да 85-годдзя з дня нараджэння Дануты Бічэль

Калі згадваць пайменна тых выбітных людзей, што стаяць ля вытокаў сучаснай, крэатыўнай, свабоднай духам Гародні, асабліва літаратурнай, то найпершаю будзе Данута Бічэль. Выступаючы і ў друку, і перад публікаю з арыгінальнымі вершамі, з цікавымі перакладамі, з праязачнымі тэкстамі, у якіх таксама жыве моц паэзіі, Данута Янаўна заўсёды стварала і стварае вакол сябе магутнае паэтычнае сілавое поле, здольнае прыцягваць нават самых далёкіх ад мастацтва людзей. Гэты феномен не проста растлумачыць, расклаўшы па рацыянальных палічках, бо ў яе асобе ўсё сышлося: і самабытны пісьменніцкі талент, і прыродная мудрасць, і жаночая харызма, і далікатнасць, і хрысціянская любоў да бліжняга, якую не падрабіш і якая вабіць найперш людзей адзіночкі. А лепшыя беларусы заўжды былі такімі — адзінокамі выгнанцамі адусюль, адкуль асобных прадстаўнікоў суседніх народаў цяжка альбо і немагчыма выгнаць: са сваёй зямлі, з уласнай гісторыі, з еўрапейскай культурнай прасторы, з памяці нашчадкаў... Для іх «паэтка айчынная», як трапна назваў Дануту Бічэль Анатоль Сыс, такі ж выгнаннік ва ўласнай Айчыне, складала пацеркі кніг, збірала па крупінках Музей Максіма Багдановіча ў Гародні, каб кожны асірацелы беларус змог спазнаваць цяпло Радзімы, прытуліцца да Слова, адчуць сябе чалавекам... Міжволі ўсплывае ў памяці верш Янкі Купалы «А хто там ідзе?», дзе фармулюецца галоўная ідэя, мэта нацыі — «людзьмі звацца». З таго часу мінула больш за сто гадоў (Купалаў маніфест быў упершыню апублікаваны ў «Жалейцы», яго дэбютным зборніку, які выйшаў у 1908 годзе), а мы ўсё яшчэ, на жаль, нясём «на худых плячах сваю крыўду». Вось чаму пераемніца лепшых традыцый беларускага вербальнага мастацтва ўслед за нашым першым народным паэтам уголас прамовіла:

*Большасць дайшла да поўнага крэсу:
тупік, зіма, долі няма — няслава турмы...
Адчыні ім, Божая Маці,
брамы прыбыткаў нябесных!
Прытулі беспрытульных,
каб адчулі сябе людзьмі.*

Шчырыя вершы-малітвы, якія гучаць са старонак многіх кніг Дануты Бічэль («На белых аблоках сноў», «Стакроткі ў вяночак Божай Маці», «Нараджэнне Езуса Хрыста, нашага Збаўцы», «Іду сцяжынаю да Бога...», «Дайсі да Каложы»

Данута Бічэль з Васілём Быкавым. Мінск. 1992 г.

і інш.), далучаюць яе паэзію да той высокай літаратуры, якую можна смела называць мастацтвам духоўным, альбо трансэндэнтным. Падобных творцаў у доўгай гісторыі еўрапейскага прыгожага пісьменства не так і шмат, хоць тэкстаў з выкарыстаннем хрысціянскіх альбо біблейскіх матываў безліч. Дарэчы, большасць з такіх вершаў, якія належаць і колішнім, і сучасным аўтарам, альбо тояць у сабе сэнсавыя хітраспляценні, «прызваныя» імітаваць адкрыццё, альбо, наадварот, — адкрыта дэманструюць убогасць, мяркуючы, што ў гэтым і заключаецца «боскасць». У адрозненне ад такой большасці, Данута Бічэль заўжды кіруе свае радкі залатым фарватарам гармоніі, таму яны «не пакутуюць» ні ад спрошчанай эмацыйнасці, ні ад празмернай інтэлектуальнай гульні. Яе паэзія застаецца спакойнай, узнёслай і светлай, нават калі адлюстроўвае горыч штодзённасці:

*Іду праз бяду на Твой голас.
Іду праз нястачу і холад.
Іду праз пакуты знямення.
Выносіць без вёсел цячэнне
ў прастору, дзе слова праўдзіва,
дзе слова і тарча, і дзіда...*

Каму, як не паэтцы, ведаць, на што здольнае слова? Так, яно можа быць і сродкам абароны, і магутнай зброяй. Праўда, вайна, няхай сабе і ў паэзіі — справа ўсё ж мужчынская. Таму і Данута Бічэль як у слове, так і ў справе застаецца хутчэй апякункай хатняга агменю, а не ваяўнічай валькірыяй. Зрэшты, не спрабуйце адабраць у нашай

Анатоль БРУСЕВІЧ — паэт, літаратуразнаўца. Нарадзіўся ў 1977 г. у Гродне. Скончыў філалагічны факультэт ГрДУ імя Янкі Купалы (1999), там жа — магістратуру (2000) і аспірантуру (2003) пры кафедры польскай філалогіі. Аўтар кніг паэзіі «Дуэль» (1992), «Падаю ў неба» (2006), «Апошні дзень» (2013), манаграфіі «Фактары беларускай культуры ў творчасці Адама Міцкевіча» (2008). Жыве і працуе ў Гродне.

З ксяндзом Мікалаем Ціхановічам. Гродна. 2008 г.

Сярод касцельнай моладзі пасля Крыжовага шляху. Гродна. 2010 г.

апякункі аб'ект апекі, паколькі канцэптуальная сфера вобразу дома ў яе вершах вызначаецца і шматграннасцю, і дынамічнасцю: дом то пашыраецца да касмічных маштабаў, то звужаецца да маленькай вясковай хаткі. Да таго ж трансфармацыі тыя адбываюцца вокалгненна, не пакідаючы ніякіх шанцаў патэнцыйным «заваёўнікам» — інтэрпрэтатам, крытыкам і даследчыкам, якія спрабуюць прызначыць для творчасці Дануты Бічэль фіксаваную паліцу ў шафе гісторыі айчыннай літаратуры. Паэзію гэтай аўтаркі цяжка суаднесці нават з канкрэтным мастацка-стылёвым кірункам, бо ў ёй шчыльна спляліся рамантычныя, рэалістычныя, мадэрнісцкія, а недзе нават і постмадэрнісцкія тэндэнцыі. Але менавіта так выглядае добрае сучаснае еўрапейскае вербальнае мастацтва, і файна, што яно яшчэ і гарадзенскае:

*Я акунаюся ў хвалі срэбраных шатаў,
у забыццё, у засень Хрыстовых стыгматаў...
паміж Асізі і Падуяй, але ў Гародні...
Шчасце святой гадзіны даецца за што мне?*

Гародні, трэба сказаць, пашанцавала не менш, чым Асізі альбо Падуі. Гэты горад стаўся не толькі цэнтрам мастацкага свету бліскучай пісьменніцы, але і рэальным месцам паломніцтва для шматлікіх шанавальнікаў усяго айчыннага. У Музей да Максіма Багдановіча (а насамрэч да Дануты Бічэль) з блізкага і далёкага свету, як матылькі на агонь, зляталіся хоць і асірацелыя, але незвычайна таленавітыя беларусы: літаратары, музыканты, мастакі, школьныя настаўнікі і іх вучні, прафесары, выкладчыкі, студэнты, рабочая моладзь, прагна да сваіх каранёў і традыцый. Шмат каго, вядома, вабілі цікавыя экспазіцыі, наяўнасць добрага музейнага фонду, які ўвесь час папаўняўся каштоўнымі экспанатамі. Але не толькі гэта прыцягвала. Пад дахам Музея наймавернымі стараннямі яго стваральніцы паўстала рэдкая для нашых усходнееўрапейскіх рэалій установа поліфункцыянальнага тыпу: з каворкінгам, дзе праводзіліся разнастайныя культурна-асветніцкія мерапрыемствы; з дыскусійным клубам шырокага тэматычнага спектру; з адукацыйнай пляцоўкай

(у гуртку «Вянок» школьнікі рознага ўзросту вывучалі творчасць Максіма Багдановіча і іншых беларускіх паэтаў, самі вучыліся складаць вершы, ладзілі спектаклі, ездзілі ў вандроўкі па знакавых літаратурных мясцінах, напрыклад, у госці да Зоські Верас); з цэнтрам грамадска-палітычнага жыцця і гарадзенскага рэгіёна і ўсёй краіны, якая на злome 80–90-х гадоў перажывала яркі перыяд нацыянальна-патрыятычнага ўздыму. Была тут і суполка, што спрыяла шэрагу запамінальных праектаў — ад выпуску легендарнай газеты «Рэанімова» да друку калектывных і аўтарскіх зборнікаў паэзіі. Паэтычнае жыццё, дарэчы, тут віравала наймацней, бо і самой гаспадыняй, натхняльніцай гэтай прасторы была паэтка ад Бога. Праз літаратурную школу, створаную Данутай Бічэль тут жа, пры Музеі, прайшлі Алесь Чобат, Эдзік Мазько, Юры Гумянюк, Юрась Пацюпа, Ала Петрушкевіч, іншыя творцы, сярод якіх быў і я... Па-рознаму склаліся нашы лёсы: нехта пакінуў заўважны след у гісторыі айчыннага прыгожага пісьменства, хтосьці сышоў у тагасвет, не пакінуўшы па сабе нават кнігі, але сваю творчую свядомасць усе яны сфармавалі пад уплывам Дануты (Дануты Янаўны) — старэйшай сястры па пяру, эстэтычнай хаўрусніцы альбо і апаненткі, літаратурнай настаўніцы, духоўнай маці. Для кожнага яна знаходзіла трапнае, патрэбнае слова і ў момант сур'ёзнай размовы, і падчас сяброўскай бяседы. А тых, што нечакана сышлі, пакінула ва ўласных творах:

*— Хто йшоў з намі да Вішнева,
нібы на той свет?
— Зміцер Кісель, Васіль Бязмен
і Едрусь Мазько, у той час невядомы паэт.*

У сённяшніх вершах Дануты Бічэль, як і раней, працягвае жыць Беларусь, у іх знітаных ў адно і цьмяныя вехі гісторыі, і светлыя далягяды будучыні. І творчая літаратурная Гародня таксама жыве, не прападае, маючы такую апякунку. Няхай жа і добры Пан Бог ніколі не пакідае наш горад і сваю Паэтку!

Аксана Данільчык — паэтка, перакладчыца, кандыдат філалагічных навук. Скончыла філалагічны факультэт БДУ (1993) і аспірантуру Інстытута літаратуры НАН РБ (1996). Аўтарка паэтычных зборнікаў «Абрыс Скарпіёна» (1996), «Il Mezzogiorno. Поўдзень» (2006), «Сон, які немагчыма забараніць» (2011), «Блюмэнштрэс» (e-book, 2018), кнігі вершаў для дзяцей «Павуцінка на агрэсце» (2005), двухмоўнай кнігі вершаў «Il canto del ghiaccio. Песня лёду» (2019, Італія). Даследуе італьянскую і беларускую літаратуры, перакладае з італьянскай мовы. Удзельнічала ў стварэнні дакументальнага фільма пра Яўгенію Янішчыц «Небяспечны талент» (2008). Разам з Віктарам Жыбулем уклала анталогію беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы» (2017). Жыве ў Мінску.

Аксана Данільчык

* * *

У меланжовых хмарах забэрсалася залатая нітка.
Залацінкі, ледзь заўважныя ў нябеснай плыні,
апускаюцца на дрэва за акном, пераплятаюцца з веццем.
Ты бачыш гэтую сувязь між паравінамі?
А я дазваляю сабе ўглядацца ў неба, вышукваць
след самалёта, такога рэдкага гэтай зімою,
а я дазваляю сабе не сумнявацца, што рукі,
працягнутыя насустрэч,
дапамогуць вызваліць сонца пульсуючае і жывое.
Яно быццам сэрца б'ецца дзесьці ў глыбінях нябёсаў,
быццам нябачны жаўрук напаўняе спевамі
наваколле,
яно забірае мой боль — адчайны і ўзнёслы,
і аддае маім крылам сілу, і шэпча — пераадолей
памяць, што кропляй вады прабівае
настойліва рэчаіснасць,
кропляю капяжоў, што з кожным падзеннем робіцца
толькі слабейшай.
Сонечны зайчык заснуў на сагрэтым плячы ненаўмысна,
ды так і застаўся са мною прытуленым вершам.

* * *

Узбярэжжа руйнуецца
ад безупынных перамяшчэнняў пяску,
хмары закручваюцца ў спіралі
над белай паверхняй мора.
Людзі плывуць, паглынаючы неба,
і душы свае нясуць
да белых крэйдавых скалаў
на супрацьлеглым баку
праліва. Дзень, і другі, і трэці
рухаецца пясок,
скажае пераламленне промняў,
апошнія мары развейвае.
Паверхня пляжа робіцца
хвалістай, і глыток
паветра ператвараецца
ў небяспечнае дзеянне.
Пясчынкі трапляюць у вочы,
на вусны, спыняюцца ў валасах.
Дагэтуль я бачыла толькі замець,
гнаную цэнтраімклівай сілай
да нейкай няўцямнай кропкі.
А гэты нясцерпны вецер
востры, нібы замах,
пранізлівы, быццам крык,
падступны і жорсткі,
быццам былы каханы.
Зграяй ваўкоў струмені пяску
нападаюць на сонца
і загрызаюць світанак.

* * *

Кожны дождж выпрабоўвае моц дабратворнай зямлі.
Падпіраючы раму акна спаціфілумаў —
кветкай «жаночага шчасця» —
раптам задумалася: хто і пра што здагадаецца,
ці расчытае гэты пароль?
Мне застаецца толькі здагадацца: дождж, ну і дождж.

Гэта не Блюменштрэсэ, гэта — вокнамі ў свет.
Адсутнасць крытычнага мыслення — толькі выток
праблемы.

А вынік? Голуб лясны адгукаецца з гушчы лістоты,
каб нагадаць: нябачнае нам існуе побач з намі.

Дождж, ну і дождж, хтосьці мерае лужыны,
хтосьці
глядзіцца ў прасвет
паміж хмараў, няўпэўненых
у магчымасці выканаць місію. Ведаю час твой, але
не спяшаюся рукі насустрач табе распрасцерці.

Дождж, ну і дождж...

* * *

Голкі самотных сосен сшываюць памяці лапіны
з простым жыццём клапатлівага вечнага лесу.
На скуры пакінутых дрэваў множацца драпіны,
вырубкі зарастаюць хмызамі, каб зберагчы падлесак.

Лётам раптоўнай савы над некранутай
сунічнай палянаю,
дзе ўсімі адценнямі лайма трава аksamіціцца,
у легкаплаўкім духмяным святле таямніцай нязнамаю
сэрца маё зацыроўвае ранак нябачнымі ніцямі.

* * *

Густая цёмная зеляніна ўвечары напрыканцы жніўня
паглынае святло, што сочыцца з вершалінаў.
Праходзяць перад вачыма тры векі жанчыны
і хутка будзе чацвёрты — катора пара...

Пусты і бязлітасны час, пад якім астывае зямля.
Вачніцы палёў запаўняе пунцовасць нябёсаў,
і той карабель, што павінен быў з гавані выйсці,
не зрушыўся з месца пакуль ні на мілю.

Ёсць вецер, які задзьмувае надзеі ў даверлівым свеце,
вось так і навучышся жыць — за імгненнем імгненне.
Ты так не жыла ніколі, а можа павінна
жыць толькі так — не ўглядаючыся за далягляд?

Густая цёмная зеляніна схвае ўсе пуцявіны.
Ёсць слова «проста», але нішто не проста і не адзіна.
Вечарам рыбы ўзлятаюць над рэчкай на хвілю,
блішчаць пад апошнім промнем іх срэбныя лускавіны.

* * *

Залатымі шпорамі ў бокі аблокаў
вершнік прыспешыў іх лёт,
вызваляючы неба прастору.
Вокны паспрабавалі распрануцца,
агаляючы душы пакояў,
але фіранкі, плямістыя ад ценяў лісцяў,
не прапусцілі гарачае святло.

Белая чапля застыла ў зялёнай вадзе
між зарослымі берагамі.

І ты, збіральнік скарбаў,
стваральнік сюжэтаў,
спыніўся на прагрэтым схіле,
дзе былі сосны і яблыні,
і яблыкі клаліся на сухія сцяблінкі травы,
а сосны вакол касцёла,
між якімі расклаліся могількі,
жывілі паветра водарам смалы.

Белая Божая птушка,
што стаяла ў зялёнай вадзе,
знікла раптоўна ў паўдзённай спякоце.

* * *

Ці то заходзіць чырвонае сонца,
ці то ўзыходзіць чырвоная поўня —
расплюшчыш нарэшце вочы,
адшпіліш рамяні бяспекі,
а ўяўленне, дэфармаванае вышынёй,
не можа вызначыць розніцу,
і далягляд разумееш
толькі дзякуючы чырвонаму фону.

Нават зоркі распусціліся
ў нечаканым атраманце,
якім напішуцца словы,
вызваленыя нябёсамі.

Добра рухацца
на крэйсерскай вышыні,
нявызначанасць на пару імгненняў
нястрашная, а вакол —
рэпетыцыя вечнасці
ці то пад чырвоным сонцам,
ці то пад чырвонай поўняй.

Леанід Дранько-Майсюк

Самсон, Панчыха і Сівачок

Апавяданне

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК — паэт, эсэіст. Нарадзіўся ў 1957 годзе ў Давыд-Гарадку. У 1982 годзе скончыў Маскоўскі літаратурны інстытут імя М. Горкага. Працаваў у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Выдаў кнігі паэзіі «Вандроўнік» (1983), «Над пляцам» (1986), «Лагодны промень раніцы» (1988), «Тут: Вершы, паэмы, эсэ» (1990), «Гаспода» (1998), «Паэтаграфічны раман» (2002), «Вершы. Каханне. Проза» (2003), «...Натуральны, як лінія небасхілу». Архіўная аповесць пра Максіма Танка (2017), «...Усе бачылі нястачу віна...». Аповесць пра Адама Станкевіча (2020) і інш. Жыве ў Мінску.

1

Стары сталяр Самсон жыў удаўцом.

Ён меў трохі грошай, а найперш сваю хату, сваю сталярню і стальмашню з абозняю, якія засталіся ад ягонага бацькі-стэльмаха.

Самсонава жыццё паволі сунулася да магільнага пяску, і з работаю таксама ўжо выходзіла справа швах.

От ён рабіў куфар для нарванай¹ Малейчыхі, але так і не дарабіў, бо гэтая авечка раптам перадумала і заместа куфра захацела з Малейкам сваім кволым узяць у мэблевым гатовую фабрычную шафу.

Самсон мусіў быць аддаць задачу², і недароблены куфар, накрыты да самых жалезных колаў пыльным радном, застаўся ўкамянела стаяць у ягонай сталярні.

Трэба сказаць, што чалавек ён трывалы, але апусціў рукі, бо пасля Малейчыхі ўсё, здаецца, скруцілася для яго ўраз.

Без ніякае патрэбы калыхаўся з кута ў кут па непрыбранай хаце, а то як прыбіты сядзеў на ўслончыку ў прыціхлай сталярні, курыў, страсаючы попел у смаловыя стружкі.

Самы час узяцца б яму за пляшку, але да чаркі, дзякаваць Богу, не цягнула — наогул жа ў сваім доўгім жыцці не лез чорту ў зубы, шанаваўся...

Людзі бачылі: дзень пры дні ён туптаў па сваім двары як сам не ў сабе, часам улазіў калі ў стальмашню, калі ў абозню. Выносіў адтуль на сонца то кола, то аглоблю, то глабіну, то ржавую атосу,

то доўгі санны полаз і, крыху памеркаваўшы, пакруціўшы вынесенае ў руках, заносіў назад у стальмашню і абозню гэтае не патрэбнае ўжо багацце.

Губляўся чалавек, шукаў і не знаходзіў ратунку.

Калі ж трохі душэўная незразумеласць адпускала, браўся за песню і пачынаў яе ціха, ды ўсё марна, бо нават і горкая песня захліпалася, не йшла з душы. Тады зноў закурваў і думаў пра сваю жонку, нябожчыцу Варвару, кабету ярую, успамінаў яе ядавітыя словы: «Наступіць чорны вол і табе, Самсоне, на ногу, тады пабачыш!»

Мела Варвара сэрца на свайго чалавека, таму і сказала тады гэтак, не пажыўшы ў замустве яшчэ і паўгода. За сваю маці пакрыўдзілася. Аднаго дня малады гарачы Самсон вытурыў яе маці, сваю цешчу, за дзверы. За што? За доўгі язык, а найперш за тое, што лезла ў Самсонаву кішэню — вельмі ж хацела знаць, колькі ён зарабляе, ці не хавае ад яе любай дочухны грошы.

Варвара пражыла з Самсонам усе свае дні, але так і не даравала яму сваёй крыўды.

Даўно тое было, а што цяпер? Карціна, здаецца, тая ж, толькі крыўды болей, — а крыўда яна нязбытная.

Дзень бег у ноч, ноч бегла ў дзень, рэшта жыцця бегла ў нежыццё, і Самсон у душы праклінаў усё на свеце, а найбольш кляў дурную Малейчыху: каб ты скіпела³, зараза такая! А як па-іншаму пра яе скажаш, калі з таго часу, як яна адкінулася, не захацела браць куфар, вялікую работу як вадою змыла. І Малейка яе — не чалавек, ануча! Усё жыццё не можа ёй рот заткнуць! Куды яна, туды і ён, а трэба — куды ты, туды й яна! А як не, не йдзе за табою, робіць па-свойму, то тады жонку ўпартую трэба вучыць пугаю...

Дык вось, пасля Малейчыхі да Самсона заходзілі хіба што па драбязе якой: каму аконную раму паправіць, каму старую паліцу паднавіць, каму клямку прыладзіць, а што самае большае прасілі, то гэта склёпа⁴ збіць.

А па куфры ніхто не йшоў, і Самсон усё адно як захварэў, спакой пакідаў яго, дужасць таксама, ён схуднеў, ажно бакі яму ўвабрала, і на сябе сталяр, здаецца, махнуў рукою — тыднямі з плячэй кашулю не сцягваў.

Мог бы хадзіць за пчоламі, мог бы глядзець каня, мог бы даваць парасяці, але ў яго не было ні пчолаў, ні каня, ні парасяці — толькі недароблены заняхаёны⁵ куфар стаяў у сталярні, накрыты да самых жалезных колаў пыльным радном...

Шчасце, аднак, зрэдку блукае па свеце! Да старога ўдаўца прыйшла старая ўдава. Да Самсона прачыніла дзверы Панчыха — у сваёй заўсёднай пуховай хустцы і ў бітых валёнках, у якіх ногі як у печы.

— Ты ўжэ, Самсонко, зробі мне кухра... Ні могу я жыць бэз кухра! — чуючы, як раптам занялі ногі, Панчыха паклала на стол задачу.

Самсон сказаў толькі адно слова:

— Зроблю!

Задачу не ўзяў.

2

Куфар у Панчыхі забрала яе дачка Нінця і, здаўшы ў багажны вагон, звезла ў Мінск.

Нінця маладзіца добрая, але крыху шалапутная, пуставатая, праз гэта ж і развядзёнкаю жыла.

«Навошта ёй здаўся куфар?! — круціла галавою Панчыха. — Лепей бы сабе чалавека пуццячага⁶ пашукала! Майстра! Такога, як бацька! Панч умеў і чобаты пашыць, і бочку зрабіць! А то жыла з гэтым бяспуцькам, які ні ў кола ні ў мяла! Забагацела ад яго бязрукай работы! І зноў жа ў старасці з кім будзе? З дачкою? Сонечка вырасце і пакіне яе, таму ў старасці адна будзе...»

Дык навошта ёй куфар спатрэбіўся? Хто яго ведае. Дзівачка Нінця проста сказала, што куфар ёй трэба і ўсё тут, і маці паслухалася, а рахамонне⁷, што гадамі ляжала ў куфры, асабліва не разбіраючы дзе што, упхнула зверху ў скрыню.

Мінуў дзень, другі, трэці, і на душы нядобра стала, неспакойна зрабілася, холад нейкі пайшоў, бо хата без куфра, як і не хата! І зноў жа прасценак паміж вокнамі, дзе стаяў куфар, сіроча апусцеў, адразу паказаўся і цьмяным, і закінутым. Хацела паставіць туды вялікі фікус, але як паставіць? Перанесці — і сіл няма, і ногі баляць, а цягнуць па падлозе, падлогу шкада!

Пра швейную машыну — колішні «Зінгер» — няма што й казаць, каб гэта самой уперці туды.

Каб супакоіць сябе, пайшла на базар пачуць, што новага ў свеце робіцца, і каля зачыненага кіёска ўбачыла двух салдацікаў — яны прагна глядзелі на каляровыя фотаздымкі артыстак, якія зіхацелі ў вітрыне.

— Дзеткі мілыя, — здагадалася папрасіць, — памажыце швейную машыну перанесці!

Салдацікі паслухаліся, адсунуліся ад вітрыны, пайшлі ўслед за старой і дзівіліся, ідучы, з яе цёплай хусткі і валёнак — не зіма ж!

Швейную машыну з кутка ў прасценак паставілі. Панчыха крыху падумала і скамандавала хлопцам з сяней унесці ў хату і драўляную каняпку, паказала,

куды прыткнуць яе, а на фікус махнула рукой — хай «хворэе» там, дзе й «хворэў»⁸!

На адвітанне дала салдацікам у казарму торбачку сухіх салодкіх ігрушаў.

3

Апоўначы на ганку зашкробся, замяўкаў Панчышын валачашчы кот Сівачок.

«О, нарэшце нагуляўся!» — мармытнула сонная гаспадыня і, войкаючы, пацупала адчыняць.

Сівачок знікаў з хаты надоўга, здаралася, што і дні тры не бачыла яго Панчыха. Не кот, а рысь! Скакаў ого як і злодзеем, кажучы людскою моваю, завадовым⁹ быў — аднаго разу прыпёр знекуль на свой ганак невялікую шынку. І задзірака!

Іншым катом, слабейшым за яго, вольна дыхаць не даваў, і яму іншыя здаровыя каты вольна дыхаць не давалі, таму часта вяртаўся з выдзертымі бакамі і пакусанымі вушамі. Бывала ж, і пацук хапаў Сівачка за мусу¹⁰! Здаралася, прыцягваў на хвасце жалезную пацуковую пастку, іншы раз вяртаўся дадому напалову засілены — з капрановаю сеткаю на галаве, а то і на трох лапах прыскокваў.

Панчыха тады брала ў лубкі перабітую лапку, а з задзёртага хваста выцягвала калюкі. А хвост быў заўсёды задзёрты — мо ад страху так рабіў Сівачок, каб зноў у жалызка¹¹ не ўсунуцца, а мо і ад таго, што не так як трэба зрасліся храсткі.

Кот любіў калюгі, біў лапамі па каламутнай вадзе, і тады з яго, як той казаў, і плыло, і цякло, аднак жа хвост быў сухі, бо задзёрты...

Мякка ступіўшы ў хату, Сівачок да раніцы спаў з Панчыхаю, грэў ёй хворыя ногі. Калі прахопліваўся, то адразу ж скакаў на паліцу, якая вісела над ложкам. Нюхнуўшы верхняга хатняга духу, настоенага на павуце і пыле, як віхор, ляцеў з паліцы на куфар, а з куфра назад на паліцу. Праз усю хату! І кожнага разу чапляў задзёртым хвостом лямпачку, якая звисала са столі на вітым электрычным шнуры. Такія скокі доўжыліся і хвіліну, і дзве, і тры — з паліцы на ложка церуціўся зліплы ў шматкі пыл, з куфра спаўзала на падлогу залацістая капа.

Панчыху цешылі Сівачковыя скокі, гэты цырк, як яна казалі, — фэйная забаўка ёй у яе самотным жыцці!

Праўда, іншы раз, баючыся, што адарвецца лямпачка (а калі не адарвецца, то паб'ецца!), Панчыха крычала на Сівачка: «Акоця!»

4

І гэтым разам балаваны кот спаў з гаспадыняю, і

гэтым разам, калі трохі ў вокнах развіднела і ў хаце пачаў меншаць змрок, падхапіўся і, як той чорт, праз імгненне ўжо сядзеў на паліцы.

«Коб цабэ рэзачка ўзяла!» — не расплюшчыўшы вачэй, Панчыха перавярнулася з боку на бок.

Сівачок шкрабнуў кіпцюрамі па звыклай паліцы, як і ў іншыя разы, памацаў пад сабою надзейнае апірышча, пругка адштурхнуўся і сігануў туды, дзе паміж вокнамі шарэў прасценак, — дзе заўсёды стаяў куфар.

Сівачковыя лапы гэтым разам не апусціліся на куфар, на ягонае трывалае века, схаванае пад залацістаю капаю, а праваліліся ў нейкія жалезныя шчыліны. Сівачок моцна даўся мусаю аб «Зінгера», жалобна яўкнуў і кіпцюрыста катануўся па ўчора падмеценай падлозе.

— Сівачок! — паклікала напалоханая Панчыха.

Запузырыла¹² святло, і яно пабегла з кута ў кут — лямпачка на вітым шнуры прызвычаена гайдалася, разганяючы па хаце напайкруглыя цені.

Натапыраны кот нібыта ўмываўся, — ён сядзеў пасярэдзіне пакоя і аблізваў акрываўленую мусу. Мутнымі вачыма коратка зірнуў на гаспадыню і раптам стуліўся, хваравіта скурчыўся, нека амаль па-чалавечы збабеў — уся ягоная ранейшая каціная жвавасць прапала ўмомант. Пазвоньваючы кіпцюрамі па халоднай падлозе, па сцёртых бліскучых плешках цвікоў, Сівачок залез пад ложка, зашыўся ў самы дальні куток.

Панчыху сцэпанула — на колішнім «Зінгеры» і на падлозе блішчэла кроў, але найбольш гаспадыню даняў Сівачковы несамавіты выгляд, ягоная бачная крыўда.

Чуючы сябе вінаватаю і баючыся паклікаць любага ката, улезла ў валёнкі і з печы дастала чыгун цёплай вады, каб зацерці кроў.

«Не, не трэ было Нінцы аддаваць куфар! — горка падумала. — Тое, што з хатаю зжылося, і павінна застацца ў хаце! І зноў жа мой чалавек, мой Панч... Што яму скажу, калі ён раптам спытае там пра куфар? І зноў жа Сівачок... Прыбіўся кацянем, як толькі не стала Панча... Панч быў спрытны да ўсяго, і Сівачок такі ж... А тут — на табе...»

І надумала Панчыха ехаць у Мінск, каб забраць у дачкі сваё; пастанавіла сабе ў душы: прытарабаню куфар дадому, таксама здам яго ў багажны вагон!

Сабралася ў дарогутут жа. Усё з сябе хатняе зняла, валёнкі з цёплаю хусткаю таксама, прыбралася ў новае, пакінула Сівачку піць і есці і пасыпала сабе на аўтобусную.

5

Прыехала.

Убачыўшы маці, Нінця добра такі напалохалася, бо першы раз так сталася, што старая заявілася без гудка і звону. У іншыя разы Нінця заўсёды ведала, што маці да яе збіраецца. Мо захварэла, не дай Божа?!

— Я, Нінка, па куфар прыехала!

Дзякаваць Богу, не захварэла — на сэрцы ў дачкі адлягло.

— Хочаш забраць?

— Забяру, бо хата нейкаю не такою стала!

«І ў галаве ёй гэты куфар!» — з сэрцам падумала Нінця.

І тут набегла на душу ёй прыкрае, і, як зрэдку бывала і раней, залавалася Нінця на маці. Панчыха смешкі строіла з яе былога мужа, называла яго бязрукім, бо ён з інжынераў падаўся ў камсамольскія начальнікі, а тады і ў міліцыю ўлез. Панчыха казалася дачцэ: «У цябе чалавек не работнік, а пута!» — і вельмі радавалася, калі ён кінуў Нінцю і пайшоў да другой.

Матчыны кепікі-смешкі даймалі, калолі дачку, бо яна любіла свайго «міліцыанта»...

— А куфра няма, — супакоіўшыся, ціха выціснула Нінця.

— Як гэта няма? — не паверыла Панчыха.

— А я прадала яго і грошы ўзяла добрыя...

— І калі? — усё яшчэ не верыла Панчыха.

— Пазаўчора...

— Шчо ж ты нарабіла, дочэчка! — Панчыха адчула, як ногі ў нязвыклых чаравіках загулі, захацелі назад у цёплыя валёнкі.

— А шчо тут такога, мамочко?! Куфар стары, як ты казалася, колішні! А да нас на работу людзі з музея прыйшлі і калі ў гаворцы дазналіся, што я прывязла куфар, папрасілі паказаць. Я паказала. Яны паглядзелі і захацелі купіць для музея. Я і прадала. Не аддала за ге¹³, як ты б сказала, а прадала! Яны радаваліся вельмі...

— Кажаш, радаваліся вельмі...

— Радаваліся...

— Кажаш, не аддала за ге...

— Не аддала...

«Папрасіш машыну швейную, халеру табе аддам!» — раптам падумала Панчыха.

— А давай табе купім гарнітур! — загарэлася Нінця. — Ці мо дзве секцыі са сценкі? Га?! Грошы я дам...

— Грошы ты дасі! Пакінь іх сабе! — Панчыха пайшла да парога.

— Ты куды? Што, не застанешся?! І Сонечку не пабачыш? Яна хутка са школкі прыйдзе! — Нінця паглядзела на маці няўцямнымі вачыма.

Унучку Сонечку пабачыць трэба, таму Панчыха засталася. Нінця ўзрадавалася і кінулася ставіць на стол позняе снеданне.

6

Панчыха вярталася дадому з адзіным намерам прынесці Самсону заказ на куфра, — куфра, якога пусціла ў свет Нінця, таксама рабіў Самсон, яшчэ тады, за Польшчаю...

Тады Панчыха была маладая, і Панч быў малады; тады яны пабраліся, разам сабраліся йсці да мудрасці і глядзелі шырокімі вачыма на ўсіх і на ўсё, а не на адно — пусцілі дачку на свет, паставілі хату, а каля хаты бандарню, прыдбалі гаспадарку, купілі швейную машыну і заказалі ў Самсона куфар на жалезным хаду.

Швейную машыну прывёз на возе дадому Панч, а зроблены куфар яны ўдваіх выкацілі з Самсонавай сталярні.

Самсон вельмі не любіў, калі па яго работу прыпіраліся з канём і возам. А так яно было заўсёды, бо як жа па-іншаму — хіба на гарбе валачы майстэрскую Самсонаву работу?!

Да сталярні, што стаяла ў глыбіні падворка паміж стальмашняю і абозняю, дзядзькі (і мяшчане, і мужыкі, і шляхта) падганялі свае калёсы і перавальвалі новыя куфры праз глабіны, усё адно як тыя калоды.

Самсон злаваўся, бо трымаўся думкі — перад тым, як стаць у хаце, новы куфар павінен прайсці да гэтай хаты сваім ходам, калі не ўсю дарогу, то хоць паўдарогі, ну, калі не паўдарогі, то хоць зусім трохі...

Ад Самсона адмахваліся: «Адкуль у цябе дур гэты?! Думаеш, твае куфры самаходы?!». І толькі адзін Панч не адмахнуўся, улагодзіў Самсона, дагадзіў яму як мае быць — разам з маладою жонкаю пагнаў куфар на родны падворак сваім куфравым ходам. Майстар даў зразумець майстру: «А я веру, што кожны твой куфар — вазок на хуткіх колах!»

А яшчэ Самсону пераказалі, што не раз і не два Панч гаварыў людзям: ён, Самсон, самы лепшы ў акрузе куфроўшчык! Усё Панчава ўнаравіла Самсону...

Мінуў час, нават не час, а цэлае жыццё, якое паказала, што для душы, як і для вачэй, мусіць быць не толькі святочнае, але й несвяточнае — у Самсона адышла Варвара, у Панчыхі адышоў Панч,

і калі ён памёр, Самсон зрабіў склепа і не ўзяў за работу грошы.

Панчыха не магла дабраць розуму: чаму не ўзяў, з другіх жа бярэ?!¹

Угнуўшы плечы, сталаяр маўчаў, не тлумачыў, успамінаў, як Панч (без падводы!) забіраў куфар, успамінаў таксама і колішнюю Панчаву пахвальбу і думаў пра ягоную нядаўнюю лёгкую смерць — рабіў цэбар, сеў на ганак адпачыць і загавеў душою.

Без ляманту пакінуць гэты свет — шчасце, бо лямант — атрута для старасці, а яшчэ большае шчасце пакінуць гэты свет без пакуты, а то ягоная Варвара папамучылася...

7

Калі Панчыха прачыніла да яго дзверы і папрасіла зрабіць куфар, Самсон ажыў, акрыяў душою; у сэрцы варухнулася нешта цёплае, нешта блізкае да таго — маўляў, раз так, то і мне трэба не лямантаваць, а мацаваць дух!

Нават спяваць захачеў, але не заспяваў, пасаромеўся.

Правёў Панчыху да самае хорткі (ужо й забыўся, калі і якога дарагога госця да хорткі праводзіў!) і яшчэ раз, ужо на вуліцы, паабяцаў, чуючы, як моцна б'ецца сэрца: зраблю, не зацягну! І ў гэты ж момант нібыта забыўся на незразумелую сваю хваробу, узрадаваўся дужасці, што зноў пачуў у руках і нават ва ўсім целе. Шмат сэнсу было ў той дужасці, а перш за ўсё разумнасць таго адчування, што майстар баіцца адзіноты, калі няма работы, і цешыцца сваёю адзінотаю ў рабоце. У працы якраз адзінота патрэбна, гэтак жа, як дзіцяці на сон калыханка. Знікла прыкрае разуменне, што назаўсёды ён застанецца без радасці; не, яна вярнулася — радасць рабіць куфры, а калі не рабіць, то дарабляць недаробленае. Таксама ж добра...

У душу зноў увайшоў лагодны спакой, і шчаслівы Самсон, перамяніўшы ў хаце кашулю і нават прыбраўшы ў хаце, ступіў у сталаярню, як у царкву, — перахрысціўся і сцягнуў з недаробленага куфра закарэлае радно...

Раптам у думках убачыў сваю Варвару — Варвара ў гэтых ягоных светлых думках была зусім не яраю, а рахманаю, нібыта даравала яму сваю крыўду, і Самсон расчуліўся і павінаваціўся: вінаваты, Варварко, перад табою і за маці тваю, і за тое, што некалі на жніве, на постаці, пахваліў не цябе, а ўсё тую ж Панчыху, сказаў неабачліва пры табе, што Панчыха спраўна жне, хаця й ты, Варварко, была ўдалаю жнейкаю!

Самсон узяў самаробны ёмкі гэблік і падумаў, што даўно яго не браў у рукі і што ў гэбліку трэба нагастрыць прытупелае жалызка. А тады затуманенымі вачыма пашукаў на што прысесці, не знайшоў і, пяшчотна абяруч прыціскаючы да грудзей гэблік, мякка асунуўся на леташнія чорныя стружкі і трэскі, каб на іх без пакуты памерці.

8

«...Самсон, Самсон... — шкадавала ў сваёй хаце Панчыха — ...адзін, як і я... Добра было б нам разам дажыць сваю старасць... А хоць і саламяны, а дзядок у хаце хай будзе...»

А яшчэ шкадавала й гэтак: «...Худы ён і сухі, як струк бобу... Увесь чыста сівы, і сарочка на ім ажно чорная... Мусіць, яшчэ з зімы няпраная...».

Панчыха ўсміхнулася, кволая дзіцячая ўсмешка сцягнула яе шурпатыя вусны. Старая ведала што рабіць — дастала са скрыні заляжалую палатняную спадніцу, якую некалі пашыла для Нінці, але тая не захачела яе насіць, распарола спадніцу і выкраіла мужчынскую кашулю. Баялася памыліцца, рабіла няхай маленькі, але запас, успамінала, якія ж яны — Самсонавы плечы, грудзі і шыя.

Пачала шыць на машыне. Даўно не бралася за кравецтва, таму хутка стамілася і, як толькі змеркла, легла. І зноў жа апоўначы на ганку зашкробся, замяўкаў Сівачок, і зноў жа, пушчаны ў хату, ён цёпла прытуліўся да сваёй гаспадыні, каб грэць яе хворыя ногі.

Шчаслівая Панчыха, здаецца, заснула на кароткую хвіліну, як раптам убачыла празрысты каляровы сон: у хату, нібыта ў казцы якой, вярнуўся куфар.

Швейная машына з недашытаю кашуляю мякка пасунулася ў свой ранейшы куток, а куфар, накрыты залацістаю капаю, стаў там, дзе заўсёды стаяў, — у прасценку паміж вокнамі.

1988 г. — 10 красавіка 2022 г.,
нядзеля, 22 г. 12 хв.; Менск.

¹ Нарваная – ненармальная.

² Задача – задатак.

³ Скіпела – прапала.

⁴ Склеп – труна.

⁵ Заняхаены – пакінуты, забыты.

⁶ Пуццячы – талковы.

⁷ Рахамонне – ужыванае адзенне і ўсялякія тканіны.

⁸ Тут у сэнсе: хай стаіць там, дзе й стаяў.

⁹ Тут у сэнсе: такім ужо (злодзеям!) урадзіўся.

¹⁰ Мўса – морда.

¹¹ Жалызка – пастка.

¹² Запузырыла – уключыла.

¹³ За ге – за так, без грошай.

Ірына Багдановіч

«Хай табе песні складаць дапамога Зоф'я святая!»:

Зоф'я Манькоўская як спадкаемніца
паэтычнай лютні Уладзіслава Сыракомлі

Да 175-годдзя з дня нараджэння паэтки

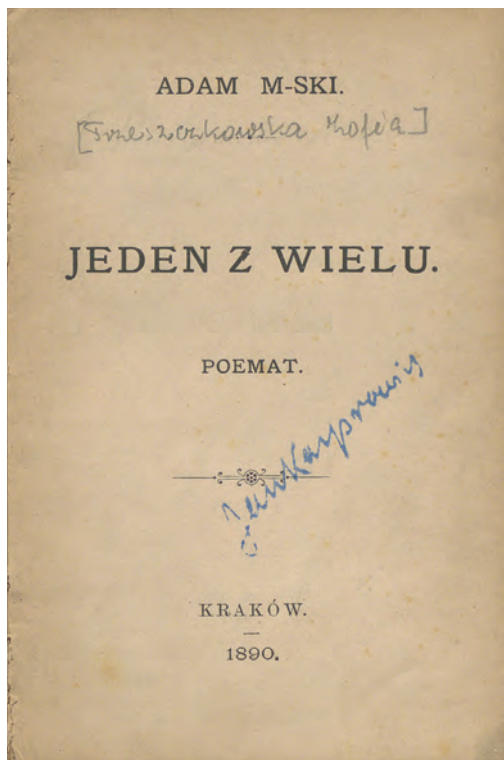
Вельмі прыгожую старонку літаратурнага жыцця Беларусі сярэдзіны XIX ст. складаюць узаемаадносінны славуага, нават зорнага ўжо на той час паэта Уладзіслава Сыракомлі (1823–1862) і юнай пачаткоўкі, ягонай сваячкі Зоф'і Манькоўскай (1847–1911), талент якой у другой палове XIX ст. з благаслаўлення «вясковага лірніка» таксама бліскача зазьяў на літаратурным небасхіле роднага краю. Сапраўднае імя яе было зашыфраванае абраным ёй для сваёй літаратурнай біяграфіі мужчынскім псеўданімам *Адам М-скі*, які адсылаў да імя і скароцанага прозвішча яе бацькі, Адама Манькоўскага, а таксама да радзіннага бацькоўскага гнязда ў маёнтку Дарагавіца паблізу беларускіх мястэчак Капыля ды Слуцка. Сёлета 26 лістапада споўнілася 175 гадоў з дня нараджэння дарагавіцкай пясняркі, а наступны 2023 год будзе адзначаны 200-гадовым юбілеем Уладзіслава Сыракомлі. Гэтыя юбілейныя даты — добрая нагода ўзгадаць абодвух выдатных творцаў, натхнёная ліра якіх была Божым дарам для нашага краю.

Паэтычная творчасць абодвух паэтаў вызначаецца высокай духоўнай скіраванасцю, заглыбленасцю ў гісторыю і культуру роднага краю. Матывы хрысціянскія, заснаваныя на біблейных

запаведзях любові, арганічна спалучыліся ў іх творах з матывамі патрыятычнымі, у якіх чуюцца гукі нацыянальна-вызваленчай барацьбы, а любоў да Айчыны, прывязанасць да родных краявідаў спалучаная з любоўю да чалавека працы, да мясцовых трыдыцый і звычаяў, да фальклорнай творчасці. На ўсім гэтым ляжыць выразны адбітак рамантычных традыцый, закладзеных Адамам Міцкевічам і яго сябрамі паэтамі-філаматамі, творчасць якіх заставалася жыватворчай крыніцаю натхнення і вобразаў для новых пакаленняў творцаў.

Важным момантам, які яднае творчыя біяграфіі Уладзіслава Сыракомлі і Зоф'і Манькоўскай, з'яўляецца таксама наяўнасць у іх літаратурнай спадчыне, створанай на агульнапрынятай у прыгожым пісьменстве Беларусі XIX ст. польскай мове, некалькіх твораў, напісаных па-беларуску. Гэта два вядомыя хрэстаматычныя вершы Уладзіслава Сыракомлі «Добрыя весці», «Ужо птушкі пяюць усюды» і верш Зоф'і Манькоўскай «Беларуская малітва (***)*Божа, наш Бацька...*». Яе пры належнасць таксама некалькі перакладаў з польскай мовы на беларускую вершаў Яна Чачота, Марыі Канапніцкай, Тэафіля Ленартовіча. Доўгі час яе беларускія творы заставаліся ў аўтографіях у пера-

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржуніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікдзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістапада» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

пісцы, яны былі выяўленыя ў 1970-я гг. беларускім даследчыкам Уладзімірам Казберуком і апублікаваныя, што абудзіла цікавасць да творчай асобы Манькоўскай і вярнула яе імя з забыцця [гл.: 2; 3].

Постаць Зоф'і Манькоўскай трапіла ў гэты час і пад асаблівую ўвагу Уладзіміра Мархеля, які працаваў над манаграфічным даследаваннем пра Уладзіслава Сыракомлю і закрануў у ім старонку іх сваяцка-літаратурных сувязяў. Апрача беларускіх твораў, Уладзімір Мархель падкрэсліваў вялікую каштоўнасць польскамоўнай спадчыны Адама М-скага (Зоф'і Манькоўскай) для Беларусі і быў ініцыятарам перакладу некаторых яе твораў на беларускую мову ў 1990-я гг., укладаючы ўнікальную анталогію польскамоўнай паэзіі Беларусі XIX ст. «Раса нябёсаў на зямлі тутэйшай» (1998 г.), дзе прадстаўлены арыгіналы і пераклады вершаў вялікага кола вядомых у літаратурным працэсе таго часу аўтараў.

Змешчаная там невялічкая ўспамінальна-лірычная паэма Адама М-скага (Зоф'і Манькоўскай) «З жыцця і тугі» стала адным з адкрыццяў у гэтым выданні, захапіла сваім узрушана-лірычным настроем, непадробным замілаваннем да роднага краю. Твор літаральна струменіць водарам Айчыны, які напаўняў творчую душу аўтаркі, адарванай тады ад радзімы, і праліўся з усёй шчырасцю пачуццяў, малюючы любыя сэрцу краявіды і постаці. Яна вярталася сваёй паэтычнай думкай у гады

дзяцінства і юнацтва, у перыяд сваёго духоўнага і творчага сталення, на якое прыпалі і сямейныя стасункі са знакамітым дзядзькам (Манькоўская была пляменніцаю Сыракомлі па лініі маці), і бурлівы вихор паўстання 1863 года, які перамяніў край і сфармаваў стрыжань асобы, што стала сведкаю тых «грымотаў і бураў». Працытуем пачатак гэтага твора:

*Дахі белых літоўскіх двароў, тыя дахі,
Дзе парадкі старыя і лад вёўся Божы,
Мне гавораць пра вас ліп духмяныя пахі,
Бачу ўдзень вас, і ў сне вы абступіце ложка.
Двор успомню над рэчкай, на стромкім ўзгорку,
Бор вакол. Курганоў даўніх выспу за выснай,
І сівога старога над маёю калыскай,
Калі я нарадзіўся, пад яго рос гаворку <...>
Быў дзіцём, калі неба прынесла нам буру,
Ураган над зямлёй бушаваў ашалелы,
Я ўглядаўся, як сведка, у тую віхуру,
І хоць дах нада мною і старцам быў цэль,
Перамена адбілася ў сэрцы глыбока,
Адчыніліся прорвы — зямлі сутарэнні,
Ў іх сшылі ўсе дзіцячыя сны-уяўленні
І ўся тая з грымотамі й бурай эпоха [1, с. 9, 11]*
(Пераклад з польскай мовы наш. — І.Б.)

Такім чынам, «дахі белых літоўскіх двароў» станавіліся ў творчасці Зоф'і Манькоўскай канца XIX ст. незабыўным сімвалам роднага Краю, прычынай смутку лірычнага героя, які, пасталеўшы, у рэальным тагачасным жыцці назіраў паступовы распад шляхецкай культуры і традыцый, сыход эпохі волатаў-гаспадароў, на якіх трымаўся лад і парадак на роднай зямлі. Наогул тэма роднага Краю, яго даўняга і нядаўняга рыцарскага мінулага і той рэчаіснасці, якую перажываў лірычны герой у далейшыя перыяды свайго жыцця, у канцы XIX — пачатку XX ст., была вызначальнай у творчасці паэтки.

Зоф'я Манькоўская, як ужо згадвалася, нарадзілася ў беларускім шляхецкім маентку Дарагавіца на Капыльшчыне 26 лістапада 1847 года. Адам Манькоўскі — гэта прозвішча яе бацькі, якое яна, скараціўшы, абрала сабе за літаратурны псеўданім, таямніцу якога захоўвала да канца жыцця. Сваецтва з Уладзіславам Сыракомлем вызначыла арыенціры яе далейшага творчага лёсу: знакаміты паэт ухваліў яе першыя літаратурныя спробы. У 1961–1866 гг. яна вучылася ў Вільні ў прыватным пансіёне Францішкі Клячкоўскай, тады ж пачала пісаць вершы. Неўзабаве па заканчэнні пансіёна

Зосю выдалі замуж за афіцэра царскай арміі Вацлава Тшашчкоўскага, разам з якім яна цярпліва дзяліла ўсе цяжкасці вайсковага жыцця. Муж служыў у Разанскай губерні ў Расіі. Адтуль у 1877 годзе яна ў жаўнерскай вопратцы выправілася разам з ім на Балканы, дзе пачалася чарговая ў XIX ст. расійска-турэцкая вайна. Потым ізноў вярнуліся ў Расію, жылі ў Ноўгарадзе. Там Зоф’я пазнаёмілася з польскім ссыльным Феліксам Зянковічам, які значна паўплываў на яе асобу, даў новыя імпульсы яе літаратурнай творчасці; менавіта ў перапіскі з ім былі знойдзеныя яе беларускія вершы. Апошнія гады жыцця Зоф’і Манькоўскай прайшлі ў роднай Дарагавіцы, дзе яна памерла 24 верасня 1911 года і была пахаваная на могілках каля вёскі Бабоўня. Тут, у роднай Дарагавіцы, яна перажыла новы ўзлёт творчасці, уславіўшы сваю зямлю, свае родныя мясціны ў найпрыгажэйшым патрыятычным цыкле вершаў і санетаў пад агульнай назвай «Дарагавіцкія песні. Зямля і людзі».

Паэтычная спадчына Зоф’і Манькоўскай, раскіданая па польскіх перыядычных выданнях канца XIX — пачатку XX ст. і часткова захаваная ў рукапісах, была рупліва сабраная, і ўрэшце ў 2004 г. стараннямі даследчыкаў і перакладчыкаў з Польшчы і Беларусі пабачыла свет грунтоўнае акадэмічнае выданне выбраных паэтычных твораў Адама М-скага (Зоф’і Манькоўскай) «*Dzisiaj i na wieki. Poezje*» («Цяпер і назаўсёды. Паэзія») у арыгіналах і перакладах на беларускую мову. Папярэдне ў культурным жыцці Беларусі назіралася вялікая цікавасць да яе асобы: звесткі пра паэтку і пераклады яе вершаў актыўна друкаваліся ў беларускіх літаратурных часопісах. Нагадаем нашым чытачам, што многія паэтычныя творы Зоф’і Манькоўскай у перакладах на беларускую мову тады ўпершыню былі апублікаваныя на старонках часопіса «Наша вера» [гл.: 4; 5].

У сваёй творчасці, асабліва ў вершах патрыятычнай накіраванасці, Зоф’я Манькоўская, безумоўна, адчувала сябе пераемніцай Сыракомлі. З ягоным благаслаўленнем яна ўвайшла ў літаратуру, і яно яе натхняла на працягу ўсяго жыцця. Уладзімір Мархель згадваў, што ўпершыню будучая паэтка ўбачыла «вясковага лірніка» ў Залуччы, калі ёй было каля шасці гадоў. Пазней, прыкладна ў пятнаццацігадовым узросце, яна наведвала яго дом, калі вучылася ў Вільні і ўжо спрабавала сілы ў літаратурнай творчасці. Паводле ўспамінаў самой Зоф’і Манькоўскай, Сыракомля сказаў, што ўкладзе сваю ліру ў яе рукі і што менавіта ёй «наканавана спяваць пасля яго на сіратлівай Літве» [6, с. 193].

Даследчык слухна акцэнтаваў увагу на ўплыве Сыракомлі на ўсю творчасць Зоф’і Манькоўскай. Гэты ўплыў, на яго думку, праявіўся ў завастрэнні яе цікавасці да роднага Краю і жыцця народа, у напісанні «польскамоўных твораў, тэматычна і праблемна звязаных з Беларуссю і мясцовымі вуснапаэтычнымі традыцыямі», і ўрэшце ў напісанні паэткай арыгінальных беларускіх вершаў [6, с. 195].

Цяпер з адлегласці часу выразна бачна, што і для самога Уладзіслава Сыракомлі знаёмства з юнай сваячкай, яўна адоранай літаратурным талентам, таксама было вельмі важным, узмацняла яго сілы і дадала натхнення. Асабліва ярка ўспыхнуў прамень гэтага натхнення літаральна за некалькі месяцаў да смерці «вясковага лірніка», калі 15 мая 1862 года, у дзень успаміну святой Зофіі, ён прысвяціў сваёй пятнаццацігадовай пляменніцы імяніны верш, што стаўся для яе фактычна пуцёўкаю ў вялікую літаратуру. Гэты кранальны і ўзнёслы верш Зоф’я захоўвала як тэстамэнт на творчасць, а калі праз амаль дзесяць гадоў па смерці Сыракомлі яшчэ адзін ягоны выхаванец, вядомы паэт Вінцэс Каратынскі стаў збіраць творчую спадчыну вялікага майстра для выдання яго поўнага збору твораў, Зоф’я Манькоўская даслала яму тэкст гэтага верша, напісанага для яе тады, калі адрасатка яшчэ не была Адамам М-скім, а проста Зосыя з Манькоўскіх, пляменніцай.

Верш быў дасланы Каратынскаму ў лісце з расійскага Зарайска ў лістападзе 1871 г. з падрабязным апісаннем усіх акалічнасцяў, звязаных з гэтым імянінным прысвячэннем і сямейнымі стасункамі паміж аўтарам і адрасаткай верша. Падпісаны ліст быў таксама яе сапраўдным прозвішчам: «Зоф’я Тшашчкоўская (колісь Манькоўская)». Змест ліста дастаткова добра вядомы даследчыкам, менавіта звесткамі з яго карыстаўся Уладзімір Мархель, паколькі арыгінал ліста быў апублікаваны праз некалькі гадоў па смерці аўтаркі ў польскім часопісе «*Bluszcz*» (1917, № 5-6). Нядаўна ж гэты ліст у перакладзе на беларускую мову цалкам апублікаваў даследчык Мікола Хаўстовіч у варшаўскім зборніку «Даследаванні і матэрыялы» [гл.: 7].

З гэтага ліста мы даведваемся, што аўтарка вельмі часта з малых гадоў бывала ў сям’і Кандратовічаў (Людвік Кандратовіч — сапраўднае імя і прозвішча Уладзіслава Сыракомлі), сябрвала з дачушкамі паэта. Апісвала цеплыню і пяшчоту, з якой яе заўсёды сустракалі ў доме песняра ў Залуччы, увагу, з якой ён сам адносіўся да яе. Пазней здарыліся балючыя страты — памерлі тры дачушкі Сыракомлі, а сам паэт мусіў з Залучча перабрацца

ў Барэйкаўшчыну пад Вільняю. У Вільні і ў Барэйкаўшчыне ў песняра таксама неаднойчы бывала Зося Манькоўская, ужо паступіўшы ў 1861 г. на вучобу ў пансіён пані Клячкоўскай у Вільні. Яна паказвала знакамітаму дзядзьку свае першыя літаратурныя спробы, якія ён нязменна ўхваляў і заахвочваў да творчасці. «Ён любіў і хваліў мае песенькі, заахвочваў, распальваў сэрца, — пісала яна ў лісце да Каратынскага. — А я любіла яго любоўю дачкі і сястры <...> Памятаю, што няраз мне хацелася ўкленчыць перад ім, як перад абразом, і маліцца, і плакаць...» [7, с. 132].

Як асаблівы момант яна апісвала перадачу ёй сімвалічнай *лютні* Сыракомлі і імяніннага верша: «Асабліва запомніўся мне адзін велікодны дзень. Вы гэта зразумеце, Пане... Ён мне сказаў, што сваю найчысцейшую лютню ўкладзе ў мае рукі, што мне наканавана спяваць пасля яго на сірочай Літве. Так снаваліся дні, мой сон пятнаццацігадовы... Прыйшоў дзень маіх імянінаў, і дарагі мой пясняр прыслаў мне напаўжартоўную, напаўсентыментальную песеньку. Вось яна...» [7, с. 132]. Далей падаваўся тэкст верша Сыракомлі «*Do panny Zofii Mańkowskiej*» з пазнакаю «*Wilno, 3/15 maja 1862 r.*», які Каратынскі апублікаваў у VII томе поўнага збору твораў паэта (Warszawa, 1872). Сапраўды, верш быў вытрыманы ў жартоўна-сентыментальнай танальнасці, што ніякім чынам не змяншала сур'эзнасць інтэнцыі, з якоё ён задумваўся і пісаўся. За радкамі гэтага верша можна адчуць, з якой любасцю звяртаўся да адрасаткі паэт, з якім натхненнем, стоячы на парозе смерці, імкнуўся перадаць ёй сімвалічную *лютню-ліру*, зрабіць пераемніцаю свайго паэтычнага голасу на асірацелай пасля яго адыходу ў вечнасць Літве-Беларусі! Гэта быў насамрэч унікальны паэтычны тэстамэнт!

Пасля тэксту верша Зоф'я Манькоўская прачула пісала пра апошнія стасункі з паэтам і ягоны адыход у вечнасць, што сведчыла аб тым, наколькі ён быў важнай асобай у яе жыццёвай і творчай біяграфіі: «Няшмат мне застаецца сказаць. Пясняр з кожным днём усё больш і больш слабеў. Бачыла яго ўжо ў ложку. Прасіў, каб паправіла яму падушкі, узяў мяне за руку, прыцягнуў да сябе і сказаў яшчэ некалькі слоў, гарачых, сардэчных, якімі толькі абранцы Божыя прамаўляць умеюць. Гэта была апошняя сустрэча. Пясняр аслабеў, мяне забралі дадому, і толькі ўжо ў верасні дайшла да мяне вестка пра смерць Кандратовіча. Зазванілі званы па ўсёй Літве, застагналі сэрцы. Няшмат каго, можа, родная зямля ўшанавала так сардэчна» [7, с. 134]. Вельмі пранікнёна апісвае Зоф'я Манькоўская

свае адчуванні пасля гэтай страты, калі знаёмыя намаўлялі яе напісаць жалобныя радкі, але яна не магла, бо «...усякі гук здаваўся мне слабым, каб выказаць мой жаль, а яго заслугі...» [7, с. 134]. Неўзабаве наступілі грозныя дні, водгук якіх часткова ўвасоблены ў цытаваным ужо яе творы «*3 жыцця і тугі*». Манькоўская пісала ў лісце: «І зноў пайшлі дні і месяцы, але ўжо цяжкія, балесныя... Бура шумела на свеце і ў сэрцы кіпеў вулкан пачуццяў і прагненняў... халодная магіла ўсё заслانیла... У адну з такіх хвілінаў, калі пачувалася цалкам самотнаю, неяк на змярканні задумалася і мне здалася, што прамяністая постаць песняра прыплыла да мяне, і я выказала яму сваю тугу і надзеі. Так амаль падсвядома нарадзілася песенька-размова...» [7, с. 134]. Далей паэтка падае тэкст свайго твора «*Śpiewak i dziewczyna*» («*Пясняр і дзяўчына*»), які напісала пад гэты настрой як рэканструкцыю ў думках сваёй гутаркі з прымроенай постаццю Сыракомлі.

Ушаноўваючы гэтай публікацыяй 175-годдзе з дня нараджэння Зоф'і Манькоўскай і блізкі ўжо 200-гадовы юбілей Уладзіслава Сыракомлі, хацелася звярнуць асаблівую ўвагу на тое высокае духоўнае вымярэнне іх талентаў і творчых стасункаў, якое ставіць на іх творах пячатку неўміручасці і робіць трывалым падмурак нашага нацыянальнага быцця.

Далучаем да публікацыі пераклад імяніннага верша Уладзіслава Сыракомлі «*Да панны Зоф'і Манькоўскай*», пра які ішла гаворка ў артыкуле, а таксама тэматычна звязаны з ім «*Гімн да святой Зоф'іі*» з малавядомага паэтычнага цыклу Сыракомлі «*Малітвы на абразках*». Пераклады зроблены паводле выдання, укладальнікам якога быў менавіта Вінцэсь Каратынскі: *Poezye Ludwika Kondratowicza (Władysława Syrokomli). Wydanie zupełne. Na rzecz wdowy i sierot autora. Tom VII. – Warszawa, 1872.*

Літаратура:

1. Adam M-ski (Zofia Mańkowska). Dzisiaj i na wieki. Poezje. = Адам М-скі (Зоф'я Манькоўская) Цяпер і назаўсёды. Паэзія / Уклад. Ю.Гарбінскага / Пераклады з польскай мовы І. Багдановіч, У. Мархеля, С. Мінскевіча. — Warszawa — Minsk = Варшава — Мінск: Інстытут славістыкі ПАН; Інстытут літаратуры імя Я.Купалы НАН РБ, 2004. — 532 с.
2. Казбярук, У. М. Ступені росту. — Мінск: Навука і тэхніка, 1974. — С. 28–33; 3. Казбярук, У. Беларускія вершы Адама М-скага // Маладосць, 1971, № 12. — С. 135–136.
4. Манькоўская, Зоф'я (Адам М-скі). Згаслыя вочы; Лілея; Вячэрняя парой; Вечарніца; Расстанне; Табе; *** Ёсць зоркі ў небе...; Скарб; Елачка; Засценак Зосін; Новы двор; Вал Замачак (вершы) / пераклад з польскай мовы Ірыны Багдановіч // Наша вера. 2001, № 4. — С. 59–63.
5. Манькоўская, Зоф'я (Адам М-скі). Пахаванне; Лямант (вершы) / пераклад з польскай мовы Ірыны Багдановіч // Наша вера. 2004, № 3. — С. 28–30;
6. Мархель, У. І. Творчасць Уладзіслава Сыракомлі. 2-е выданне, дапоўненае і перапрацаванае. — Мінск: Беларуская навука, 2005. — 238 с.
7. Хаўстовіч, М. Даследаванні і матэрыялы: Літаратура Беларусі XIX — пачатку XX стагоддзя. Том 7. — Warszawa, 2021. — 336 с.

Уладзіслаў Сыракомля

Гімн святой Зоф’і

З цыклу «Малітвы на абразках»

Святая Зоф’я, ты прыклад пабожны,
Што маці дае сваім дзецям:
Як хрысціянкай адважнай быць можна,
За праўду гатовай памерці!

Калі з табой разам біць-мардаваці
Вялі і дзяцей тваіх каты,
Нязломным было тваё сэрца маці,
Хоць болем нясцерпным працята.

О гераіняў узор неўміручы!
Чувайце над намі, зямнымі:
Ваш прыклад хай дочак, сыноў навучыць,
Як стацца для Неба святымі.

1855–1858 гг.

Да панны Зоф’і Манькоўскай

Сённяяшні дзень выглядае іначай,
Тлум кірмашовы паўсюдна вітае.
Людзей пытаюся, што гэта значыць?
«Зоф’я святая!»

Там... маршыруюць рыцары важна,
Кожны, як кій праглынуў, выглядае;
Адзін другому з усмешкаю кажа:
«Зоф’я святая!»

Ў катэдры з працягнутаю далоняй
Кабціна¹ пацеры мармытае...
«Скажы, іх мосця, што за свята сённяя?» —
«Зоф’я святая!»

Дзіўна мне... Гляню, што каляндар піша,
Ў друкарні Ромма адбіты... Гартаю...
«Vivat!» — усклікну, — ў сённяяшняй афішы:
«Зоф’я святая!»

Пегасы!.. Музы!.. А перш за ўсё трутні!
Момант для верша нам тут выпадае!..
Няхай Апалон настроіць мне лютню!
Зоф’я святая!

Дзе ж музы?.. З кошыкам збеглі на рынак,
Апалон піва жлукціць, аж ікае;

Ці ж мне прабачыць недахопы рыфмак
Зоф’я святая?

Пегас не дома... Ляскарыс² пазычыў,
Гайсаць хоча вершам, пакуль спрыяе
Вясна... А мне хто радочкі палічыць?..
«Зоф’я святая!»

Дык сам сабе ўжо папросту кажу я:
Пішы, як можаш, бо час прамінае;
Зычэнне добрае ў небе пачуе
Зоф’я святая!

Глянь, імянінніца! Май неба зорыць,
Зеленню дрэвы і кветкі ўбірае;
Гэткай красой і цябе хай адорыць
Зоф’я святая!

Хмарнае неба... Бо наш лёс пануры,
Але ж аблокі сонца прабівае:
Маліся, каб сціхлі над намі буры,
Зоф’я святая!

Малітва чыстага сэрца цуд чыніць,
Джала змяі ядавітай ламае;
Хай табе дасць дачакаць той хвіліны
Зоф’я святая.

Дар, які маеш ты ласкаю Божай,
Песняю хай родны край праслаўляе;
Хай табе песні складаць дапаможа
Зоф’я святая.

Мужа і грошай, таго ўсяго ўрэшце,
Што шчасцем лічыцца, зычу таксама.
І жыві доўга — гадоў гэтак з дзвесце,
О, Зоф’я-панна!

15 мая 1862 г., Вільня

З польскай мовы
пераклала Ірына Багдановіч.

¹ У арыгінальным тэкście Сыракомля ўжывае слова «baba»: «W katedrze baba z ręka wyciągnięta // Trzecie Ojczy nasz i Zdrowaś Maria...».

² Юры Ляскарыс (1828–1888) — паэт, жыў у Вільні, сябраваў з Сыракомлем, удзельнік паўстання 1863 г. Больш падрабязна пра яго асобу і сувязь з Беларуссю можна прачытаць у артыкуле Язэпа Янушкевіча «З роду Палеаологаў, або Юры Ляскарыс – невядомы паэт і паўстанец...» у часопісе «Наша вера», 2022, № 2 (100). С. 37–40.

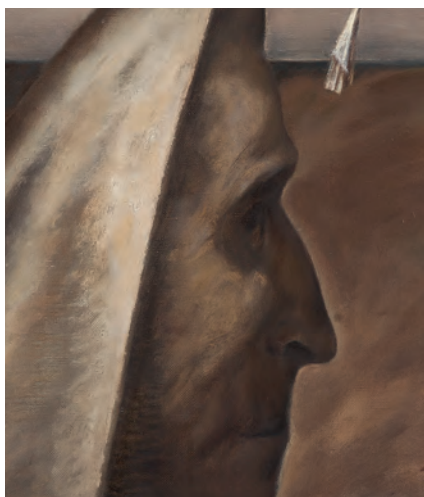

Таямніцы жаночага роду

Калі выйдзе гэты нумар нашага часопіса, экспанаты выставы «Жаночы род» у Нацыянальным мастацкім музеі «разыдуцца» па залах і запасніках, але думкі, пададзеныя праз творы беларускага прафесійнага і народнага мастацтва XX–XXI стагоддзяў куратарам Дзмітрыем Салодкім, будуць і надалей пілігрымаваць у прасторы. Хіба Каляды не цудоўны час, каб яшчэ раз задумацца над тым, хто яна і якая яна — Жанчына?

Мне падаецца, што Адвэнт – найбольш «жаночы» перыяд літургічнага году, бо мы разам з Марыяй нібы праходзім апошні месяц Яе цяжарнасці, пражываем разам з Ёю Яе хваляванні, супольна чуваем у чаканні на Раратніх святых Імшах. Гэта вельмі кранальны час, які спрыяе не толькі таму, каб яшчэ раз асэнсаваць ролю Божай Маці ў гісторыі Збаўлення, але і каб увогуле паразважаць над ролямі жанчыны ў гісторыі, абпіраючыся на матэрыялы выставы «Жаночы род».

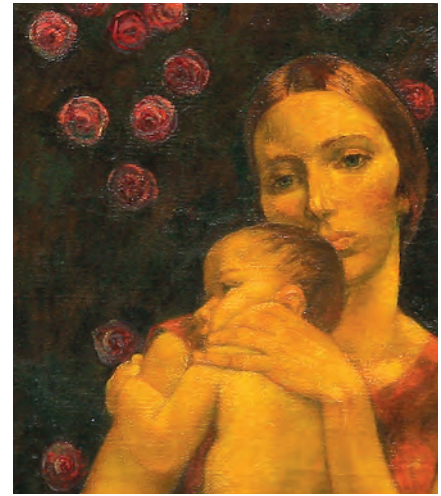
Жанчына-сведка. Адкрывала выставу карціна Гаўрылы Вашчанкі «Сведкі», на якой пажылыя жанчыны ў полі ўвасабляюць сабою вобразы тых, хто назірае за жыццём, захоўвае яго сэнсы і гісторыю, перадаючы далей наступным пакаленням. Так, жанчыны амаль не хадзілі вая-

ваць, не палявалі на дзікіх звяроў, але яны спрадвеку былі тымі, хто назапашваў веды пра сусвет і перадаваў іх далей. Цікавым падмацаваннем гэтай думкі з'яўляецца гісторыя сясцёр эўхарыстак, якія перажылі страшную росіцкую трагедыю ў лютым 1943 года. Манашкі, ведаючы, што вернікі і святары будуць спаленыя, хацелі

застацца з імі і ахвяраваць сваё жыццё, але кс. Антоні Ляшчэвіч дамовіўся з немцамі, каб сясцёр вывезлі з Росіцы, сказаўшы ім на развітанне: «Павінны застацца людзі, якія потым змогуць распавесці іншым пра ўсё, што адбывалася». Цікава, што роля сведкаў выконваецца жанчынамі і ў самыя важныя і загадкавыя моманты Новага Завету: так, Марыя робіцца сведкаю уцелаўлення Бога, а жанчыны, якія прыйшлі намаścić цела Езуса, абвяшчаюць свету Яго Уваскрасенне.

Жанчына-гаспадыня. Адной з наймацнейшых працаў, прадстаўленых на выставе, была «Беларуска з сухім галлём» Аляксандра Кішчанкі. На ёй жанчына цягне на плячах ворах галля, прарываючыся праз касмічныя віхуры, нібы адкідваючы планеты. Здаецца, што мех за яе спінаю палае, але яна, не зважаючы на гэта, цягне яго далей. У гэтым палаючым галлі нібы ўкрытыя ўсё тыя штодзённыя справы, якія жанчына як крыж цягне праз гісторыю жыцця свайго і сваёй сям'і. У самыя складаныя часы,

колькі б ні было вакол болю і жаху, заўсёды базавымі патрэбамі чалавека былі ежа, цяпло і спакой, само існаванне якіх часам было незаўважным падзвігам чыёйсьці жонкі, мамы, бабулі. Цікава, што першы цуд Езуса адбываецца ў зусім простым побытавым моманце, калі Марыя, відавочна добрая гаспадыня, заўважае, што скончылася віно і просіць свайго Сына задбаць аб гэтым.

Жанчына-захавальніца. Бадай што самай кранальнай гісторыяй, якую можна было пачуць на выставе, была гісторыя напісання абраза Божай Маці XVII стагоддзя, якую «справіла раба Божія Ульяна за свое душевное спокойствие і за преставившихся детей своих Марии, Иоана и Стефана». Па просьбе несучаснай маці, побач з Багародзіцай,

якая трымае на руках Езуса, на абразе выяўлены два хлопчыкі і дзяўчынка. Такім чынам жанчына даручыла апецы Божай Маці сваіх памерлых дзяцей. Хто ж захаве і абароніць лепш за тую, якой Бог даверыў свайго Сына? Амаль супергеройская здольнасць жанчыны захоўваць жыццё ва ўсіх яго праявах дапамагла некалі нашым бабулям і прабабулям пранесці праз цяжкія гады камунізму веру, каб потым у зруйнаваных касцёлах і цэрквы вярталіся духоўныя і матэрыяльныя скарбы, каб у іх напаўнішчаных сценах заўсёды гучалі старажытныя спевы праслаўлення.

Жанчына-сад. Светлае ўражанне на выставе стварала карціна «Куст ружаў» вядомага беларускага мастака Міхаіла Савіцкага. На ёй жанчыны рознага веку

побач з ружавым кустом нібыта ўтвараюць квітнеючы сад, дзе дзяцінства і маладосць падобныя да вясновых кветак, а сталасць увасабляе апошнія перамяненне лістоты перад зімою. Недалёка ад гэтай карціны былі расцеленыя даматканья поспілка — на чорным фоне яркія кветкі. Так і ў жыцці, у чорных-чорных часіны жанчына-сад, жанчына-кветка ўсё роўна расцвітае, насуперак нягодам напаўняючы прастору вакол сябе духмяным водарам надзеі...

Марыя – цудоўная кветка Надзеі — асаблівым чынам напаўняе перыяд Адвэнту пяшчотай і супакоем, а мы ў сваю чаргу далучаемся да Яе благаслаўленага чакання, спасцігаючы таямніцу ролі Жанчыны ў гісторыі Збаўлення.

Паліна Грыб.
Фота Сяргей Ждановіч.

Таямніцы жаночага роду

Міхаіл Савіцкі.
«Куст ружаў».

Гаўрыла Вашчанка. «Сведкі».

Аляксандр Кішчанка.
«Беларуска з сухім галлём».

Абраз Божай Маці (Адзігітрыя).
XVII стагоддзе.